

Percepcija istraživačkih novinara u Hrvatskoj o slobodi istraživanja i pritiscima

Vujčić, Marijana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:006679>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

Marijana Vujčić

**PERCEPCIJA ISTRAŽIVAČKIH NOVINARA U HRVATSKOJ O SLOBODI
ISTRAŽIVANJA I PRITISCIMA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

**PERCEPCIJA ISTRAŽIVAČKIH NOVINARA U HRVATSKOJ O SLOBODI
ISTRAŽIVANJA I PRITISCIMA**
DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Boris Beck

Studentica: Marijana Vujčić

Zagreb
srpanj, 2023.

Izjavljujem da sam diplomski rad (Percepcija istraživačkih novinara u Hrvatskoj o slobodi istraživanja i pritiscima), koji sam predala na ocjenu mentoru doc. dr. sc. Borisu Becku napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Marijana Vujčić

SADRŽAJ RADA

1. UVOD.....	1
2. ISTRAŽIVAČKO NOVINARSTVO.....	3
2.1. Definicije i teme istraživačkog novinarstva.....	3
2.2. Istraživački postupci i društveni kontekst.....	5
2.3. Povijest istraživačkog novinarstva.....	7
2.4. Medijske slobode i pritisci u istraživačkom novinarstvu.....	8
2.5. Etičnost u istraživačkom novinarstvu.....	11
2.6. Suvremeno istraživačko novinarstvo.....	13
2.7. Istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj i dosadašnja istraživanja.....	15
3. ISTRAŽIVAČKA PITANJA I METODOLOGIJA.....	19
4. PRIKAZ ISTRAŽIVANJA.....	20
4.1. Strukturirani intervju.....	20
4.1.1. Prva cjelina pitanja: Stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj.....	20
4.1.2. Druga cjelina pitanja: Slobode u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj.....	29
4.1.3. Treća cjelina pitanja: Pritisci u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj.....	36
4.1.4. Četvrta cjelina pitanja: Nagrađeni rad od strane HND-a.....	41
5. RASPRAVA.....	49
6. ZAKLJUČAK.....	53
LITERATURA I IZVORI.....	55
PRILOG 1: TRANSKRIPTI INTERVJUA.....	57
PRILOG 2: STRUKTURA I PITANJA.....	117
SAŽETAK.....	119
SUMMARY.....	120

1. UVOD

Istraživačko novinarstvo rašireno je diljem svijeta, povijesno je važno, a i u suvremenom vremenu postavlja važne temelje za funkcioniranje demokratskog društva i otkrivanje praksi koje su skrivene, ilegalne i od interesa javnosti. Pojam istraživačkog novinarstva obično se vezuje uz zanimljiva istraživanja, napetost, pristup krugovima koji inače nisu dostupni, što posljedično dovodi do otkrivanja velikih afera, rušenja političara, dužnosnika ili moćnih tvrtki. S druge strane, zbog često opasnih i nedozvoljenih tema kojima se bavi, istraživačko novinarstvo potencijalno je izloženo ograničavanju slobode, pritiscima i etički prijepornim situacijama. Istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj je od proglašavanja neovisnosti do danas proživjelo različite promjene. Smjene vlasti, uređivačka politika i kriza u medijima utjecali su na hrvatsko istraživačko novinarstvo koje se i dalje mijenja i prilagođava trendovima u istraživanju.

U radu se analizira trenutno stanje u hrvatskom istraživačkom novinarstvu, odnosno imaju li novinari u svojim redakcijama slobodu istraživati te što ih sve ograničava na putu prema slobodnom istraživanju. Kroz intervju s istaknutim istraživačkim novinarima u Hrvatskoj nastoji se odgovoriti na istraživačka pitanja i utvrditi kakvo je trenutno stanje u hrvatskom istraživačkom novinarstvu. Polazišna ideja jest da se istraživački novinari u Hrvatskoj suočavaju s ograničavanjem slobode i pritiscima, što utječe na cjelokupno stanje u istraživačkom novinarstvu koje nije najbolje. Pretpostavka o nepovoljnom stanju u hrvatskom istraživačkom novinarstvu temelji se na dosadašnjim istraživanjima u kojima je zaključeno da u Hrvatskoj postoje tek pokušaji provođenja pravog istraživačkog novinarstva.

Rad je strukturiran u šest cjelina. Nakon uvoda, u poglavlju „Istraživačko novinarstvo“ navodi se teorijski okvir kojim se ovaj rad bavi. U prvom dijelu poglavlja iznose se definicije i teme istraživačkog novinarstva, istraživački postupci, društveni kontekst i povijest istraživačkog novinarstva. U središnjem dijelu istog poglavlja istražuju se medijske slobode, pritisci i etičnost u istraživačkom novinarstvu. Posljednji dio drugog poglavlja obuhvaća suvremeno istraživačko novinarstvo, istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj te dosadašnja istraživanja.

Istraživačka pitanja i metodologija postavljaju se u idućem poglavlju. Cilj istraživanja je odgovoriti na pitanja o tome u kolikoj mjeri novinari unutar svojih redakcija imaju slobodu istraživati, koje su glavne prepreke koje ograničavaju njihove istraživačke napore te u kolikoj su se mjeri životi novinara nagrađenih za istraživačko novinarstvo promijenili nakon dobivanja nagrade HND-a za istraživačko novinarstvo. Nakon toga slijedi prikaz rezultata istraživanja. U

poglavlju „Rasprava“ analiziraju se dobiveni rezultati, uspoređuju odgovori ispitanika i otkrivaju dodirne i razlazne točke u njihovim razmišljanjima. Nadalje, u zaključku se rada odgovara na postavljena istraživačka pitanja te se daje konačan pregled dobivenih rezultata.

2. ISTRAŽIVAČKO NOVINARSTVO

2.1. Definicije i teme istraživačkog novinarstva

Istraživačko novinarstvo može se smatrati vrhunskim, glamuroznim i izrazito važnim novinarskim oblikom čije priče najčešće osvajaju Pulitzerove nagrade, a novinarske aktivnosti koje uključuje variraju od monotonog pretraživanja podataka, do riskantnih terena i izloženosti prijetnjama i pritiscima (Malović, 2005: 317). Iako je vrlo poznato i važno, ne postoji jednoznačna definicija istraživačkog novinarstva, a samo neke od njih naveo je Upravni odbor američke udruge *Investigative Reporters and Editors*, prema kojem svaki novinar jest, treba i može biti istraživački novinar (Malović, 2005: 317). Nadalje, definicija prema kojoj su svi novinari istraživački novinari temelji se na znatiželji i potrebi za istraživanjem svih tema, što je zajedničko svim pravim novinarima (Malović, 2005: 317). Mijović Kočan (1995) ističe da se istraživačkim novinarstvom mogu smatrati svi radovi kojima je prethodilo temeljito prikupljanje podataka te da je svako dobro novinarstvo istraživačko novinarstvo (Mijović Kočan, 1995: 79). Sukladno tome, za istraživačko je novinarstvo ključan proces istraživanja, što podrazumijeva korištenje vremena i resursa za temeljito istraživanje priče, prikupljanje što većeg broja informacija, razgovor s relevantnim sugovornicima i proučavanje svih potencijalno korisnih materijala (Waterford, 2002: 38). Također, važno je i povjerenje koje javnost ima prema novinarskim istraživanjima jer to doprinosi vjerodostojnosti cjelokupnog medijskog rada (Rudin i Trevor, 2008: 4). Još jedna definicija ističe da se novinarstvom ne može smatrati samo čisto prenošenje informacija, već stavljanje istih u kontekst te njihov odabir i prezentacija, što je iznad samog izvještavanja o činjenicama koje su se dogodile (Rudin i Trevor, 2008: 5).

Nadalje, Modrić (2004) iznosi da „istraživačko novinarstvo razotkriva informacije koje se svjesno skrivaju, a od iznimnoga su javnog interesa, dok je njegova važna odlika angažman na ciljevima koji su korisni za zajednicu i legitimiraju zakonito i društveno poželjno ponašanje“ (Modrić, 2004: 8).

Definiciju sličnu Modrić navodi i novinar David Everett prema kojem „istraživačko novinarstvo nije ništa drugo nego otkrivanje onoga što neke osobe, tvrtke ili vladine organizacije ne žele da javnost dozna“ (Malović, 2005: 317).

Obad (2004) navodi pet elemenata koji karakteriziraju istraživačko novinarstvo, a to su originalnost novinarskog rada, iskrena znatiželja za istraživanjem, aktivna novinarska potraga, otkrivanje skrivenog i objektivnost (Obad, 2004: 104-106).

Također, sukladno odlikama struke, „istraživački novinari su osobe koje se bez obzira na medij u kojem djeluju, bave otkrivanjem istine i utvrđivanjem koliko se od nje odstupa, a njihov posao često je sličan aktivnostima policije, odvjetnika, nadzornika“ (De Berg, 2007: 18).

Istraživački novinari mogu se smatrati privilegiranim jer posjeduju informacije koje nisu dostupne drugima, a radi se o privatnom životu pojedinaca, financijskom stanju te političkim i gospodarskim vezama, dok za svoje aktivnosti nerijetko uživaju podršku političara, kriminalista i obavještajnih službi (Vreg, 1995: 25). S druge strane, aktivnosti istraživačkog novinarstva ne smiju se poistovjećivati s kriminalističkim istraživanjima, novinari ne trebaju rješavati društvene probleme, već izvijestiti o njima, dok se o raspletu trebaju brinuti političari i stručnjaci za pojedina područja (Vujević, 2001: 218). Nadalje, istraživačko novinarstvo može se smatrati i stručnim istraživanjem u javnom komuniciranju koje je nužno provoditi kako bi informacije koje izlaze u javnost bile provjerene (Vujević, 2001: 218). Također, važno je da istraživački novinari znaju procijeniti koji su predmeti u skladu s njihovim kompetencijama i razvijaju znanja potrebna za izvještavanje o pojedinim temama, kako bi bili stručni u javnom komuniciranju (Vujević, 2001: 219).

Istraživačko novinarstvo na Zapadu, točnije u Americi, definira se kao *watchdog*, odnosno „pas čuvar demokratskog sustava i ponajprije ljudskih sloboda“ (Bešker, 2004: 19). Sukladno funkciji psa čuvara, od istraživačkih se novinara očekuje da budu moralni, pobuđuju savjesno ponašanje i osjećaj za pravdu kod čitave javnosti (Bešker, 2004: 19). Također, za istraživačko novinarstvo koristi se i izraz *muckraking*, odnosno prekapanje po smeću, a isti je „prvotno primijenjen na specifične teme koje su zaokupljale novinare u SAD-u na prijelazu iz pretprošloga u prošlo stoljeće“ (Bešker, 2004: 28).

S obzirom na navedene definicije istraživačkog novinarstva, dio teoretičara ističe da su teme poput nemoralna u javnoj upravi i državnoj administraciji, koje uključuju korupciju i prevare, izrazito pogodne za istraživačko novinarstvo (Vreg, 1995: 23).

Modrić (2004) navodi da su ključne teme kojima se istraživačko novinarstvo bavi „politika, javni sektor, biznis, crkva ili mafija, a svima je zajedničko da su to izvori za jake autentične priče o novcu, nepravdi, lažima, otimačini, izdaji, moćnicima ili nevinim pojedincima“ (Modrić, 2004: 8).

Istraživačkom novinarstvu uvijek je u interesu razotkriti nemoral, nepoštene i sumnjive prakse, osobito kada se radi o javnim službama, visokoj politici, zdravstvu ili zatvorima (Modrić, 2004: 8). Također, novinari u istraživačkim člancima iznose informacije koje nisu poznate javnosti i

daju dublji uvid u vijesti, što se često vezuje uz teme za zaštitu ljudskih prava (Rudin i Trevor, 2008: 60)

Važno je naglasiti da je konačni cilj pisanja istraživačkih članaka „stvaranje poštenog, točnog, dobrog, izbalansiranog, sveobuhvatnog i informativnog teksta koji je u skladu s interesom javnosti“ (Rudin i Trevor, 2008: 60).

Za kvalitetnog istraživačkog novinara ključni su inteligencija, snalažljivost i osjećaj za prepoznavanje dobrih priča koje je moguće pronaći na različitim mjestima (Modrić, 2004: 9). Jedan od načina na koje je moguće uočiti istraživačke priče je prema tome što je nešto nelogično, povezano na pogrešan način i što u tome postoji određeni problem (Modrić, 2004: 9). Upravo je novac jedan od glavnih aktera brojnih priča pa naputak „Slijedite trag novca!“ često predstavlja nit vodilju tijekom istraživanja (Bešker, 2004: 63-64). Nadalje, zajedničko svim negativnim pričama su tri tipična motiva, novac, moć i strast (Modrić, 2004: 10). Modrić (2004) objašnjava da je za kvalitetnu priču najvažniji um istraživača, dok učenje istraživačkih tehnika ocjenjuje poželjnim, ali ne i ključnim, jer je svaki slučaj jedinstven i zahtijeva prilagodbu (Modrić, 2004: 9).

2.2. Istraživački postupci i društveni kontekst

Istraživanje u novinarstvu postupak je kojim se „utvrđuju činjenice unutar njihovog društvenog, socijalnog, ekonomskog i političkog konteksta, utvrđuju odnosi između činjenica i njihovih konteksta, analiziraju dobiveni podatci te se ti podatci u konačnici iznose javnosti“ (Bešker, 2004: 25).

Vujević (2001) ističe da uspješno istraživačko novinarstvo „nije moguće bez istraživanja zakonitosti (znanstvenih istraživanja), dijagnosticanja tih zakonitosti (stručnih istraživanja), inovacija-izuma (tehničkih istraživanja) i novinarskog djelovanja zasnovanog na rezultatima tih istraživanja (stručne aktivnosti)“ (Vujević, 2001: 216).

Zajedničko svim novinarskim istraživanjima je njihov početak, a to je sumnja u određene nepravilnosti i nelogičnosti poput ilegalnog poslovanja, nepoštenog napredovanja ili luksuzne kupovine bez pokrića (Malović, 2005: 318). Novinari prilikom istraživanja slijede različite korake, a jedna od korištenih praksi je ona Paula Williamsa koju u poglavlju o osnovnim pojmovima u novinarstvu navodi autor Inoslav Bešker (Bešker, 2004: 25). Prema shemi Williamsa, istraživački novinari prolaze čak 14 koraka prilikom istraživanja, od pronalaska teme, utvrđivanja koncepta i postavljanja hipoteza, pa sve do završne evaluacije, objave i

eventualnog nastavka istraživanja određene teme (Bešker, 2004: 25). Dijelovi novinarskog istraživačkog procesa, poput postavljanja hipoteza, slični su istraživanjima u društvenim znanostima, čije je metode evidencije, analize, pohrane i uspoređivanja poželjno koristiti i u novinarstvu (Malović, 2005: 319). Opća pravila za novinarska istraživanja su da postupak treba biti legalan, a novinari se trebaju držati činjenica, održati obećanja, biti otvoreni za sva mišljenja, ne smiju biti provokatori, moraju razvijati unutrašnje izvore, služiti se instinktima, ne smiju plaćati za informacije i trebaju dokumentirati sve što je moguće (Malović, 2005: 320).

Zbog svih koraka koje ispunjavaju tijekom istraživanja, radovi istraživačkih novinara „sadržavaju elemente vijesti, reportaža i komentara te se mogu smatrati složenim oblikom novinarskog izraza“ (Bešker, 2004: 26).

Različite novinarske forme prisutne u istraživačkom novinarstvu reflektiraju se i na oblike u kojima se rezultati istraživanja mogu objaviti, pa tako oni variraju od kraćih i duljih članaka, niza članaka u nastavcima, knjiga, emisija i filmova (Bešker, 2004: 26). Savjete za dobar i uspješan istraživački izvještaj iznio je Sherry Ricchiardi prema kojem on treba biti jednostavan, sadržavati osobe te cilj istraživanja, zaokupiti pozornost i predložiti rješenja (Malović, 2005: 321). Prilikom stvaranja istraživačkih priča važno je da značenje korištenih riječi nije obilježeno političkim ili drugim kontekstom, što se nerijetko može protumačiti kao komentar i zbog toga novinar treba biti oprezan (Bešker, 2004: 70). Pravilo je da jezik korišten u istraživačkom novinarstvu mora biti jednostavan i jednoznačan, a poželjno je i korištenje grafika kako bi tekst bio što jasniji (Bešker, 2004: 72). Također, preporuka je da se istraživački problem istakne na početku kako bi zainteresirao čitatelje (Malović, 2005: 321).

Nadalje, postoje induktivni i deduktivni pristup temama istraživačkog novinarstva, od kojih prvi podrazumijeva polazak od konkretne informacije prema općenitima, a drugi je suprotan, polazi se od općenite tvrdnje prema primjerima (Obad, 2004: 107). Na odabir teme za istraživanje i njezinu važnost utječe više elemenata, a Obad (2004) navodi da su neki od njih pravodobnost, blizina, prominentnost, aktualnost, neobičnost i sukob, a važni su i tradicija određenog medija te politika uredništva (Obad, 2004: 111). Bešker (2004) navodi da istraživačko novinarstvo u sebi nosi opasnost od manipulacije činjenicama i to zbog težnje da pod svaku cijenu pronađe nešto senzacionalno (Bešker, 2004: 27).

Jedan od važnih kriterija za provođenje istraživačkog novinarstva je objektivnost koja bi trebala biti na najvišim razinama, uz izraženu vjerodostojnost podataka i pouzdane izvore (Bešker, 2004: 33-34). Nadalje, informacija dobivena istraživanjem može se smatrati robom koja ima

svoju vrijednost na tržištu, jer mediju i novinaru koji ju je otkrio može donijeti zaradu i slavu (Bešker, 2004: 60). Također, istraživačko novinarstvo ima dvije društvene funkcije, a to su da njegovi rezultati mogu utjecati na javno mnijenje i potaknuti složenija društvena istraživanja (Bešker, 2004: 56).

2.3. Povijest istraživačkog novinarstva

Počeci istraživačkog novinarstva zabilježeni su u Engleskoj u 17. i 18. stoljeću kada su pisci John Milton, Daniel Defoe i Jonathan Swift u svojim djelima iznijeli detalje o nezakonitim praksama engleskih moćnika, za što su bili kažnjeni (Bešker, 2004: 49). Također, 1720. godine liberali John Trenchard i Thomas Gordon u *London Journalu* objavljuju Katonova pisma, odnosno „detaljne izvijesti o radu parlamentarnog povjerenstva imenovanoga da bi rasvijetlio skandal vezan uz financiranje Kraljeve vojske“ (Bešker, 2004: 50). Nadalje, krajem 18. stoljeća u SAD-u, Benjamin Franklin Bache objavljuje podatke čiji je izvor bio unutarnji svjedok, a takva se praksa pojačava tijekom 19. stoljeća kada engleski i američki novinari počinju raditi na sve više istraživačkih priča (Bešker, 2004: 50).

Istraživačko novinarstvo postaje zastupljeno 1890-ih u žutom tisku u SAD-u te se početkom 20. stoljeća veže uz pojam *muckrakinga*, odnosno prekanjanja po smeću (Lloyd, 2002: 4). Sličan fenomen pojavljuje se krajem 19. stoljeća u Ujedinjenom Kraljevstvu, ali i ostatku svijeta u kojem se istraživačko novinarstvo povezuje s pojmom *muckrakinga* (Lloyd, 2002: 4). S obzirom na primjenu u žutom tisku, usvajanje koncepta društvene odgovornosti predstavljalo je važan korak za novinarstvo te je kasnih 1940-ih u SAD-u taj koncept i usvojen (Lloyd, 2002: 5). Još jedan važan koncept za istraživačke novinare predstavlja usvajanje pojma novinara kao društvenih agitatora, što se primarno povezuje s filozofom Jamesom Millom (Lloyd, 2002: 5). Šezdesetih godina 20. stoljeća svoje ekipe istraživačkih novinara organizirali su američki list *Chicago Tribune* i europski *The Sunday Times*, kao i agencija *Associated Press*, dok je istovremeno, istraživačko novinarstvo tada djelovalo i u brojnim alternativnim glasilima (Bešker, 2004: 52). Važan korak za novinarstvo u Europi napravljen je 1962. godine u San Remu kada je od strane šest zemalja potpisnica Rimskih ugovora osnovano Udruženje europskih novinara (Plevnik, 2003: 113).

Jedan od najpoznatijih povijesnih primjera rušenja vlasti od strane istraživačkog novinarstva je afera *Watergate*, u kojoj su novinari Robert Woodward i Carl Bernstein 1974. objavili niz tekstova koji su tadašnjeg američkog predsjednika Richarda M. Nixona koštali položaja (Bešker, 2004: 51). Predsjednik Nixon podnio je ostavku u trenutku kada je postalo jasno da će

biti smijenjen i to zbog korištenja državnih sredstava za potrebe vlastite stranke i poricanja sudjelovanja u nezakonitim aktivnostima, a cijeli je slučaj postao simbolom istraživačkog novinarstva u Americi (De Berg, 2007: 114). Godinu dana nakon ostavke predsjednika, četvero uglednih američkih novinara osnovalo je organizaciju istraživačkih novinara, *Investigative Reporters and Editors* (De Berg, 2007: 119).

Osobito širenje istraživačkog novinarstva dogodilo se osamdesetih godina 20. stoljeća kada ono postaje i akademskom disciplinom (Bešker, 2004: 52). Značajan korak za istraživačko novinarstvo napravljen je na Četvrtoj ministarskoj konferenciji o politici sredstava masovnog komuniciranja Vijeća Europe u Pragu 1994. godine, kada je odlučeno da razvoj izvorne demokracije mora biti popraćen slobodnim novinarstvom (Bešker, 2004: 19). Na konferenciji Vijeća Europe iz 1994. godine utvrđeno je da novinarstvo treba informirati pojedince i omogućiti im izražavanje mišljenja, dok svi tipovi vlasti trebaju biti kritički preispitani, što je posebno važno u kontekstu istraživačkog novinarstva (Bešker, 2004: 19).

Devedesetih godina 20. stoljeća u Britaniji se dogodio značajan porast broja televizijskih emisija koje su se bavile istraživačkim novinarstvom, a neke od njih su *Inside Story*, *Public Eye*, *Big Story*, *Network First* i *40 Minutes* (De Berg, 2007: 82). Nadalje, britanski istraživački novinari devedesetih su godina u velikoj mjeri istraživali korupciju, političko lobiranje, sudske procese, povijesna pitanja i visoku politiku, što se nerijetko protivilo volji vladajućih (De Berg, 2007: 86). Prvo Udruženje za obrazovanje novinara osnovano je 1998. godine u Velikoj Britaniji, a godinu dana nakon izdana su tri nova akademska lista, što je predstavljalo značajan pomak s obzirom na to da je o novinarstvu kao akademskoj disciplini do tada bilo više riječi u SAD-u, nego u Europi (De Berg, 2007: 121). Povijesno gledano, najpoznatijim svjetskim istraživačkim novinarima smatraju se Roy Gutman, Samantha Power i Giuseppe D'Avanzo, dok su u Hrvatskoj to Renata Ivanović, Orlanda Obad, Hrvoje Appelt, Ivana Petrović, Silvija Šeparović i drugi (Bešker, 2004: 52).

2.4. Medijske slobode i pritisci u istraživačkom novinarstvu

Istraživačko novinarstvo nije moguće bez medijske slobode, odnosno neovisnih medija koji bi utvrđivali i pružali informacije potrebne za rješavanje javnih problema (Vujević, 2001: 217).

Postoje brojni čimbenici koji utječu na novinarske procese, a „većina stručnjaka slaže se da su glavni utjecaji medijskog vlasništva i kontrole, financija, vremena, prostora i tehnologija te birokratskih i rutinskih poslova“ (Rudin i Trevor, 2008: 7).

Slobodni, nezavisni i kritički mediji postali su ključni za funkcioniranje suvremenih demokracija zbog toga što su njihove zadaće ispravljanje devijantnih praksi i ukazivanje na nepravilnosti u društvu (Prančić, 2008: 1231-1232). S obzirom na to da mediji imaju značajnu ulogu u kreiranju javnog mijenja i služe kao korektiv društva, Zakonom o medijima u Hrvatskoj je zagwarantirana sloboda izražavanja i sloboda medija koja podrazumijeva neovisnost medija, slobodu prikupljanja informacija, pluralizam medija, slobodu protoka informacija i otvorenost medija, dostupnost javnih informacija i drugo (Prančić, 2008: 1233). Također, Ustavom Republike Hrvatske jamči se sloboda tiska i drugih sredstava javnog priopćavanja, sloboda govora i javnog nastupa, zabranjuje se cenzura, a novinarima se omogućuje sloboda izvještavanja i pristupa informacijama (Prančić, 2008: 1232).

Hrvatsko zakonodavstvo „jamči slobodu izražavanja i slobodu medija, ali onu koja ne zadire u slobode i prava drugih te koja nije apsolutna, kao što nije ni u jednoj drugoj razvijenoj demokraciji“ (Peruško i dr., 2011: 26).

S druge strane, istraživački novinari nalaze se u nezavidnom položaju kada je u pitanju kontrola medija jer ona može značajno utjecati na slobodu izražavanja (De Berg, 2007: 128). Zakoni kojima je uređeno medijsko tržište utječu na rad novinara kojima pravni okvir određuje prava koja imaju na stjecanje i objavljivanje podataka, potencijalne sankcije za objavljivanje pojedinih priča i nezakonita djelovanja (Bešker, 2004: 63). Nadalje, veliki problem za istraživačko novinarstvo predstavljaju obećane slobode izražavanja koje zapravo pogoduju vlasnicima medija, a ne novinarskom radu i njihovim profesionalnim pravima (De Berg, 2007: 129).

De Berg (2007) navodi da se „medijske slobode u kapitalističkim liberalno-demokratskim društvima ne razumijevaju kao slobode izražavanja, već kao slobode privatnog vlasništva nad medijskim kućama“ (De Berg, 2007: 128).

Vlasništvo medija danas je većinom koncentrirano u rukama nekolicine moćnika koji posjeduju više korporacija, što neupitno utječe na medijski sadržaj i istraživačko novinarstvo (De Berg, 2007: 131). Također, jedan od problema je što se na ključne pozicije dovode ljudi kojima je primarni cilj profit, a ne profesionalnost (Plevnik, 2003: 126). Primjer fokusa na zaradu je otkupljivanje novinskih kuća u tranzicijskim zemljama, gdje ulagače ne zanima širenje demokracije i interes javnosti, već isključivo brinu o vlastitom interesu (Plevnik, 2003: 126). Nadalje, moderno medijsko vlasništvo dovelo je do smanjenja broja izvora nezavisnih medija, komercijalizacije medijskih sadržaja, zanemarivanja manjinskih dijelova publike i sve manjih

ulaganja u ne toliko profitabilne aktivnosti poput istraživačkog novinarstva (De Berg, 2007: 131). Istraživačko novinarstvo posebno je osjetljivo na utjecaj vlasništva jer istraživanje određenih priča može biti otežano ili potpuno zabranjeno u slučaju da te priče imaju negativan utjecaj na vlasnike medija ili njihove partnere (De Berg, 2007: 132). Također, suvremena praksa pretvaranja informacije u robu s cijenom dovela je do sve težeg pristupa informacijama koje su od javnog interesa, ali nisu profitabilne, pa se od takvih priča često odustaje (De Berg, 2007: 160).

Kada su u pitanju medijske slobode, ključno je spomenuti „da ni političarima vlasnika ni vlasnicima medija nije u interesu da novinstvo postane 'četvrta vlast', već da funkcionira u sklopu postojećih vlasti i da posao obavlja u skladu s interesima vladajućih“ (Plevnik, 2003: 130).

Vezano uz odnos medija i vlasti, neupitna je činjenica da svaki tip vlasti želi utjecati na medije i njihov sadržaj (Malović, 2005: 68). Utjecaj politike na javne medije ogleda se u njihovom sadržaju koji je najčešće jednostran, a novinari se pritom trude utjecati na mišljenje javnosti (Plevnik, 2003: 40). Kako bi dobili ono što žele, državnici nerijetko nagovaraju novinare da objave pogodne informacije, zovu urednike, prijete, ucjenjuju, a osjetljive dokumente koji bi mogle narušiti državni ugled proglašavaju tajnima (Malović, 2005: 69-70). S druge strane, državni pokušaji medijske kontrole nisu spriječili novinare da istraže strogo povjerljive podatke poput Pentagonских papira i predstave ih javnosti, što dokazuje novinarsku volju i predanost služenju interesima javnosti (Malović, 2005: 70). Malović (2004) objašnjava da medijske slobode nisu nepromjenjive i tipične samo za napredne demokracije, već da na njima treba neprestano raditi (Malović, 2004: 32).

Najviši stupanj medijskih sloboda postignut je u SAD-u i to zahvaljujući prvom amandmanu američkog Ustava u kojem je navedeno da Kongres neće donijeti nijedan dokument koji bi ograničio medijsku slobodu (Malović, 2005: 69). S druge strane, bez obzira na zakon koji omogućava slobodu, američka vlast želi utjecati na medije i trudi se plasirati u javnost informacije koje odražavaju interes države (Malović, 2005: 69). Bivši Sovjetski Savez također je člankom 125. Ustava zakonom odlučio osigurati slobodu govora i tiska u toj zemlji, iako je stvarna medijska sloboda upitna (Malović i dr., 2007: 41). Nadalje, bez obzira na to što ne postoji ni jedan svjetski zakon koji bi ograničavao slobodu izražavanja, ona je ipak ograničena kroz druge podzakonske akte (Malović, 2004: 34).

Povijesna borba za ostvarivanjem potpune medijske slobode nastavlja se i danas, a novinari se tijekom svakodnevnih zadataka moraju suočavati s različitim pokušajima utjecaja i ograničavanjem slobode (Malović i dr., 2007: 37). Kvalitetni i ozbiljni novinari uvijek nastoje provjeriti činjenice prije objavljivanja i predvidjeti moguću štetu objavljivanja istih, pri čemu trebaju poštovati profesionalne standarde i imati slobodu (Malović, 2004: 35).

Česti razlozi zbog kojih se krše profesionalne novinarske norme jesu „monopol politokracije na javne medije, težnja izdavača za uvećanjem profita pod izlikom širenja medijskih sloboda i nazadovanje profesionalnih odnosa unutar uredništava“ (Plevnik, 2003: 38).

Malović (2005) navodi tri glavne prepreke u istraživačkom novinarstvu, a to su novac, ljudi i nedostatak hrabrosti (Malović, 2005: 321). Osim toga, problemi u istraživačkom novinarstvu su nedovoljan broj novinara kojima se daje vrijeme za istraživanje, promjenjiva urednička politika te brojne prijetnje i pritisci izazvani istraživanjem osjetljivih tema (Malović, 2005: 324). Jović (1995) navodi razloge zbog kojih je istraživačko novinarstvo nedovoljno zastupljeno ili zamijenjeno drugačijim formatima, a to su dominacija ideologijskog diskursa, nejasne vlasničke strukture, bitka za tržište, neodgovornost izvora informiranja i neodgovarajuća kadrovska struktura (Jović, 1995: 83).

Također, sloboda medija smatra se izrazito važnom i preduvjet je za ostvarivanje etičnih načela u novinarstvu (Malović i dr., 2007: 37). Uzimajući u obzir društvo i medije, postoje dva tipa medijskih modela, otvoreni i zatvoreni (Malović i dr., 2007: 38). Novinari koji djeluju u otvorenim društvima suočavaju se s pravim etičkim dvojbama koje nemaju veze s ograničavanjem sloboda i vlasništvom, dok se u zatvorenim društvima bore s kontroliranim informacijama i prenošenjem propagandnih poruka (Malović i dr., 2007: 38-39).

2.5. Etičnost u istraživačkom novinarstvu

U prethodnim poglavljima navedeno je više obilježja istraživačkog novinarstva pa se sukladno tome njegova etička dimenzija temelji na vjerodostojnosti, aktualnosti i društvenoj odgovornosti za rezultate istraživanja (Bešker, 2004: 56). Nadalje, Dennis McQuail novinarsku je etiku definirao odrednicama istinitosti, poštenja, točnosti, nepristranosti, poštivanja osobnosti i privatnosti, neovisnosti o interesima, odgovornosti prema društvu i društvenim dobrima, poštivanjem zakona, moralom, pristojnošću i dobrim ukusom (Malović i dr., 2007: 48).

„Kangrga (1998) novinarstvo dijeli na ukupno četiri kategorije uzimajući u obzir njihov etički angažman, a to su puko prenošenje vijesti, traganje za vijestima i njihovo provjeravanje, interpretacija događaja i činjenica te istraživačko novinarstvo“ (Bešker, 2004: 43-44).

Poštivanje etičkih načela nije jednostavno, a komplikacije se javljaju zbog prirode novinarskog posla, brzine rada i specifičnosti svake priče, stoga bi novinari svakodnevno trebali preispitivati svoje etičke standarde, prilagođavati ih i uspoređivati s praksom drugih medija (Malović i dr., 2007: 49).

„Prva pravila o etici novinarstva pojavila su se 1923. godine u Americi kada je utemeljeno Američko društvo novinskih urednika koji su prihvatili sedam Pravila novinarstva“, a godinu dana kasnije izdana je i prva knjiga s pravilima profesionalnog novinarstva (Vilović, 2004: 13).

Etičke dileme u suvremenom novinarstvu javljaju se 11. rujna 2001. prilikom izvještavanja o terorističkom napadu na Svjetski trgovački centar i Pentagon (Malović i dr., 2007: 15). Stručnjaci i javnost tada su oštro kritizirali emitiranje prizora sudara, rušenja i požara, objavljivanje fotografija poginulih ljudi i inzistiranje na informacijama o njima (Malović i dr., 2007: 16). Nadalje, teroristički napad 11. rujna u pitanje je doveo neutralnost i objektivnost u izvještavanju (Malović i dr., 2007: 19). Još jedna velika etička dilema pojavila se nakon američke invazije na Irak 2003. godine, kada su se novinari suočavali s pitanjem trebaju li se pridružiti ratu kako bi došli do informacija (Malović i dr., 2007: 22). Malović i dr. (2007) naglašavaju da ne postoji univerzalno pravilo za postupanje u etički dvojbenim situacijama, ali postoje opća pravila poput traganja za istinom i izvještavanja o njoj, nezavisnosti i odgovornosti prema publici i samom sebi (Malović i dr., 2007: 24).

Novinari se svakodnevno suočavaju s brojnim pitanjima i nedoumicama poput toga trebaju li objaviti informacije koje mogu naljutiti čitatelje i oglašivače (Malović i dr., 2007: 27). Nadalje, novinari nerijetko krše etičke norme u situacijama kada rade poslove u odnosima s javnošću, primaju poklone i kada se nalaze pod pritiskom urednika (Vilović, 2004: 26-27). Također, postavlja se pitanje što kada se prilikom istraživanja tajnih skandala ili korupcije od novinara očekuje neetično postupanje poput lažnog predstavljanja, obmanjivanja i zadiranja u privatnost, a Hugo de Berg (2007) objašnjava da se pod određenim okolnostima i takve aktivnosti mogu smatrati opravdanima (De Berg, 2007: 217).

„Neetična postupanja trebaju biti isključivo proporcionalna predmetu istraživanja i neophodna za pronalaženje dokaza o neetičnim postupanjima poput velikih prevara, korupcije ili nemoralna, koji ozbiljno ugrožavaju javnost“ (De Berg, 2007: 218).

Etička načela u novinarstvu navedena su u dokumentima novinarskih udruga, sindikata, redakcija i udruženja i obvezujuća su za njihove članove (Malović, 2005: 85). Etički kodeksi većinom imaju slična pravila i u njima se naglašava važnost slobode medija, izražavanja, slobodnog protoka informacija i obveze novinara prema izvorima te uravnoteženo, objektivno i pošteno informiranje (Malović i dr., 2007: 50).

Jedno od pravila je da istraživačko novinarstvo mora poštovati Etički kodeks Društva profesionalnih novinara u kojem se, između ostalog, navodi da „novinari tijekom istraživanja moraju poštovati dostojanstvo, privatnost, prava i dobrobit svih koji sudjeluju u istraživanju, trebaju nastojati izazvati što manju štetu svojim akcijama, ne objavljivati neslužbene optužbe koje dovode u pitanje nečiju čast i ugled te pravovremeno ispraviti netočne podatke“ (Bešker, 2004: 47-48).

U Hrvatskoj su etičnost, profesionalni interesi i sloboda javnog izražavanja definirani Etičkim kodeksom novinara, dok je 2003. godine donesen Pravilnik o radu Novinarskog vijeća časti čije su temeljne zadaće čuvanje dostojanstva, časti, etike i odgovornosti novinarske profesije (Peruško i dr., 2011: 104). Malović i dr. (2007) objašnjavaju da su kodeksi koristan alat koji usmjerava novinarsko djelovanje i definira ključne probleme, ali se ne može smatrati rješenjem za etičnost u novinarstvu (Malović i dr., 2007: 29).

Najčešće oblike kršenja etike u novinarstvu naveli su autori Missouri Group, a to su plagiranje, podmićivanje, sukob interesa, zadržavanje informacija, prijevare, povrede privatnosti i sudjelovanje u vijestima (Malović, 2005: 13). Neetično postupanje mogu sankcionirati posebne institucije poput *Presserata* u Njemačkoj i *Press Complain Commission* u Velikoj Britaniji, ali iiskusni novinari koji prate rad unutar svojih redakcija (Malović, 2005: 86). Također, u SAD-u je osnovan Odbor odgovornih novinara koji nadzire medijske prakse i bavi se pitanjima vraćanja povjerenja javnosti, nepovredivim načelima novinarske profesije i izbjegavanjem objavljivanja neprovjerenih informacija (Malović i dr., 2007: 28). Obradović (2009) navodi da je, osim samoregulacije na državnoj razini, nužna i regulacija unutar samih medija, kao i opće i medijsko obrazovanje kako bi se smanjile manipulacije medijskim sadržajem (Obradović, 2009).

2.6. Suvremeno istraživačko novinarstvo

Globalizacija medija, odnosno širenje medijskog utjecaja odrazilo se i na istraživačko novinarstvo čije su priče tako u kratkom vremenskom roku postale dostupne velikom broju ljudi (Bešker, 2004: 65). Plevnik (2003) navodi tri globalizacije koje su utjecale na novinarstvo i

oblikovale ga u smjeru u kojem se kreće danas, a to su emitiranje emisije Glasa Amerike 1942. i propagandnog novinarstva, lansiranje televizijskog komunikacijskog satelita Telstara 1962. i specijaliziranih medijskih sadržaja te pokretanje World Wide Weba 1989. i neograničene mogućnosti internetskog pretraživanja (Plevnik, 2003: 73-75). Početkom 21. stoljeća na novinarstvo počinje utjecati informacijska tehnologija i internet koji je omogućio da medijski sadržaj bude dostupan svima, bilo gdje i bilo kada (Rudin i Trevor, 2008: 11). Jezične barijere globalizacijom su postale puno manje, pa je tako širenje priča najlakše među zemljama koje koriste iste ili slične jezike, od kojih je engleski najzastupljeniji (Bešker, 2004: 65-66). S druge strane, širenje novinarskih priča teže je iz drugih jezičnih kultura u englesku te između dominantnih jezičnih kultura, a ovisi i o zajedničkim interesima te nesuglasticama i sukobima (Bešker, 2004: 66).

Istraživačko novinarstvo danas ne možemo zamisliti bez modernih tehnologija koje su ubrzale protok informacija i olakšale posao novinarima koji imaju pristup velikom broju izvora (Bešker, 2004: 145). Tehnološka postignuća koja novinarima svakodnevno olakšavaju posao su korištenje interneta, elektroničke pošte, svjetske mreže, FTP-a, grupa za razmjenu vijesti, komercijalnih informativnih servisa i različitih baza podataka (De Berg, 2007: 246). Weaver (2002) ističe da je internet omogućio spajanje svih novinarskih segmenata, istraživanje priče, intervjuiranje kontakata i ispitivanje baza podataka (Weaver, 2002: 57). Osim toga, važno je napomenuti i izazove koje je vrijeme moderne tehnologije donijelo sa sobom, a radi se o pristupu velikoj količini podataka koji su nerijetko upitne vjerodostojnosti (Bešker, 2004: 157). Moderni mediji zahtijevaju i drugačije forme pa su novinari često nezadovoljni kada moraju skraćivati vijesti, obrađivati teme površno i nemaju vremena za istraživanje pravih priča (Rudin i Trevor, 2008: 12). Također, problem je i što sve veći broj novinara samo prosljeđuje vijesti i obrađuje činjenice koje su dostupne svima (Rudin i Trevor, 2008: 12).

Globalizacija je omogućila „trenutnost i beskrajnost procesa informiranja, što znači da zapravo nema ni konačnih ni aktualnih informacija, a to uključuje i lažne vijesti te web stranice za iskrivljavanje istine ili samopromociju“ (Plevnik, 2003: 76).

Jedan od primjera vjerovanja u lažne vijesti s interneta je postupanje tajnika Bijele kuće Pierrea Salingera koji je 1996. sazvaio konferenciju za medije kako bi dokazao netočnost optužbi za Vladino zataškavanje podataka o uzrocima rušenja aviona kompanije TWA, međutim, novinari su prije njega znali da su spomenuti dokumenti lažni (Plevnik, 2003: 76). S obzirom na količinu podataka dostupnih svima, naglašava se da je zadatak suvremenog novinarstva filtrirati korisne informacije i aktivno tragati za vjerodostojnim činjenicama (De Berg, 2007: 262).

Plevnik (2003) ističe da se „u informacijskom svijetu viška vijesti i manjka informacija krije veliki izazov, ali i prilika za kvalitetne novinare, koji će do svojih čitatelja moći doći direktno i pružati im kvalitetne, probrane vijesti“ (Plevnik, 2003: 77).

Također, zbog svih navedenih prednosti, pretpostavlja se da će tehnološki napredak pozitivno utjecati na budućnost istraživačkog novinarstva (De Berg, 2007: 270).

2.7. Istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj i dosadašnja istraživanja

Novinarstvo u Hrvatskoj bilo je izloženo različitim promjenama i utjecajima od razdoblja 1990.-ih do danas, što se najviše odrazilo na medijske slobode i utjecaj vlasti (Malović i dr., 2007: 31). Političko uređenje kroz godine je imalo značajan utjecaj na hrvatsko novinarstvo, od samoupravnog socijalizma, preko jednostranačkog sustava, liberalnog pravnog sustava i najnovijeg europskog pravnog utjecaja (Bešker, 2004: 63). Iako su demokratske promjene donijele značajan pomak prema medijskim slobodama, još uvijek je prisutan državni utjecaj u medijskom vlasništvu koji hrvatskim novinarima ograničava slobode (Malović i dr., 2007: 31). Čimbenik koji negativno utječe na medijske slobode u Hrvatskoj je stranačka kontrola najutjecajnijih masovnih medija koji su u vlasništvu države (Malović i dr., 2007: 31). Državno medijsko vlasništvo problematično je zbog uredničke politike koja se u tim medijima provodi, popularizacija vladajućih struktura stavlja se ispred javnog interesa i novinarske kvalitete, što posljedično dovodi do narušavanja etike i istine (Malović i dr., 2007: 32-33). Također, medije za propagiranje svojih poruka koristi i Katolička crkva kao drugi najveći vlasnik medija u Hrvatskoj (Malović, 2004: 38). Lučić (2000) objašnjava da je za ostvarivanje medijskih sloboda u Hrvatskoj važno transparentno transformirati državne medije.

Hrvatski mediji mogu se podijeliti na državotvorne, režimske i oporbene, s obzirom na kontrolu politike i novinare koji sukladno tome iznose informacije (Vujević, 2001: 200). Izražena politička orijentacija obilježje je medija u Hrvatskoj, dok istovremeno manjka profesionalizma i objektivnosti (Vujević, 2001: 200). Nadalje, problematičan je pristup informacijama iz državnih ustanova ili ureda za koje je u Zakonu o javnom priopćavanju definirano da se moraju dostaviti u razumnom roku, što nije precizno definirano, pa se neke informacije mogu čekati mjesecima (Vilović, 2003: 966). Razlozi za krizu hrvatskog novinarstva mogu se pronaći u nedostatku razvojne medijske strategije, nedovoljnoj zakonskoj regulaciji, nepostojanju standarda novinarske kvalifikacije, orijentaciji medijskih poduzeća na profit, političkim utjecajima na novinarstvo te niskim razinama medijske slobode i kvalitete sadržaja (Vukić, 2017: 16). Primjerice, nezadovoljavajuća razina medijske slobode uočava se u

monopoliziranom hrvatskom eteru i nedovoljnim ulaganjem države u pluralizam masovnih medija (Vukić, 2017: 21). Osim toga, veliki problem predstavljaju i urednici koji manipuliraju medijskim sadržajem i objavljuju probrane informacije, kao i oglašivači kojima podređuju informacije (Malović, 2004: 38). Nadalje, problematično je netransparentno ulaganje velike količine državnih sredstava u lokalne medije u Hrvatskoj, kao i netransparentnost medijskog vlasništva (Vukić, 2017: 54-55). Na širenju medijskih sloboda u Hrvatskoj sustavno radi Hrvatsko novinarsko društvo koje je usvojilo načela o slobodi medija (Malović i dr., 2007: 43). Također, pri Hrvatskom novinarskom društvu djeluje Novinarsko vijeće časti kojemu je temeljna zadaća očuvanje dostojanstva, časti, etike i odgovornosti novinarske profesije (Vukić, 2017: 55).

Vilović (2003) analizira uvjete u kojima se nakon 1990. godine u Hrvatskoj razvija poseban oblik pseudoistraživačkog novinarstva (Vilović, 2003: 957). Važnost etičkih i profesionalnih standarda u hrvatskom se novinarstvu počela isticati 90-ih godina, početkom rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (Vilović, 2003: 958). Početak rata i buduće istraživačko novinarstvo obilježilo je izdavanje prvog hrvatskog tabloida Slobodnog tjednika, koji je donosio senzacionalističke istraživačke priče, koristeći se pritom neetičnim metodama (Vilović, 2003: 959). Po uzoru na Slobodni tjednik i svjetski trend tabloidnih medija, devedesetih godina u Hrvatskoj počinje proces tabloidizacije novina (Vilović, 2003: 960-961). Hrvatski istraživački novinari devedesetih su godina otkrivali broje političke afere, međutim objava njihovih otkrića nije dovela do ostavki političara (Vilović, 2003: 967). Nadalje, istraživački novinari u Hrvatskoj nerijetko su preuzimali posao državnih institucija, čime se dovode u rizik korištenja neetičnih praksi (Vilović, 2003: 967). Primjer upitne etičnosti je objavljivanje tajnih podataka s bankovnog računa supruge predsjednika Tuđmana koji nije govorio istinu kada je prijavljivao svoju imovinu (Vilović, 2003: 968). Slučaj otkrivanja imovine predsjednika izazvao je pritisak javnosti koja je novinarku oslobodila sudskog postupka (Vilović, 2003: 968). Vilović (2003) zaključuje da u Hrvatskoj postoji isključivo pseudoistraživačko novinarstvo, dok novinar Saša Leković smatra da se može govoriti tek o pokušajima uspostave pravog istraživačkog novinarstva, a s tim se slaže i novinarka Jasna Babić koja tvrdi da u Hrvatskoj ne postoje istraživanja kakva se provode u razvijenim zapadnim demokracijama (Vilović, 2003: 968-969). Nadalje, Modrić (2004) ocjenjuje da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj nedovoljno razvijeno i to zbog organizacije redakcija i očekivanja urednika koji u kratkom vremenskom roku i uz minimalna ulaganja žele velike istraživačke priče (Modrić, 2004: 11). Autorica smatra da je za razvijanje pravog istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj potreban ustroj redakcija sličan

onima na Zapadu, kako bi novinari imali vrijeme i resurse za istraživanje (Modrić, 2004: 12). S druge strane, Malović (2005) smatra da se istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj razvijalo u dobrom smjeru slijedeći svjetske trendove, uključujući radionice o novinarskim tehnikama i osnivanje skupina istraživačkih novinara te ističe da su neka istraživanja izazvala promjene u društvu (Malović, 2005: 318). Autor navodi da pravo istraživačko novinarstvo nije u krizi, ali da na njega mogu utjecati ograničene medijske slobode i korporativno novinarstvo koje se većinom bavi trivijalnim temama (Malović, 2005: 324).

Peruško i dr. (2011) tijekom 2008. i 2009. analizirali su razvoj medija u Hrvatskoj na temelju UNESCO-ovih indikatora medijskog razvoja, fokusirajući se pritom na pitanja slobode, neovisnosti i pluralizma hrvatskih medija (Peruško i dr., 2011: 5-6). Vezano uz slobodu izražavanja, utvrđena je prisutnost utjecaja na medijske sadržaje u Hrvatskoj, što se može povezati s državnim vrhom (Peruško i dr., 2011: 25). Napade na novinare u kontekstu pokušaja ograničavanja slobode izražavanja u Hrvatskoj, istaknula je međunarodna organizacija *Amnesty International* u izvješću za 2008. godinu, dok su 2009. godine druge međunarodne organizacije upozorile na dodatni pad slobode medija u Hrvatskoj (Peruško i dr., 2011: 51-52). Također, pitanja organiziranog kriminala i visoke politike mogu se smatrati najproblematičnijima u Hrvatskoj, zbog kojih su i sami novinari izloženi pritiscima, otkazima i ugrozama (Peruško i dr., 2011: 52). Nadalje, navodi se da u hrvatskom medijskom sustavu postoje veliki problemi vezani uz cenzuru, pritiske na novinare i urednike i spregu vlasnika medija s politikom, a utvrđeno je i da u Hrvatskoj još uvijek ne postoji dovoljna transparentnost podataka o medijskim vlasnicima, publikama, nakladama i приходima od oglašavanja (Peruško i dr., 2011: 54-63). O teškom stanju u hrvatskom novinarstvu govorili su novinari 2009. godine na sjednici Nacionalnog vijeća za praćenje provedbe Strategije suzbijanja korupcije (Peruško i dr., 2011: 106). Također, Hrvatsko novinarsko društvo i zbor istraživačkih novinara HND-a 2008. godine objavljuju Bijelu knjigu, odnosno dokument u kojem su detaljno opisani napadi na ukupno 40 novinara u Hrvatskoj u razdoblju od 1992. do 2008. godine (Peruško i dr., 2011: 113). U Bijeloj knjizi utvrđeni su različiti oblici pritisaka, od onih psihičkih poput osobnih prijetnji, do fizičkih poput premlaćivanja novinara Jutarnjeg lista Dušana Miljuša i ubojstva Ive Pukanića i Nike Franjića (Peruško i dr., 2011: 113). Tijekom 2008. godine novinari u Hrvatskoj bili su izloženi brojnim ozbiljnim prijetnjama, što je istaknuto na godišnjoj skupštini HND-a te godine, a takve su prakse postale uobičajene u Hrvatskoj i prema ocjeni Europske federacije novinara (Novak, 2009: 187). Da su u današnje vrijeme posebno izraženi novi oblici cenzure i to od strane marketinških organizacija, kriterija postizanja što veće gledanosti, opće tabloidizacije,

personalizacije i ukidanja kulturnih i obrazovnih emisija, smatraju vodeći medijski analitičari (Novak, 2009: 200). Nadalje, pod novim oblicima cenzure stradava i istraživačko novinarstvo koje cenzori nastoje učiniti ovisnim o vladajućim strukturama (Novak, 2009: 200). S obzirom na količinu problema i prijetnji upućenih novinarima, struka smatra da bi vlast trebala pokazati veću inicijativu za njihovim rješavanjem, a potrebno je poboljšati komunikaciju s politikom i medijskim vlasnicima (Peruško i dr., 2011: 113).

U novim okolnostima „novinarska profesija treba razvijati nove oblike svoje samoobrane, zapravo organiziranog otpora pokušajima pokoravanja. Prvenstveno ima svoje novinarsko društvo i sindikat“ (Novak, 2009: 201).

Poler Kovačić (2009) analizirala je postojanje poluistraživačkog novinarstva u Sloveniji, uzimajući u obzir prakse 90-ih godina kada se događao rast pseudoistraživačkog novinarstva (Poler Kovačić, 2009: 100). Prestankom socijalizma i početkom demokracije te komercijalizacije medija i društva, slovenski mediji proživljavaju sličan put poput onih u Hrvatskoj, odnosno dolazi do porasta neetičnog izvještavanja i slobode izražavanja bez društvene odgovornosti (Poler Kovačić, 2009: 100). Nadalje, autorica je analizom vijesti o ukupno tri institucionalne afere u listu Dnevnik u razdoblju od jedne godine, nastojala utvrditi stanje u istraživačkom novinarstvu u Sloveniji, odnosno postoje li slučajevi kvalitetnog istraživačkog novinarstva (Poler Kovačić, 2009: 101). Poler Kovačić (2009) zaključuje da u Sloveniji postoji poluistraživačko novinarstvo i to zbog zahtjeva izdavača za što većom prodajom, manjkom dugotrajnijih istraživačkih praksi, nedostatkom resursa, pritisaka rokova i težnje za objavljivanjem senzacija (Poler Kovačić, 2009: 113). Osim toga, autorica zaključuje da su se slovenski novinari bavili bitnim i relevantnim temama, ali istima nedostaju elementi istraživačkog novinarstva, pa se smatraju poluistraživačkima (Poler Kovačić, 2009: 112).

3. ISTRAŽIVAČKA PITANJA I METODOLOGIJA

S obzirom na to da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj suočeno s brojnim izazovima, što potencijalno uključuje ograničavanje slobode i pritiske, u ovom radu provedeno je istraživanje kojim se nastojalo utvrditi kako hrvatsko istraživačko novinarstvo doživljavaju oni koji se njime bave, iskusni novinari koji su osvojili nagrade za svoje istraživačke radove. Istraživanjem se htjela utvrditi dublja povezanost, uzroci i trenutno stanje u hrvatskom istraživačkom novinarstvu, je li ono izloženo ograničavanju sloboda, pritiscima te kako su nagrađeni novinari doživjeli dobivanje nagrade za istraživačko novinarstvo od strane Hrvatskog novinarskog društva. Metoda istraživanja korištena u ovom radu je kvalitativna metoda strukturiranog intervjua. Karakteristika kvalitativnih metoda istraživanja je da se u njima na postavljena istraživačka pitanja nastoji odgovoriti dubljim objašnjenjima, a ne zbrajanjem podataka kao što je to slučaj kod kvantitativnih istraživanja. Također, u kvalitativnoj metodi strukturiranog intervjua ispitanici odgovaraju na postavljena pitanja koja je istraživač unaprijed pripremio te se ne odstupa od istih. S obzirom na to da se radi o kvalitativnom istraživanju u ovom su radu postavljena tri istraživačka pitanja:

- 1) U kojoj mjeri unutar svojih redakcija novinari imaju slobodu istraživati teme od interesa za javnost?
- 2) Tko su (što su) glavne prepreke koje ograničavaju novinare u njihovim istraživačkim naporima?
- 3) U kojoj mjeri su se životi novinara nagrađenih za istraživačko novinarstvo promijenili nakon dobivanja nagrade?

Uzorak korišten u istraživanju bio je namjeran i relevantan za temu istraživanja u ovom radu, ali bez statističke reprezentativnosti. U takvom uzorku ispitanici se odabiru na temelju njihove podobnosti za konkretno istraživanje, a ne na osnovu statističkog uzorkovanja. Nadalje, uzorak u ovom istraživanju uključivao je ukupno sedam novinara kojima su u posljednjih deset godina dodijeljene nagrade HND-a za istraživačko novinarstvo.

4. PRIKAZ ISTRAŽIVANJA

4.1. Strukturirani intervju

U istraživanju su provedeni strukturirani intervjui sa sedam novinara kojima su u razdoblju od 2011. do 2021. godine dodijeljene nagrade HND-a, Jasna Babić i Marija Jurić Zagorka istraživačko novinarstvo. U intervjuu su se postavljala unaprijed zadana i tematski grupirana pitanja. Na službenoj stranici HND-a navedeno je da je 2021. nagradu dobio Andrej Dimitrijević, 2020. Ivan Pandžić, 2019. Andrej Dimitrijević, 2018. Ilko Ćimić i Oriana Ivković Novokmet, 2017. Dora Kršul, 2016. Orhidea Gaura Hodak i Sandra Carić Herceg, 2015. Sandra Veljković, 2014. Željko Peratović, za 2013. nisu navedeni podatci, dok je 2012. ona dodijeljena Sergeju Županiću te 2011. Ilku Ćimiću.

Iako je prvotno planiran uzorak od deset novinara, zbog nemogućnosti kontaktiranja i osobnih razloga, razgovor je u konačnici obavljen s ukupno sedam novinara. Šest od sedam razgovora provedeno je uživo, ispitanici su odgovarali na ukupno 20 pitanja podijeljenih u četiri cjeline. Jedan razgovor obavljen je telefonskim putem na zahtjev ispitanice iz osobnih razloga. Strukturirani intervjui provedeni su u razdoblju od 30. ožujka 2023. do 27. travnja 2023., sukladno mogućnostima ispitanika. Ispitanici su na pitanja odgovarali u trajanju od pola sata do sat vremena. U uvodnom dijelu intervjua ispitanici su upućeni kojom se temom intervju bavi, s kojom se svrhom provodi, koliko će otprilike trajati i da se dobiveni rezultati koriste isključivo u svrhe istraživanja za pisanje diplomskog rada. Također, ispitanici su obaviješteni da će razgovor biti sniman. Nakon uvodnog dijela, ispitanici su dali usmeni pristanak za provođenje intervjua i korištenje dobivenih podataka u svrhe istraživanja. Pitanja unutar intervjua tematski su grupirana kako bi pokrila četiri cjeline:

- 1) Stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj
- 2) Slobode u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj
- 3) Pritisci u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj
- 4) Nagrađeni rad od strane HND-a

Ispitanici su odgovarali na ukupno 20 pitanja, pri čemu je dobiven značajan uvid u promišljanja i stavove ispitanika o temi istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj. Radi preglednosti rezultata istraživanja, odgovori ispitanika analizirani su prema ranije navedenim tematskim cjelinama i pitanjima unutar istih. Također, zbog preglednosti teksta, ispitanici su navedeni inicijalima imena.

4.1.1. Prva cjelina pitanja: Stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

O aktualnom stanju istraživačkog novinarstva ispitanici su odgovarali kroz pet potpitanja o tome postoji li pravo istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj, kakva je trenutno situacija u odnosu na razdoblje prije pet ili deset godina, kako bi definirali istraživačko novinarstvo, koje su najzastupljenije teme i na koji se način odabiru. Radi preglednosti njihovih odgovora na taj je način strukturiran tekst koji sadržava njihove odgovore.

Kako biste opisali trenutno stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Postoji li pravo istraživačko novinarstvo?

'U Hrvatskoj postoji pravo istraživačko novinarstvo', smatra novinar A. D., a to je po njegovoj podjeli 'dubinsko novinarstvo gdje urednici daju novinarima vrijeme i resurse da mogu istraživati određene priče na malo kompleksniji način, tj. istraživati kompleksnije priče koje mogu dovesti i do nekih pomaka u odnosu na ove jednostavnije teme, dnevne'.

Također, novinar A. D. mišljenja je da u Hrvatskoj postoje istraživački novinari poput Ivana Pandžića, Denisa Mahmutovića ili Andree Topić, čiji se trud prepoznaje i koji svojim radom nastoje napraviti promjenu. Ispitanica O. I. N. također smatra da 'bez obzira na krizu u medijima, istraživačko novinarstvo postoji i to zahvaljujući entuzijazmu nekolicine urednika i novinara'.

Trenutnu situaciju novinarka D. K. u istraživačkom novinarstvu opisuje dosta dobrom i smatra da u Hrvatskoj apsolutno postoji pravo istraživačko novinarstvo i novinari koji rade odličan posao, i dodaje: 'To su neka renomirana, poznata imena široj javnosti koje kolege prepoznaju kao super istraživačke novinare koji se bave ozbiljnim temama, koji ne reproduciraju samo informacije ili prepisuju iz drugih medija ili prenose HINU, nego se baš bave ozbiljnim istraživačkim temama'.

Postojanje pravog istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj potvrđuje novinar I. P. i to u smislu da novinari 'otkrivaju jake priče, rade duže na temama i donose ono što bi Vlada ili neki političari htjeli sakriti'. Osim toga, novinar I. P. navodi i to da se svake godine dodjeljuju nagrade za istraživačke radove koji pristižu u sve većem broju, medija je sve više i konkurentniji su, a sve više je i mladih novinara koji se žele baviti istraživačkim novinarstvom. Da se istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj prepoznaje i postoji po istraživačkim novinarima navodi novinar I. Č. Dodaje da je najbitnije da priča dođe u ruke pravog istraživačkog novinara.

'Pravo istraživačko novinarstvo postoji u Hrvatskoj i nitko ga ne može ukinuti kao takvo, iako je ono u današnje vrijeme ograničeno u smislu da se neke teme ne smiju dirati, prvenstveno

zbog utjecaja Vlade i oglašivača', rekla je novinarka O. G. H. Nadalje, dodaje da 'smo se nagledali toga u svim sustavima, ali unatoč brojnim takvim pokušajima nije moguće do kraja onemogućiti istraživačko novinarstvo, pojedinačne novinare pa i medijske kuće koje, naravno, potiču i dozvoljavaju istraživačko novinarstvo'.

S druge strane, novinarka S. C. H. ističe da je istraživačko novinarstvo danas rijetko zastupljeno po redakcijama i navodi da, uz politički tjednik *Nacional*, pravo istraživačko novinarstvo njeguju još najviše četiri redakcije. 'Žao mi je da je tako, stvarno šteta, mislim da bi ovo društvo imalo puno više benefita nego što ga ima sada, da je ono šire i više zastupljeno', objašnjava novinarka S. C. H.

Postojanje pravog istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj potvrdili su svi ispitani novinari od kojih većina smatra da ono postoji zahvaljujući predanom novinarskom radu. U kontekstu pravog istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj većina njih navodi neke od svojih kolega koji su zaslužni za ozbiljne istraživačke priče koje su dovele do promjena u društvu. Većina njih slaže se u tome da se istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj većim dijelom prepoznaje po novinarima, a manje po redakcijama. Iako navode da u Hrvatskoj postoji pravo istraživačko novinarstvo, dvoje od sedam ispitanih novinara smatra da ono danas ipak nije u zavidnom položaju i to zbog utjecaja Vlade i oglašivača, a smatraju i da je premalo redakcija koje se bave pravim istraživačkim novinarstvom.

Smatrate li da je situacija u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj bolja/lošija u odnosu na razdoblje prije pet ili deset godina?

Novinar A. D. objašnjava da je situacija u istraživačkom novinarstvu značajno određena situacijom na tržištu medija. Ocjenjuje da bi se situacija mogla smatrati boljom u odnosu na razdoblje prije pet ili deset godina, i to u kontekstu autentičnijih priča koje donosi nova generacija istraživačkih novinara, kvalitetnih radova zbog kojih su odlazili ministri i nagrada za iste. Zaključno, A. D. drži da vremenom situacija može ići samo na bolje zbog razvoja tehnologije i pristupa velikoj količini informacija o čemu se prije moglo samo maštati.

'Tako da bih rekao, ako će redakcije ulagati i davati vremena istraživačkim novinarima da rade i ako će se novinari znati koristiti tim alatima koji dolaze u sklopu te neke digitalne revolucije, mislim da možemo govoriti o tome da dolazi bolje doba za istraživačko novinarstvo', navodi novinar A. D.

Da je situacija u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj danas bolja nego što je bila prije pet ili deset godina, smatra novinarka D. K. Ističe da je u proteklih nekoliko godina došlo do osvještavanja toga da će aktivnosti poput krađa ili malverzacija s vremenom sigurno netko otkriti, pogotovo ako se radi o europskim temama ili europskom novcu.

'Mislim da kolege koji se ozbiljno bave poslom i redakcije koje se ozbiljno bave poslom su svjesne da u vrijeme društvenih mreža, prepisivanja, ako se žele baviti ozbiljnim novinarstvom, onda ulažu kadrovski u novinare koji se bave istraživačkim novinarstvom i da će svijest o tome biti još izraženija s vremenom', objašnjava novinarka D. K.

Novinar I. P. stanje prije pet godina opisuje sličnim kao danas, dok je prije deset bilo razdoblje krize u medijima, nakon čega slijedi bolji period ulaganja te početak specijaliziranih istraživačkih emisija. Ocjenjuje da situacija danas nije savršena i postoji prostor za napredak, ali je bolja nego prije i ističe da se nikada ne bi trebalo vratiti u period redukcije sredstava i ljudi. 'Jednostavno su novinari radili kao na traci, to je bilo osnovno, svi su išli na brzinu vijesti, a sada se shvatilo da ako se želi postići čitanost, zadržati gledatelje, slušatelje i čitatelje, da se mora ponuditi kvaliteta', navodi novinar I. P.

Ekonomsku krizu 2008. godine navodi novinar I. Č. i opisuje ju kao jednu od najvećih promjena u istraživačkom novinarstvu zato što, nakon te krize, mnogi novinari dobivaju otkaze i gubi se sektorsko novinarstvo. 'Znači, prije smo imali redakcije koje su se dijelile na sektore koji se bave financijama, samo određenim tipom događaja i toga više nema, ostali su novinari koji imaju nekakvih afiniteta prema određenoj temi', objašnjava novinar I. Č. Dodaje da situaciju u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj u odnosu na razdoblje prije pet ili deset godina ne ocjenjuje ni boljom ni lošijom, već različitom, i to u kontekstu promjene stila na kojeg su utjecale nove tehnologije i ekonomska kriza 2008. godine.

S druge strane, ispitanica O. I. N. smatra da je situacija u istraživačkom novinarstvu danas teža nego prije pet ili deset godina, a kao razlog navodi utjecaj interneta i Big Tech kompanija.

'Nije dobro da mediji ovise o klikovima, jer se oni postižu prvenstveno s opremom, a ne sadržajem. Istraživačko novinarstvo ne samo da nije financijski isplativo, nego izdavače financijski gura u minus, jer im kviri odnose s političarima i što je za njih posebno osjetljivo, oglašivačima', objašnjava ispitanica O. I. N.

Novinarka O. G. H. smatra da je situacija u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj trenutno lošija i to zbog utjecaja Vlade koja nekim medijima određuje teme kojima se smiju baviti.

Takvu situaciju smatra lošom zbog toga što bi osnovna zadaća medija trebala biti kontrola funkcioniranja vlasti i otkrivanje afera koje se pokušavaju zataškati.

'S obzirom na izdašno financiranje pojedinih medija, smatram da je takav utjecaj dosta značajan, pogotovo u mandatu Plenkovićeve Vlade na pojedine medije, ne bih ih sada imenovala, ali zna se da određeni mediji imaju jako velike donacije od raznih državnih tvrtki, ministarstava, zaobilaznim putem preko državnih tvrtki, dakle za održavanje različitih konferencija i drugih aktivnosti i naravno klasičnog oglašavanja', objašnjava novinarka O. G. H.

Da je situacija iz godine u godinu sve lošija i da se od istraživačkog novinarstva postepeno odustaje, mišljenje je novinarkе S. C. H. Razloge za nestajanje pravog istraživačkog novinarstva pronalazi u sve češćoj praksi objavljivanja brzih, površnih vijesti.

Mišljenja ispitanih novinara oko toga je li situacija u hrvatskom istraživačkom novinarstvu bolja ili lošija u odnosu na razdoblje prije pet ili deset godina podijeljena su. Troje novinara smatra da je situacija danas bolja, da može ići samo na bolje te da ne bi trebalo ponavljati prošlo razdoblje krize i neizvjesnosti. Da situacija nije ni bolja ni lošija, nego samo različita u odnosu na razdoblje prije pet ili deset godina, smatra jedan ispitanik novinar. S druge strane, troje novinara smatra da je situacija danas lošija nego što je bila prije pet ili deset godina.

Kako biste Vi definirali istraživačko novinarstvo? Razlikuje li se ta definicija od prakse u Hrvatskoj?

Ispitanik A. D. smatra da je svako novinarstvo zapravo istraživačko novinarstvo jer postoji samo razlika u vremenu kojeg novinar ima za istražiti određenu priču. Ističe da je svaku priču koja će se napisati ili emitirati potrebno istražiti.

'Ja bih to radije podijelio na, ajmo reći, neko dnevno istraživačko novinarstvo, dubinsko istraživačko novinarstvo u smislu onog koje traje malo dulje. Jer ako kažemo da postoji novinarstvo i istraživačko novinarstvo, na neki način anuliramo dnevno novinarstvo od odgovornosti da istražuje', objašnjava novinar A. D.

Definiciju da je svako dobro novinarstvo istraživačko novinarstvo navodi novinar I. P. i objašnjava da se oko svake teme potrebno potruditi, istražiti ju i pronaći najbolje sugovornike. Dodaje da je 'najlakše staviti, prenijeti izjavu od nekog političara, pustiti to i gotovo. Raspitati se oko toga, pronaći dokumente, možda kritički se osvrnuti na to što je rečeno, e to je već začetak i u biti za mene istraživačko novinarstvo'. Također, istraživačko novinarstvo novinar I.

P. opisuje kao ono koje otkriva nešto novo, donosi dodatnu vrijednost, priču stavlja u pravi kontekst, ne boji se kritika i ima hrabrosti ići gdje ostali ne idu, a za sve to je, osim novinarskih vještina, važna i podrška redakcije.

Ispitanica O. I. N. istraživačko novinarstvo smatra formom u kojoj se propituju moćnici i otkriva ono što oni ne bi htjeli da se objavi, a u interesu je javnosti. Također, O. I. N. smatra da se takva definicija ne razlikuje od praksi u Hrvatskoj.

'Ono zahtijeva dulji rad, istraživanje činjenica, javnih izvora ili nejavnih izvora, testiranje tih činjenica, razgovor s različitim izvorima, provjeru tih izvora. Istraživački novinar ne bi smio biti kanal samo jedne strane, trebao bi paziti da ne isporuči samo ono što je nekom izvoru u interesu objaviti, a da pritom ne vodi računa o svim činjenicama', objašnjava ispitanica O. I. N.

Na sličan način istraživačko novinarstvo opisuje i novinarka D. K. koja smatra da je to pravo novinarstvo koje istražuje pozadinu priče i pritom se ne oslanja samo na ono što je informacija i vijest. Također, smatra da se praksa u hrvatskom istraživačkom novinarstvu ne razlikuje od definicije koju navodi: 'Novinarstvo koje nije samo ono da sjediš i puko reproduciraš ono što se dogodilo, nego tražiš ono nešto iza toga, pokušavaš obuhvatiti kontekst i pokušavaš pronaći gdje je u toj priči neki problem koji bi bio važan, kojeg bi bilo važno prikazati javnosti u smislu dobro informiranog glasačkog tijela u konačnici'.

Prema novinaru I. Č. istraživačko novinarstvo je kopanje, odnosno istraživanje u kojem je najbitniji motiv javni interes. Nadalje, ispitanica O. G. H. navodi da definicija istraživačkog novinarstva ovisi o pojedinačnim slučajevima i smatra da su to one teme koje nije moguće istražiti redovnim putem, odnosno da institucije zataškavaju odgovore. Dodaje da 'u nekim slučajevima, poput DORH-a se vade da vam ne mogu dati po Zakonu, zato što je istraga tajna, ne mogu dati odgovor, a u drugim, kada su u pitanju Ministarstva ili Vlada, onda isto tako pokušavaju na sve moguće načine zamuljati odgovor'.

Istraživačko novinarstvo je ono koje otkriva pozadinu priče i istražuje sve kutke nekog događaja, mišljenje je to novinarka S. C. H. Također, navodi da istraživačko novinarstvo koristi društvu tako da ispravlja negativne pojave, pri čemu ne bi smjelo biti izloženo pritiscima i ističe: 'Po meni bi svaka država trebala itekako njegovati, odnosno društvo i njegove javne institucije ne bi smjele gušiti, nego bi trebale njegovati takvu vrstu novinarstva jer ono ide u korist čitavog društva'.

Prema definicijama dijela ispitanih novinara, istraživačkim novinarstvom može se smatrati svako novinarstvo u koje je uloženi trud za istraživanje, a to je također i pravo novinarstvo. Većina ispitanih novinara slaže se u tome da je istraživačko novinarstvo ono koje donosi nešto novo, istražuje pozadinu priče, stavlja u kontekst, ide tamo gdje drugi ne idu, što podrazumijeva dulji rad i kompleksnije metode istraživanja. Također, dio ispitanika navodi i da se istraživačkim novinarstvom propituju moćnici, istražuju teme do kojih nije moguće doći redovnim putem i otkriva ono što neki ne bi htjeli da se objavi.

Koje su, po Vama, najzastupljenije teme istraživanja u Hrvatskoj?

Novinar A. D. ističe da su najzastupljenije teme istraživanja u Hrvatskoj vezane uz politiku, korupciju u politici, korupciju dužnosnika i to osobito lokalnih šerifa, načelnika i gradonačelnika.

'Generalno, mislim da prevladavaju takve teme o lokalnim Bandićima, mislim da nema istraživačkog novinara koji se nije s tim susreo na više razina. Direktori državnih poduzeća ili recimo na nekim manjim razinama gdje se izvlači novac na nekakve sulude projekte', navodi novinar A. D.

Također, novinar A. D. dodaje da su zastupljene i teme javne nabave, a nešto rjeđe problemi malog čovjeka koji se za pomoć obratio novinarima.

Da je korupcija u Hrvatskoj, odnosno korupcija u politici, najzastupljenija tema istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj smatra i ispitanica D. K.

'Posljednjih godinu i pol do dvije, što opet može potpast pod korupciju, su teme baratanja javnim, odnosno europskim novcem, mislim da je na tome nekako fokus, zbog tih stvari su padali ministri, ali sve se to može, mislim, podvesti pod zajednički nazivnik korupcije', ističe ispitanica D. K.

Ispitanica O. I. N također ističe da su političke teme u hrvatskom istraživačkom novinarstvu najzastupljenije i to osobito one vezane uz korupciju, ali i one do kojih novinari mogu doći samostalno istražujući javne izvore poput sudskog registra, zemljišnih knjiga i javne nabave. S druge strane, ispitanica O. I. N. ocjenjuje problematičnim to što se neke teme uopće ne pojavljuju, poput onih o zaista moćnim ljudima i zakonitostima poslovanja velikih kompanija.

Teme politike i gospodarstva najzastupljenijim smatra novinar I. P. koji tvrdi da se teme u hrvatskom istraživačkom novinarstvu najčešće vežu uz isprepletenost politike i gospodarstva, zaštitu okoliša ili su to društvene teme i tabu teme poput pedofilije u crkvi. Nadalje, ispitanik I.

Ć. također smatra da su najčešće teme vezane uz politiku i političke procese. Opisuje to na način da jedna afeta stiže drugu i da se događa inflacija afeta u Vladi i vladajućoj stranci.

Vlast, Vladu i afere koje se pokušavaju zataškati novinarka O. G. H. smatra najzastupljenijim temama. Kao primjere takvih tema navodi slučaj odlaska ravnateljice USKOK-a Vanje Marušić i razloge istog, prometnu nesreću bivše ministricice Žalac koju je počinila bez valjane vozačke dozvole i aferu Software koju USKOK prethodno nije smatrao kaznenih djelom, da bi Ured europskog javnog tužitelja podigao optužnicu u toj aferi.

'Najčešće su to, s obzirom na to da svi znakovi upućuju na to da je kompletan državni sustav podložan korupciji i raznim vrstama zloporabe, tada su to najčešće istraživačke teme kojima se bavimo, a toga ne nedostaje', objašnjava novinarka O. G. H.

Nadalje, ispitanica S. C. H. također smatra da su političke teme najzastupljenije. Pritom ističe da su istovremeno nepravedno zapostavljene neke također važne teme poput zaštite okoliša, školstva, zdravstva i gospodarske teme.

Da su političke teme najzastupljenije u hrvatskom istraživačkom novinarstvu slažu se svi ispitanici novinari. Dio njih detaljnije navodi da se najčešće obrađuju teme o političkoj korupciji, korupciji lokalnih dužnosnika, aferama u Vladi, isprepletenosti politike i gospodarstva te javnoj nabavi. Neki od njih ističu da je problematično što se u hrvatskom medijskom prostoru ne istražuju teme o velikim oglašivačima ili se u drugom planu nalaze važne teme poput zaštite okoliša, školstva ili zdravstva.

Što smatrate glavnim filterom pri odabiru tema za istraživanje u hrvatskom novinarstvu?

Novinar A. D. glavnim filterima smatra izvedivost određene teme i interes javnosti.

'Sve što je u javnom interesu, ako je to izvedivo, ako ti ljudi znaju koji je njihov problem, ako se može doći do dokumenata, ako se može potvrditi, onda je to tema, sve ostalo nema smisla, ili je PR, navlačenje ili senzacionalizam', objašnjava novinar A. D.

Da su urednici glavni filter pri odabiru tema smatra ispitanica O. I. N. i to zbog toga što oni u konačnici odobravaju teme. Specijaliziranost novinara za određene sektore u kojima im se teme često nameću same od sebe, novinarka D. K. smatra glavnim filterom pri odabiru tema za istraživanje. Osim toga, novinarka D. K. ističe da je ključno postojanje javnog interesa, a filterom se može smatrati i ako novinari uoče da je nešto neuobičajeno ili sporno.

Javni interes, aktualnost i zanimljivost novinar I. P. smatra glavnim filterima pomoću kojih odabire teme za istraživanje. Navodi da su mu neke od najzanimljivijih tema one o kršenju zakona, hvatanju političara u laži, skrivanju imovine ili pogodovanju u prostornim planovima, pri čemu je interes javnosti ključan, a zanimljivost poželjna.

Novinar I. Č. smatra da je glavni filter pri odabiru tema za istraživanje ujedno i glavni motiv, a to je postojanje javnog interesa. Dodaje da, u slučajevima kada neke teme nisu medijski atraktivne, ako su one u interesu javnosti, tada to istraživanje definitivno treba provesti.

Jedan od filtera za odabir tema je da vam nešto zvuči sumnjivo, nelogično, zbog čega je to potrebno istražiti, objašnjava novinarka O. G. H. Osim toga, dodaje da je i filter kada novinarima informacije šalju osobe koje su utvrdile neke sumnjive aktivnosti.

'Znači, javljaju nam se brojni građani mailom, telefonom ili osobno i donose različite, oni sami otkrivaju, to je vrlo važna uloga, nazovimo ih zviždačima, to su više ljudi koji su unutar svog spektra djelovanja sami na licu mjesta utvrdili neke sumnjive okolnosti za koje oni smatraju da se radi o nezakonitostima, pogodovanjima i onda nama donose informacije', objašnjava novinarka O. G. H.

Novinare koji su specijalizirani za određeno područje i sami donose i predlažu teme, novinarka S. C. H. smatra glavnim filterom pri odabiru tema. Ključnim navodi i to da je novinar stalno u kontaktu sa svojim izvorima, jer tako dolazi do informacija o temama koje se isplati istraživati. Osim toga, novinarka S. C. H. dodaje da su filter i pojedinci koji se javljaju redakcijama i predlažu teme.

Četvero od sedam ispitanih novinara slaže se da je postojanje javnog interesa glavni filter pri odabiru tema za istraživanje u hrvatskom novinarstvu. Osim toga, dio njih navodi da je filter kada novinari uoče da je nešto sumnjivo ili nelogično te specijaliziranost novinara za određena područja. Nadalje, dio novinara navodi da su važan filter i pojedinci koji redakciji šalju dokumente i teme. Također, ispitani novinari navode i filter urednika koji u konačnici odobravaju teme, izvedivost teme te njezinu aktualnost i zanimljivost.

U prvoj cjelini pitanja o stanju u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj, svi ispitani novinari potvrđuju da u Hrvatskoj postoji pravo istraživačko novinarstvo. Također, većina ispitanih novinara slaže se u tome da istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj postoji zahvaljujući novinarima koji predano i kvalitetno rade svoj posao. Uzimajući u obzir razdoblje prije pet ili deset godina, mišljenja ispitanih novinara oko toga je li situacija tada bila bolja ili lošija,

podijeljena su. Istraživačko novinarstvo većina je ispitanih novinara definirala tako da je to pravo novinarstvo koje zahtijeva dulji rad, istražuje pozadinu priče, propituje moćne, stavlja u kontekst i zadire u ono što neki ne bi htjeli da se sazna. Vezano uz najzastupljenije teme, svi ispitani novinari slažu se da su to teme vezane uz politiku, odnosno političku korupciju, afere u Vladi, veze politike i gospodarstva i probleme javne nabave. Nadalje, da je javni interes glavni filter pri odabiru tema smatra većina ispitanih novinara, a ističu da su to i uočavanje da je nešto neobično, pojedinci koji šalju teme redakciji, urednici koji odobravaju teme te izvedivost, zanimljivost i aktualnost.

4.1.2. Druga cjelina pitanja: Slobode u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

O slobodama u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj ispitani novinari odgovarali su kroz pet potpitanja o tome postoje li slobode u hrvatskom istraživačkom novinarstvu i u kojoj mjeri, što za njih znači slobodno istraživačko novinarstvo te je li moguće postići potpunu slobodu istraživanja, postoje li problemi koje stoje na putu slobodnom istraživanju, kakvo je stanje u redakcijama i što bi se po pitanju sloboda u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj moglo napraviti. Radi preglednosti, odgovori ispitanika strukturirani su prema postavljenim potpitanjima.

Kako biste ocijenili slobodu istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj? Postoji li ona i u kojoj mjeri?

Postojanje slobode u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj potvrđuje novinar A. D. koji to objašnjava na primjeru vlastite redakcije u kojoj je sloboda istraživanja praktički apsolutna i nema zabranjenih tema. Nadalje, ocjenjuje da u hrvatskom istraživačkom novinarstvu ima slobode te da je važno financiranje medija i uvođenje pretplate koja omogućuje samostalnost i dodaje: 'Rekao bih da postoji pokušaj da se ta sloboda ograniči, putem zakona, pritisaka političkih stranaka i slično, putem pritisaka sponzora koji se oglašavaju u medijima'.

Također, slobodu istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj na vlastitom primjeru objašnjava novinarka D. K. koja ističe da u svojoj redakciji ima potpunu slobodu istraživanja. Dodaje da sloboda hrvatskog istraživačkog novinarstva postoji, međutim, postoje i redakcije koje se vjerojatno neće baviti nekim temama zbog oglašivača ili politike. Ispitanica O. I. N. također smatra da sloboda istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj postoji i to zahvaljujući novinarskom entuzijazmu te da postoji nekoliko medija koji omogućavaju istraživanje.

Da sloboda u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj postoji, ali je još uvijek ograničena zbog utjecaja oglašivača, velikih tvrtki i politike, smatra novinar I. P. Nadalje, pozitivnom drži kontrolu tržišta koja je doprinijela povećanju sloboda, a radi se o tome da su mediji danas svjesni kako će dobre istraživačke priče sigurno netko objaviti. Novinar I. P. ocjenjuje da sloboda u hrvatskom istraživačkom novinarstvu postoji u zadovoljavajućoj mjeri, iako bi mogla biti još veća te za to navodi negativan primjer ukidanja istraživačkih emisija i dodaje: 'Još se ono želi uškopiti, ali ne uspijeva i tržište u biti tjera redakcije da daju više slobode i to je ono što na kraju ljude zanima i što čitaju i cijene'.

Da sloboda istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj postoji i ovisi prvenstveno o novinarima, smatra novinar I. Č. To objašnjava tako da, ako je neka priča zaista dobra ona uvijek može proći te je zabluda da neće biti objavljena. Ističe da sigurno postoje redakcije koje nisu sklone objaviti pojedine informacije vezane uz oglašivače ili politiku, ali smatra da sloboda definitivno postoji u smislu objavljivanja dobrih priča.

Novinarka O. G. H. smatra da sloboda istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj ovisi o svakoj redakciji pojedinačno, pri čemu ističe da u svojoj redakciji ima slobodu, dok u drugima nije sigurna postoji li. Također, navodi da su za slobodu važne financije koje novinarima omogućavaju bavljenje istraživačkim poslom. Nadalje, novinarka S. C. H. također smatra da sloboda postoji, međutim navodi da su istraživački novinari nerijetko žrtve pritisaka javnosti, institucija, ali i vlasnika medija koji ne dopuštaju određene teme vezane uz oglašivače. Novinarka S. C. H. ističe da su rijetke redakcije koje se mogu oduprijeti pritiscima, dok slobodu u hrvatskom istraživačkom novinarstvu, na ljestvici od jedan do pet, ocjenjuje slabom dvojkom.

Svi ispitani novinari smatraju da sloboda u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj postoji, a slažu se i u tome da sigurno postoje redakcije koje ne žele istraživati određene teme i to zbog pritisaka oglašivača, politike i drugog. Četvero ispitanih novinara navode za primjer vlastite redakcije u kojima imaju slobodu te smatraju da ona postoji i u drugim redakcijama, iako ne svugdje. Dvoje od sedam ispitanih novinara smatra da slobode postoje zbog kvalitetnih novinara, a isto toliko ih pozitivnim za slobodu smatra konkurentnost tržišta i činjenicu da će se dobre priče sigurno objaviti u nekom mediju.

Što za Vas znači slobodno istraživačko novinarstvo?

Slobodno istraživačko novinarstvo novinar A. D. objašnjava na primjeru vlastite redakcije koju opisuje praktički potpuno slobodnom, zahvaljujući pretplati koja novinarima omogućuje da se

ne obaziru na pritisak vladajućih struktura. Nadalje, ispitanica O. I. N. smatra da sloboda u istraživačkom novinarstvu podrazumijeva izostanak pritiska te omogućene uvjete rada.

Slobodno istraživanje sporne informacije uz podršku urednika za novinarku D. K. znači slobodno istraživačko novinarstvo. Također, smatra da bi novinarstvo trebalo biti slobodno od utjecaja oglašivača, politike ili interesnih skupina te da bi novinari koji su stručnjaci za određena područja trebali urednicima predlagati teme i dodaje: 'Možda ništa ne bude od toga, što se isto tako zna dogoditi, ali važno je upravo to, da te urednik pusti da vidiš ima li tu nešto ili ne. Na kraju možda i ne bude nešto, ali možda bude neka mega afera'.

Novinar I. P. objašnjava da za njega slobodno istraživačko novinarstvo znači da je novinar slobodan od samog sebe, ne smije imati osjećaj da mu je nešto nametnuto i ima slobodu samostalno istražiti sve strane priče. Također, novinar I. P. navodi da se sloboda postiže stvaranjem povjerenja između urednika, uprave i novinara koji teže tome da se slobodno istraživačko novinarstvo održi, imaju strategiju i spremni su se oduprijeti utjecajima i pritiscima. Nadalje, za novinara I. Č. slobodno istraživačko novinarstvo znači da priča, nakon što je istražena i napisana, bude objavljena.

Da je financijska neovisnost novinara važna za slobodno istraživačko novinarstvo smatra ispitanica O. G. H. Također, ističe da je postizanje financijske neovisnosti novinara danas jako ograničeno i teško. Nadalje, novinarka S. C. H. smatra da se za slobodno istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj moraju izboriti sami novinari te da bi ono trebalo biti slobodnije.

Svaki od ispitanih istraživačkih novinara na svoj je način opisao što za njih znači slobodno istraživačko novinarstvo. Definicije slobode u istraživačkom novinarstvu variraju od toga da to podrazumijeva slobodu od pritiska, omogućene uvjete rada, slobodno istraživanje uz uredničku podršku te financijsku neovisnost. Također, neki od ispitanika naveli su da je slobodno istraživačko novinarstvo kada novinari urednicima sami predlažu teme, kada nemaju osjećaj da im je nešto nametnuto te da im priča bude objavljena.

Mislite li da je moguće postići potpunu slobodu istraživanja u novinarstvu?

Novinar A. D. smatra da je potpunu slobodu istraživanja moguće postići jedino u SAD-u ili nekim nordijskim zemljama, gdje postoji olakšica za poreze i ljudi općenito imaju više novca pa mogu financirati medije tijekom života ili im ostaviti bogatstvo. Također, smatra da je uvođenje medijskih pretplata dobar korak prema ostvarivanju potpune slobode.

Novinarka D. K. ističe da potpuna sloboda istraživanja u novinarstvu ovisi o urednicima i tome koliko oni dobro balansiraju između novinara koji žele istraživati i utjecaja oglašivača, vlasnika i drugih pritisaka. Navodi da je potpuna sloboda moguća u slučajevima kada urednik stoji iza redakcije i dodaje: 'Ako ih uspiju odagnati i napraviti neku barijeru od toga, reći da ih to ne dira i da idu po svom, onda mislim da je moguće biti slobodan u istraživanju u novinarstvu, takav je moj dojam'.

Da je više-manje moguće postići potpunu slobodu i to u slučaju kada su novinari prvenstveno zadovoljni i slobodni od samih sebe te surađuju s urednicima i upravom kojima je cilj omogućiti im potpunu slobodu, smatra novinar I. P. Također, ističe da je u svojoj redakciji uspio postići potpunu slobodu, iako put do toga nije bio lagan. Nadalje, novinar I. P. navodi da je kod postizanja potpune slobode ključna financijska neovisnost novinara i objašnjava: 'To je jako važno za slobodu, ako se ti ne osjećaš slobodno, zadovoljno i da radiš nešto korisno, onda prilozima i tekstovi ne mogu biti dobri, tj. to se vidi'.

Mogućnost postizanja potpune slobode potvrđuje novinarka O. G. H. i navodi da je ona uvjetovana mjestom gdje novinari rade te načinom financiranja. Također, ističe da je potpuna sloboda moguća ako novinari nešto stvarno žele napraviti, dok sa strane institucija koje omogućavaju određene podatke, potpuna sloboda nije moguća.

S druge strane, novinar I. Č. smatra da nije moguće postići potpunu slobodu istraživanja te da je situacija vrlo teška zbog utjecaja oglašivača i dodaje: 'Najbolji primjer za to bio je Agrokor prije 10-15 godina kada je Ivica Todorčić bio glavni urednik svih medija, a danas imamo neke druge firme koje zapravo kočuju određene priče da ne izađu u nekim medijima'. Također, navodi da slobodu ograničavaju i SLAPP tužbe¹ koje rezultiraju autocenzurom kod dijela novinara.

Novinarka S. C. H. također smatra da je apsolutnu slobodu istraživanja teško postići, zbog toga što istraživački novinari uvijek rade pod određenim pritiskom, što je uobičajeno i drugdje u svijetu, iako je u Hrvatskoj izraženije. Dodaje da je u Hrvatskoj problematično to što su novinari izloženi tužbama i ne postoje kolektivni ugovori, kao ni sindikalni konkretni okviri koji bi ih zaštitili.

Mišljenja ispitanih novinara oko toga je li moguće postići potpunu slobodu istraživanja u novinarstvu podijeljena su. Jedan ispitanik smatra da je potpuna sloboda moguća samo u SAD-u ili skandinavskim zemljama. Dvoje ispitanih novinara misli da je potpunu slobodu

¹ SLAPP tužbe su neutemeljene i često zlonamjerne tužbe koje pokreću moćnici ili druge osobe, a namijenjene su zastrašivanju novinara i prestanku istraživanja tema od javnog interesa.

teško postići i to zbog pritiska kojima su novinari izloženi. S druge strane, troje ispitanih novinara smatra da je potpunu slobodu moguće ili manje-više moguće postići.

Po Vama, postoje li problemi koji stoje na putu slobodnom istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Kakvo je stanje u redakcijama, omogućavaju li one slobodan istraživački rad?

Problemi koje stoje na putu slobodnom istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj su zakoni koji bi trebali biti bolji i onemogućiti tužbe zbog klevete i sličnog, a veliki su problem i SLAPP tužbe, navodi novinar A. D. Problematično je to što novinari zbog velikog broja tužbi moraju biti mjesecima po sudovima, a problem predstavljaju i suci koji nisu medijski obrazovani, objašnjava. Vezano uz redakcije, novinar A. D. ističe da je sloboda u njegovoj redakciji praktički apsolutna. Zaključuje da sloboda u redakcijama postoji, ali sigurno ne svugdje.

Novinarka D. K. smatra da je problem SLAPP tužbi izražen kada je u pitanju slobodno istraživačko novinarstvo te da to definitivno utječe na dio novinara i redakcija. Također, navodi da je slobodno novinarstvo u lokalnim sredinama osobito ugroženo i to zbog lokalnih vlasti koje financiraju te medije. Što se tiče stanja i slobode u hrvatskim redakcijama, na vlastitom primjeru objašnjava da je u redakciji *Telegrama* sloboda potpuna, dok je u drugim redakcijama stanje podijeljeno.

Ispitanica O. I. N. smatra su za slobodno istraživačko novinarstvo potrebni resursi, vrijeme, podrška redakcije i urednika koji novinarima omogućuje istraživanje i pomaže u strukturiranju priče. Također, navodi da u Hrvatskoj postoji nekoliko redakcija koje omogućavaju slobodan istraživački rad.

Novinar I. P. smatra da na putu slobodnom istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj stoje politika, oglašivači i redakcije koje stvaraju međuovisnost s političarima. Nadalje, za borbu s političarima ili oglašivačima koji su nezadovoljni objavljenim istraživanjima o njima, novinar I. P. ističe da treba pristupiti smireno i argumentirano. Također, navodi da su vrlo problematične i SLAPP tužbe koje pokušavaju onemogućiti novinare u istraživanjima, što se događa u svim redakcijama i dodaje: 'Stanje je različito od redakcije do redakcije, ali generalno svi zajedno možemo reći da su neki više dolje, neki gore, ali generalno ako gledam u zadnjih deset godina, mislim da svi vučemo prema gore kao stanje'.

Problematičnost SLAPP tužbi navodi i novinar I. Č., koji objašnjava da one dovode do autocenzure i uvlačenja straha u novinare. Uz SLAPP tužbe, ističe i problem oglašivača, jer obrađivanje neke teme nerijetko uvjetuju veze koje ona ima s oglašivačima. Što se tiče stanja u

redakcijama, smatra da definitivno postoje one koje neće objaviti informacije vezane uz oglašivače ili politiku, pogotovo ako se radi o manjim temama. S druge strane, ako je u pitanju velika priča, novinar I. Č. smatra da ni jedan pravi urednik neće odbiti takvu temu.

Ispitanica O. G. H. smatra da su neki od problema koji stoje na putu slobodnom istraživačkom novinarstvu nedovoljan broj ljudi u redakcijama, hiperprodukcija jednostavnih vijesti i utrka za klikovima, zbog čega ostaje malo prostora za istraživački rad. Osim uvjeta u redakcijama, ističe da su veliki problem oglašivači koji otkazuju suradnje s medijima i dodaje: 'Konkretno, Nacional je zbog sustavnog pisanja i istraživanja o temama Ina-Mol, zloupotreba Mola u sustavu Ine, o upravljanju koji je sazdan na kriminalu što je pravomoćno presuđeno, mi zbog toga već godinama nemamo oglase od Ine, tu smo izgubili milijune'. Također, ispitanica O. G. H. navodi da sloboda istraživanja ne postoji u svim redakcijama.

Novinarka S. C. H. ističe da su kod slobodnog istraživačkog novinarstva problematične tužbe koje je moguće podignuti za bilo što. Smatra i da bi državna administracija trebala osvijestiti da slobodno istraživačko novinarstvo radi u korist društva, a ne na štetu kako se to nerijetko percipira. Što se tiče stanja u redakcijama, novinarka S. C. H. smatra da su rijetke one koje se mogu oduprijeti pritiscima.

Većina ispitanih novinara smatra da su tužbe najveći problem koji stoji na putu slobodnom istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj. Također, troje od sedam ispitanih novinara smatra da su oglašivači veliki problem, jer su redakcije nerijetko podređene njihovom utjecaju. Nadalje, neki od dodatnih problema koje novinari navode su neadekvatni zakoni, medijska neobrazovanost sudaca, nerazumijevanje uloge novinarstva, utjecaji politike, nedovoljan broj ljudi u redakcijama i proizvodnja lakih sadržaja. Što se tiče stanja u reakcijama, svi ispitanici novinari slažu se u tome da postoje redakcije koje omogućavaju slobodan istraživački rad, ali definitivno postoje i one u kojima je to ograničeno.

Prema Vašem mišljenju, što bi se po pitanju sloboda u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj moglo napraviti?

Po pitanju većih sloboda u istraživačkom novinarstvu 'potrebni su bolji zakoni i obrazovanje sudaca oko medija, shvaćanje šire slike i toga što istraživački novinari pokušavaju napraviti', navodi novinar A. D. Takva rješenja veže uz glavne probleme koji stoje na putu slobodnom istraživačkom novinarstvu, a to su suci i osobe na pozicijama moći koji tuže redakcije ili novinare privatno i dodaje: 'To je ta nekakva pošast 21. stoljeća u novinarstvu, problema tužbe

kao takve gdje se jednostavno ide na iscrpljivanje medija, da ljudi kažu - u redu odustajem ne mogu više jer sam svaki drugi dan na ročištu'.

Ispitanica O. I. N. smatra da bi se 'po pitanju većih sloboda trebalo poticati istraživačko novinarstvo, tako da se osnažuju mediji, da se rade neki novi modeli financiranja medija, da se redakcije stvaraju oko novinara, udruga ili grupa građana, a ne oko poduzetnika koji nemaju nikakvog osjećaja za javno dobro'.

Novinarka D. K. ističe da je Hrvatska još uvijek mlada demokracija koju muče brojni problemi, među kojima i to da vladajući ne shvaćaju ulogu medija. Također, navodi da je za veće slobode važno obrazovanje i vrijeme potrebno da Hrvatska postane zrelija demokracija. Novinarka D. K. ključnim smatra inzistiranje na smanjenju SLAPP tužbi tako da se u hrvatsko pravosuđe uvede institut ranog odbacivanja takvih tužbi i da ih suci znaju prepoznati. Osim toga, tvrdi da su za veće slobode potrebni novi modeli financiranja lokalnih medija koji bi trebali biti neovisni te uvođenje građanskog odgoja i obrazovanja.

Da je pronalazak dobrog balansa između redakcije i novinara ključan za slobode smatra novinar I. P. i objašnjava da je pritom važno da novinari osvijeste kako zbog stanja na tržištu ne mogu provesti mjesec istražujući jednu temu, a redakcije da se neke teme ne mogu istražiti u jednom danu te da novinarima osiguraju vrijeme i slobodu. Također, novinar I. P. smatra da je potrebno zaustaviti trend brzog objavljivanja neprovjerenih informacija i dobivanja gotovih analiza. Također, ističe da bi se u redakcijama trebala graditi kultura dijaloga i poticati mlade novinare na učenje, a važna je i uloga uprave koja ne bi smjela biti fokusirana isključivo na profit.

Novinar I. Č. smatra da na pitanju većih sloboda u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj radi HND koji pokušava naći model financiranja koji bi omogućio nepristrano istraživačko novinarstvo. Ističe da su trenutni projekti HND-a vezani uz lokalno novinarstvo i njegovo financiranje koje bi trebale određivati nepristrane komisije. Također, novinar I. Č. napominje da je do sada odlučivanje o financiranju lokalnih medija bilo uvjetovano političkim preferencijama.

Regulaciju na razini države, tako da se budžet namijenjen za medije ravnomjernije i pravednije raspodijeli, ispitanica O. G. H. smatra važnim po pitanju većih sloboda u hrvatskom istraživačkom novinarstvu. Osim toga, navodi da bi novac iz europskih projekata trebao biti pravilnije raspoređen za medijsku vidljivost, a osim uređenijeg sustava, smatra i da bi se oglasi privatnih oglašivača trebali regulirati.

Novinarka S. C. H. ističe da bi po pitanju većih sloboda u hrvatskom istraživačkom novinarstvu trebao djelovati HND, ali i novinari koji trebaju pritisnuti zakonodavce da poboljšaju zakonske okvire. Također, navodi da bi se novinari prilikom istraživanja trebali držati visoko profesionalnih standarda što bi, na neki način, smanjilo podizanje tužbi.

Troje od sedam ispitanih novinara smatra da bi se po pitanju većih sloboda u hrvatskom istraživačkom novinarstvu trebali poboljšati zakoni koji bi onemogućili podizanje tužbi na način kako se to radi danas. Također, dvoje novinara navodi da je potrebno medijski obrazovati suce i uvesti nove modele financiranja medija. Osim toga, za ostvarivanje sloboda novinari su predložili osnaživanje medija, izgradnju redakcija oko novinara, shvaćanje uloge medija, uvođenje građanskog obrazovanja, stvaranje balansa između redakcije i novinara te regulaciju na razini države koja bi omogućila ravnomjerniju podjelu budžeta svim medijima.

U drugoj cjelini pitanja o slobodama, svi ispitanici novinari potvrđuju postojanje slobode u hrvatskom istraživačkom novinarstvu, iako navode da ona sigurno ne postoji u svim medijima. Vezano uz definicije slobodnog istraživačkog novinarstva, ispitanici navode različita objašnjenja, od toga da to za njih podrazumijeva slobodu od pritisaka, podršku urednika, financijsku neovisnost, slobodu istraživanja i objavljivanja priče. Oko mogućnosti postizanja potpune slobode u istraživačkom novinarstvu, mišljenja ispitanika bila su podijeljena, dvoje ih je smatralo da to nije moguće, troje da jest i jedan da je to moguće u samo određenim zemljama. Većina ispitanih novinara složila se u tome da su tužbe najveći problem koji stoji na putu slobodnom istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj. Rješenje za navedene probleme ispitanici pronalaze u boljim zakonima, medijskom obrazovanju sudaca, novim modelima financiranja, osnaživanju medija, redakcijama koje se grade oko novinara i građanskom obrazovanju.

4.1.3. Treća cjelina pitanja: Pritisci u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

O pritiscima u hrvatskom istraživačkom novinarstvu ispitanici su odgovarali kroz pet potpitanja o tome smatraju li da je hrvatsko istraživačko novinarstvo izloženo pritiscima, koji su od njih najjači, jesu li oni osobno bili izloženi pritiscima te je li to utjecalo na njihov rad i u konačnici, može li se i na koji način doskočiti pritiscima u hrvatskom istraživačkom novinarstvu. Radi preglednosti njihovih odgovora na taj je način strukturiran tekst koji sadržava njihove odgovore.

Mislite li da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj izloženo pritiscima?

Novinar A. D. smatra da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj izloženo pritiscima. Također, ispitanica O. I. N. navodi da je hrvatsko istraživačko novinarstvo izloženo pritiscima i ističe da

su istraživanjem GONG-a kroz razgovore s novinarima utvrđeni pritisci u obliku skidanja tema, naslova te drugi politički i ekonomski pritisci.

Da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj izloženo pritiscima te da sigurno postoje novinari kojima se sugerira ili prijeti da o nečemu ne mogu pisati, smatra novinarka D. K. Također, novinarka D. K. ističe da je kod pritisaka važan stav redakcije koja svojim novinarima mora omogućiti neometano istraživanje, pri čemu je ključan i odnos novinara koji se trebaju znati postaviti prema pritiscima.

Svako dobro novinarstvo izloženo je pritiscima i to je nešto što ne treba smatrati neuobičajenim, nego se treba znati postaviti prema tome, navodi novinar I. P. Također, ispitanik I. Č. potvrđuje brojnost i raznolikost pritisaka u hrvatskom istraživačkom novinarstvu. Nadalje, postojanje pritisaka i to osobito onih financijskih, potvrđuje novinarka O. G. H., kao i novinarka S. C. H. prema kojoj su istraživački novinari u Hrvatskoj apsolutno izloženi pritiscima.

Svi ispitanici novinari smatraju da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj izloženo pritiscima, a kao primjere navode skidanje tema ili naslova od strane urednika, političke i ekonomske pritiske, pri čemu je važan stav redakcije i novinara koji takve pritiske ne bi trebali smatrati neuobičajenima, već bi se trebali znati nositi s njima.

Koje pritiske smatrate najjačima kada je u pitanju istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj?

Tužbe, materijalnu nesigurnost i sukobljavanje s velikim brojem ljudi novinar A. D. smatra najjačim pritiscima kada je u pitanju istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj. Dodaje i da je u određenim redakcijama vjerojatno prisutan pritisak uredništva koje se nalazi pod utjecajem političara, korporacija ili oglašivača. Također, novinar A. D. ističe da političari nastoje normalizirati sitne krađe, ali na novinarima je da takve prakse ne prihvaćaju i izvijeste javnost o svakom pokušaju kršenja zakona.

Nadalje, ispitanica O. I. N. smatra da su političari, oglašivači ili neki drugi moćnici, odnosno politički i ekonomski pritisci najjači u hrvatskom istraživačkom novinarstvu. Slične pritiske navodi i novinarka D. K. koja ističe da najjači pritisci dolaze iz smjera oglašivača, politike i različitih interesnih skupina.

Da su financijski pritisci i rezanje oglasnog prostora u hrvatskom istraživačkom novinarstvu najjači, smatra ispitanica O. G. H., a navodi i da su u slučaju istraživanja kriminala moguće ozbiljne posljedice, poput fizičkih napada ili ubojstava. Tužbe, telefonske pozive i fizičke prijetnje novinarka S. C. H. navodi kao najjače pritiske kojima se nastoji izazvati strah kod

novinara, dok je kod privatnih vlasnika medija nerijetko slučaj da se novinarima prijete smanjivanjem plaća ili otkazima.

Novinar I. P. navodi da su političari klasični pritisci prema kojima se treba znati postaviti. Također, smatra da pritisci dolaze od strane oglašivača, što je posebno osjetljivo jer su u tom slučaju ugrožene financije. Osim toga, novinar I. P. navodi da se u zadnje vrijeme sve više pritisaka događa na društvenim mrežama i komentarima u kojima različite interesne skupine napadaju novinare i dodaje: 'Naravno, takvi pritisci su izraženi kod ljudi koji očito ne shvaćaju naš posao, misle da smo mi svi plaćenici, nemaju povjerenja, kada se dirne nešto što je njima svetinja, crkvu, klub, stranku, način života, spremni su reagirati jako ružno'.

Da su najjači pritisci u hrvatskom istraživačkom novinarstvu SLAPP tužbe, postupci u kojima suci tuže novinare te poruke, komentari i lažne vijesti na društvenim mrežama, smatra ispitanik I. Č. Navodi da SLAPP tužbe smatra osobito problematičnima zbog toga što suci nisu educirani o Zakonu o medijima i ne znaju osnovne podjele u redakciji. Također, problem komentara i poruka na društvenim mrežama ispitanik I. Č. smatra sve većim izazovom za novinare koji takve stvari ne mogu prijaviti, dok ni policija nije učinkovita u njihovom rješavanju.

Četvero od sedam ispitanih novinara smatra su pritisci oglašivača, odnosno ekonomski pritisci najjači u hrvatskom istraživačkom novinarstvu. Također, troje od sedam ispitanih novinara tvrdi da su tužbe i političari najjači pritisci, a osim toga navode pritiske na društvenim mrežama, materijalnu nesigurnost, uredništvo pod utjecajem i suce koji tuže novinare.

Jeste li se tijekom svoje novinarske karijere susreli s pritiscima tijekom istraživanja? Možete li reći o kojim se pritiscima radilo?

Novinar A. D. tvrdi da se tijekom karijere susretao s pritiscima, tužbama i pozivima od strane osoba koje je istraživao te kao primjer za to navodi poziv od strane čovjeka o kojem je pisao i koji mu je rekao da njegovo istraživanje nije fer, iako su prethodno razgovarali o temi te je sukladno tome napisan tekst. Osim toga, novinar A. D. navodi da je doživio prijetnje, fizičke prijetnje i prijetnje nasiljem te objašnjava: 'Činjenica je da trebate znati u što ulazite, ulazite u to sa srcem i na način da zaista to radite jer ima smisla. Mislim da sve te prijetnje i pritisci koliko god bili ozbiljni, su ipak na kraju dana minorni'.

Da se susretala i da se stalno susreće s pritiscima tvrdi novinarka S. C. H. i to u obliku učestalih tužbi. Također, navodi da je doživjela i pristojno upozorenje da prestane s istraživanjem

određene teme. S druge strane, novinarka S. C. H. ističe da nije bilo direktnih pritisaka, prijetnji ni fizičkih napada te da redakcija *Nacionala* čvrsto stoji iza svojih novinara.

S pritiscima tijekom istraživanja i situacijama u kojima su urednici pokušali skidati teme zbog pritiska vlasnika, suočila se ispitanica O. I. N. Ističe da postoje dvije vrste pritisaka i objašnjava: 'Nekad su ti pritisci eksplicitni, pa vam urednica objasni zašto i od koga će imati problema i zašto je „dobro“ da se nešto ne otvara. Nekad se ti pritisci kriju i tvrdi se da nešto nije tema, iako vi dobro znate da je to tema, godinama ste u poslu i jasno da znate prepoznati temu, ali vas se na neki način upućuje da to nije tema!'

Također, novinar I. P. tvrdi da se susretao s pritiscima i to iz smjerova politike, oglašivača i društvenih mreža, a doživio je i pozive u kojima su mu govorili da je plaćenik. Više pritisaka različitih vrsta, ovisno o temi koju je istraživao, doživio je novinar I. Č. Primjerice, novinar I. Č. ističe da je zbog tema koje je istraživao dobio otkaz u jednom dnevnom listu, a bilo je i prijateljskih uvjeravanja da odustane od istraživanja te da će njegovo istraživanje biti prijavljeno USKOK-u i DORH-u.

S druge strane, novinarka D. K. navodi da se nije suočila s direktnim ili suptilnim prijetnjama. Ipak, opisuje situaciju u kojoj je bila prozvana u negativnom kontekstu od strane bivšeg rektora Zagrebačkog sveučilišta zbog afere koju je istraživala. Nadalje, novinarka O. G. H. navodi da nikada nije bila izložena direktnim prijetnjama, ali je dobivala uvredljive poruke i mailove.

Većina ispitanih novinara tvrdi da se tijekom karijere susretalo s pritiscima, a najčešće su to bile tužbe, pozivi od osoba koje istražuju i uvjeravanja da prestanu istraživati određene teme. Troje ispitanih novinara tvrdi da nije doživjelo direktne ili suptilne pokušaje prijetnji i fizičke napade. Nadalje, jedan novinar tvrdi da je doživio prijetnje nasiljem, dok ostali navode slanje uvredljivih poruka i mailova, pritiske od strane političara i oglašivača, urednike koji skidaju teme zbog utjecaja vlasnika i pritiske koji dolaze s društvenih mreža.

Ako ste bili izloženi pritiscima, je li to i na koji način utjecalo na Vaš rad?

Novinar A. D. opisuje da je bio izložen pritiscima, ali to nije utjecalo na njegov rad. Također, novinarka D. K. navodi da pritisci kojima je bila izložena nisu utjecali na njezin rad zbog toga što je imala podršku redakcije. Da se s pritiscima još uvijek jako dobro nosi i da oni do sada nisu utjecali na njegov rad, iznosi novinar I. Č. Nadalje, ispitanica O. G. H. navodi da cijela njezina redakcija ne podliježe pritiscima i da svoje priče rade bez obzira na oglašivače i rezanje

budžeta, kao i novinarka S. C. H. koja ističe da pritisci nisu utjecali na njezin rad te da nikada nije doživjela osvetu ili nešto slično tome.

S druge strane, ispitanica O. I. N. ističe da su novinari nerijetko izloženi pritiscima moćnika i njihovim PR-ovcima koji zovi urednike, oglašivače ili novinare osobno, zbog objavljivanja pojedinih priča, što utječe na novinarski rad. Nadalje, novinar I. P. opisuje da su pritisci kojima je bio izložen utjecali tako da se osjećao loše i kapacitet za istraživanje mu je bio smanjen. Dodaje da pritisci definitivno utječu na rad te da mu je bilo neugodno kada je saznao što su zbog njegovih priča morali proći visoko pozicionirani ljudi u njegovoj medijskoj kući, a nikada mu nije ugodno ni kada primi pozive u kojima ga nazivaju plaćenikom.

Pet od sedam ispitanih novinara navodi da pritisci nisu utjecali na njihov istraživački rad i to zbog podrške redakcije. S druge strane, preostalih dvoje novinara smatra da pritisci općenito utječu na istraživački rad, dok jedan ispitanik novinar na vlastitom primjeru objašnjava kako su pritisci utjecali na njegovo istraživanje.

Mislite li da se pritiscima u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj može doskočiti? Kako, na koji način?

Vezano uz rješavanje pritisaka u hrvatskom istraživačkom novinarstvu, novinar A. D. navodi da su za to potrebne veće plaće, osjećaj sigurnosti i izmjene zakona kako novinari više ne bi bili u strahu od tužbi. Također, navodi da je suče potrebno medijski obrazovati i osvijestiti političare o novinarskom radu te dodaje: 'Da bi se izbjegle određene tužbe ili nešto, moramo biti jako kreativni kako ćemo sročiti određene rečenice koje se mogu interpretirati, to je umjetnost, kako da se iz toga interpretira tko je kriv, a da izbjegnute tužbu'.

Ispitanica O. I. N. smatra da se pritiscima može doskočiti tako da mediji postanu bliži građanima i 'stvaranjem javnih medija otpornih na političke pritiske i poticanjem privatnih medija usmjerenih na javni interes'.

Nadalje, novinarka D. K. navodi da su kod pritisaka važni stavovi redakcije, urednika i novinara koji trebaju znati mogu li se i na koji način oduprijeti pritiscima. Također, D. K. ističe da je u kontekstu tužbi važna podrška HND-a koje upozorava na pritiske, provodi godišnje ankete o broju tužbi, a njihovi članovi odlaze na ročišta kolegama koji su tuženi. Rješenja predlaže i novinar I. P. koji objašnjava da se pritiscima može doskočiti tako da novinar samostalno i smireno akterima priče objasni što je u fokusu istraživanja, zašto je nešto tema te da se nikoga ne napada osobno.

Vezano uz SLAPP tužbe, ispitanik I. Č. objašnjava da je HND već više puta preko resorne ministrice pokušao izmijeniti trenutni Zakon o medijima, na način da se tužbe mogu podizati samo iz osnovanih razloga. Također, smatra da se prijetnjama može doskočiti tako da policija, USKOK i DORH počnu adekvatno reagirati na prijetnje koje novinarima dolaze putem društvenih mreža. Također, novinarka O. G. H. ističe da je pritiscima u istraživačkom novinarstvu moguće doskočiti tako da hrvatska država i policija postanu snažniji, učinkovitiji i počnu se baviti rješavanjem problema pritisaka.

S druge strane, novinarka S. C. H. objašnjava da se pritiscima vrlo teško može doskočiti, pogotovo ako su anonimni, zato što postoji mala vjerojatnost da osoba koju se istražuje neće reagirati na to i navodi: 'Što se tiče pojedinaca, ako nagazite na nekakve njihove pogrešne korake ili stvari koje rade, tu žalost nemate puno, tu se ne može puno napraviti, toga će uvijek biti i na to računajte'. Također, smatra da bi u kontekstu državne administracije pomoglo kada bi institucije i državne tvrtke osvijestile činjenicu da novinari rade u korist društva.

Većina ispitanih novinara slaže se u tome da je pritiscima u hrvatskom istraživačkom novinarstvu moguće doskočiti i za to navode različite načine. Rješenja koja predlažu su izmjene zakona kako bi se smanjio broj tužbi, izgradnja svijesti političara i institucija o ulozi novinarstva, veće plaće i osjećaj sigurnosti, slobodnije financiranje, medije bliske građanima i medijsko obrazovanje sudaca. Tek jedna ispitanina novinarka smatra da je pritiscima u hrvatskom istraživačkom novinarstvu teško doskočiti i to zbog prirode novinarskog posla.

U trećoj cjelini pitanja o pritiscima u istraživačkom novinarstvu, svi ispitanici novinari smatraju da je hrvatsko istraživačko novinarstvo izloženo pritiscima te da su najjači od njih oglašivači, tužbe, političari, komentari na društvenim mrežama, financije te urednici pod utjecajem političara i oglašivača. Većina ispitanih novinara potvrdila je da se tijekom svoje novinarske karijere susretala s pritiscima poput tužbi, poziva od osoba koje istražuju, uvjeravanja da prestanu istraživati, urednika koji skidaju teme zbog utjecaja i pritiscima koji dolaze s društvenih mreža. Navedeni pritisci kod većine novinara nisu utjecali na njihov istraživački rad. Također, većina ispitanih novinara smatra da je pritiscima moguće doskočiti i to izmjenom zakona, izgradnjom svijesti o ulozi novinarstva, povećanjem plaća, slobodnijim financiranjem, medijskim obrazovanjem sudaca i podrškom HND-a.

4.1.4. Četvrta cjelina pitanja: Nagrađeni rad od strane HND-a

Ispitanici su o nagrađenom radu od strane HND-a odgovarali kroz pet potpitanja o tome kako je tekao njihov istraživački put, što je bilo najizazovnije, je li bilo ograničavanja slobode ili

pritisaka, jesu li njihovi postupci u bilo kojem trenutku bili neetični te je li im nešto moglo olakšati postupak istraživanja. Radi preglednosti njihovih odgovora na taj je način strukturiran tekst s njihovim odgovorima.

Vezano uz rad za koji ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo, ukratko opišite kako je tekao Vaš istraživački put, što je bilo najizazovnije, s čime ste se sve suočili?

Novinar A. D. od svojih radova izdvaja priče o bivšem ministru uprave Kuščeviću, bivšem ministru zdravstva Kujundžiću i bivšoj ministrici regionalnog razvoja Gabrijele Žalac, koji su bili prisiljeni dati ostavke. Opisuje da istraživački put počinje kada otkrijete ili dobijete neku informaciju koju je potrebno provjeriti, a najizazovnijim smatra dobivanje informacija od Ministarstava ili ustanova u kojima su ljudi koji su predmet istraživanja. Objašnjava da je u novinarstvu najveći problem dostupnost informacija i rokovi za njihovo slanje koji nisu definirani. Također, navodi da su prilikom istraživanja izazovni pokušaji utjecaja političara i dužnosnika, umanjivanja teme i medijska ofenziva koja slijedi nakon objavljivanja priče.

Ispitanica O. I. N. navodi da se bavila istraživanjem Agrokora, odnosno propašću te kompanije i preuzimanjem iste od strane grupe Borg. Ističe da je tijekom istraživanja imala podršku urednice, redakcije i kolega s kojima je surađivala. Što se tiče izazova, ocjenjuje da se 'izazovno uopće baviti istraživačkim novinarstvom, imati redakciju koja ima sluha za to, i unatoč svemu se time baviti'.

Novinarka D. K. navodi da je 2017. godine istraživala, odnosno uspoređivala Strategiju i Akcijski plan kurikularne reforme koji joj je prosljeđen i za kojeg je dobivala informacije da nešto nije u redu. Ističe da je uspoređivanje dokumenata trajalo mjesec dana nakon kojih je uočila nepravilnosti, odnosno izbacivanje određenih dijelova Strategije iz Akcijskog plana. Također, navodi da je najizazovnije bilo to što su informacije bile toliko nepovezane i razdvojene u dokumentima.

Da sve dolazi iz znatiželje, propitivanja i izgradnje izvora koji donose informacije, smatra novinar I. P. Ističe da je kod istraživanja partnera Adventa, za koje te godine nije dobio nagradu HND-a, sve krenulo s jednostavnim pitanjem o tome kako se dogodilo proglašenje partnera bez prethodne odluke o tome. Svoj istraživački put opisuje postepenim, izgradnjom izvora, kontakata i kredibiliteta do jakih priča.

Novinar I. Č. navodi više radova za koje je dobio nagrade HND-a, a to su afera Kamensko, predstečajne nagodbe i afera Hotmail. Objašnjava da je kod istraživanja afere Kamensko

analiziran zemljišnik i da se glavni akteri nisu trudili skrivati te da su kod istraživanja predstečajnih nagodbi također svi dokumenti bili javno dostupni. S druge strane, u istraživanju afere Hotmail analizirana je radna skupina za rješavanje problema Agrokora, korišteni su upiti prema Ministarstvu i Vladi, a objavljeni su i mailovi u kojima se ta radna skupina dogovarala oko pisanja lex Agrokora.

Nadalje, novinarka O. G. H. ističe da su informacije potrebne za istraživanje kojim su dobili nagradu HND-a bile dostavljene njezinoj redakciji, zbog toga što je netko prepoznao da o temi Ina-Mol izvještavaju beskompromisno i dodaje: 'Kada nama netko pošalje takve dokumente, oni znaju zašto nama to šalju, zato što znaju da ćemo mi to kvalitetno obraditi i ti dokumenti koje smo mi objavili, a to je bio ugovor koji je pokazivao da je supruga tadašnjeg potpredsjednika Vlade Tomislava Karamarka imala direktni poslovni angažman s tvrtkom čovjeka koji je lobist Mola i koji je radio protiv interesa Ine i RH'.

Također, novinarka S. C. H. radila je na istom istraživanju kao i novinarka O. G. H. te navodi da su, zahvaljujući dokumentu koji im je anonimno poslan u redakciju, svaka sa svoje strane počele istraživati tu priču. Što se tiče izazova, objašnjava da nije bilo lako doći do nekih informacija te ističe važnim da novinari imaju profesionalni odnos s izvorima koji im omogućavaju informacije.

Istraživački putevi i izazovi s kojima su se ispitani novinari suočavali različiti su. Dvoje od sedam novinara navodi da su im potrebni dokumenti dostavljeni u redakciju, dok su drugi koristili javno dostupne izvore i samostalno otkrivali informacije. Što se tiče izazova, novinari navode da se izazovno uopće baviti istraživačkim novinarstvom, problematičnost kompleksnosti dokumenata, pokušaje utjecaja političara i umanjivanja teme te otežani dolazak do informacija.

Jeste li se prilikom stvaranja rada kojim ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo susretali s ograničavanjem slobode ili pritiscima? Ako jeste, navedite o čemu je bila riječ.

Medijsku ofenzivu i pozive nakon objave priče o bivšem ministru uprave Kuščeviću, novinar A. D. opisuje kao jedan od pritisaka u kojem je istraživana strana tvrdila da nije bila pozvana iznijeti svoje mišljenje, iako prethodno tjednima nisu odgovarali na upite i objašnjava: 'Uvijek imaju naknadnu kontrolu štete, sve ih košta ego i bahatost nekakva gdje misle u redu, on će odustati. Onda se suoče s novinarima koji ne žele odustati, priča je dobra i dokazat ćemo da si kriminalac, da si nešto napravio krivo ili loše i razotkrit ćemo te'. Što je tiče sloboda u

istraživanju, novinar A. D. tvrdi da je u njegovoj redakciji ona praktički apsolutna i da nema zabranjenih tema.

Novinar I. Č. navodi da je u slučaju sva tri rada za koje je dobio nagradu HND-a bio izložen pritiscima, u smislu da su ga akteri priče uvjeravali da prestane s istraživanjem, dobivao je prijetnje i pozive, među kojima su i izjave potpredsjednice Vlade i premijera o tome da do objavljenih podataka nije došao legalno. Što se tiče ograničavanja slobode, novinar I. Č. navodi da je ona bila ograničena tako da nije mogao pristupiti informacijama, što bi trebalo biti omogućeno zakonom, primjerice, od strane Ministarstva gospodarstva koje je tvrdilo da neke informacije ne postoje.

Nadalje, ispitanica O. I. N. ističe da je prilikom istraživanja grupe Borg imala podršku redakcije, dok su pritisci dolazili 'od strane PR-ovaca te kompanije (kasnije i od PR-ovaca nekih Agrokorovih dobavljača) koji su me, recimo, pokušavali uvjeriti da neke stvari ne treba objaviti, jer ih neki drugi mediji nisu. Nekada postoji prešutni dogovor među redakcijama da se neke stvari ne objave, što je iznimno loše'.

Da je zbog istraživanja za koje je dobila nagradu HND-a izložena tužbi, točnije privatnoj tužbi Ane Karamarko za povredu ugleda i dostojanstva, navodi novinarka O. G. H. te dodaje da takve vrste pritisaka novinare koštaju financijski, ali i vremenski zbog toga što moraju odlaziti na ročišta i svaki put se iznova pripremati. Nadalje, novinarka S. C. H. ističe da tijekom istraživanja nije osjećala pritiske ili ograničavanja slobode, jer je do informacija dolazila posredstvom svojih kontakata.

Da se tijekom istraživanja nije suočavala s pritiscima ili ograničavanjem slobode, ističe novinarka D. K. Ipak, navodi situaciju u kojoj je na njezinu priču reagirao premijer Plenković koji je rekao da je to pokušaj istraživanja, dok je u toj situaciji, ali i općenito imala podršku kolega novinara. Također, novinari I. P. iznosi da se tijekom istraživanja nije suočavao s ograničavanjem slobode i to zbog redakcije koja ga podržava. S druge strane, navodi da je bio izložen pritiscima u obliku tužbi i prijetnji tužbama.

Petero od sedam ispitanih novinara ističe da je bilo izloženo pritiscima tijekom istraživanja i to u obliku medijske ofenzive, poziva, prijetnji, uvjeravanja da prestanu s istraživanjem, tužbi i prijetnji tužbama. S druge strane, tek jedan novinar navodi da mu je sloboda bila ograničena, u smislu pristupa informacijama.

Je li tijekom istraživanja bilo drugih problema? Ako da, navedite kojih, koji je razlog za to?

Da tijekom istraživanja nije bilo drugih problema, osim onih vezanih uz dostupnost informacija, umanjivanje teme i poziva uključenih aktera nakon objave priče, objašnjava novinar A. D. Nadalje, ispitanica O. I. N. ne navodi druge probleme u istraživanju, osim navedenih pritisaka od strane kompanije koju je istraživala. Također, novinarka O. G. H. navodi da tijekom istraživanja nije bilo drugih problema.

Osim kompleksnosti i nepovezanosti stavki u dokumentima koje je istraživala, novinarka D. K. ne navodi druge probleme tijekom svog istraživanja. Nadalje, novinar I. P. objašnjava da su problemi kod većine tekstova slični, a to je nezadovoljna strana koja tuži ili prijete tužbama.

Novinarka S. C. H. navodi da 'nije bilo drugih problema, osim nagovoriti nekoga da nešto kaže, trebalo je motivirati nekoga da otvori dušu i kaže neke stvari. To je to u principu, nije bilo nekih većih problema'.

S druge strane, novinar I. Č. ističe: 'Bilo je i drugih problema, u smislu da mi se i u slučaju Kamenskog i u slučaju Hotmail prijetilo policijom, da ću biti uhićen zbog onoga što sam objavljivao, međutim, nijedno to prijateljsko uvjeravanje nije se ostvarilo'.

Većina ispitanih novinara ističe da tijekom istraživanja nije bilo drugih problema, osim pritisaka navedenih u prethodnom pitanju. Dvoje ispitanih novinara navodi da su problem tužbe i dobivanje informacija od osoba za istraživanje. Tek jedan novinar navodi druge probleme, a to su prijetnje policijom i uhićenjem.

Smatrate li da su Vaši postupci tijekom istraživanja u bilo kojem trenutku bili neetični?

Da se ne bavi neetičnim praksama poput objavljivanja tajnih snimki i onog što mu je netko rekao u povjerenju te da u svakoj situaciji pokušava biti etičan, tvrdi novinar A. D. Također, ispitanica O. I. N. navodi da je nastojala 'uvijek etično raditi svoj posao, svjesna da novinar može biti u opasnosti da bude zloupotrebljen od strane izvora, i da redakcija želi sve odmah i brzo'. Nadalje, ispitanica O. I. N. objašnjava da je u svojim istraživanjima često radila iz javnih izvora koji se mogu interpretirati na različite načine.

Novinarka D. K. navodi da njezini postupci tijekom istraživanja ni u jednom trenutku nisu bili neetični jer je u fokusu imala samo dva dokumenta koje je uspoređivala. S druge strane, oni koje je istraživala prozivali su je za način na koji je došla do dokumenata te da su joj analizu pisali drugi, a navodilo se i da je plaćenica tadašnje ministrice Divjak. Također, novinar I. P. ističe da njegovi postupci u istraživanju nisu bili neetični i da se vodi principom da nikoga slučajno ili namjerno krivo ne optuži.

Nadalje, novinarka O. G. H. također navodi da njezini postupci nisu bili neetični, kao i novinarka S. C. H. koja dodaje: 'Ja mislim da smo se držali visoko profesionalnih standarda i mislim da mi to u Nacionalu uvijek radimo, samim time što naša profesionalnost nije nikada dovedena u pitanje u većini slučajeva, ne mogu reći za ostale kolege, ali vjerujem'.

Ispitanik I. Č. objašnjava da njegovi postupci ni u jednom od tri slučaja za koje je dobio nagradu HND-a nisu bili neetični. Navodi da su kod istraživanja Kamenskog i predstečajnih nagodbi korišteni javni izvori, dok su u aferi Hotmail objavljene privatne prepiske, ali se to ne može smatrati neetičnim s obzirom na postojanje javnog interesa.

Svi ispitanici novinari slažu se u tome da njihovi postupci tijekom istraživanja nisu bili neetični, da se drže visoko profesionalnih standarda, nastoje uvijek postupati etično, rade iz javnih izvora i trude se nikoga ne optužiti ni namjerno ni slučajno.

Mislite li da Vam je nešto moglo olakšati postupak istraživanja?

Novinar A. D. navodi da bi mu postupak istraživanja olakšao bolji pristup informacijama u Ministarstvima i ustanovama o osobama koje je istraživao. Također, ističe da su mu dobivene nagrade bile poticaj i potvrda da dobro radi svoj posao te da se može posvetiti radu i poučavanju na fakultetu, kako bi mlađim generacijama prenio znanje i ukazao na greške s kojima se i sam suočavao.

Također, novinar I. Č. ističe da bi se postupak istraživanja 'apsolutno mogao olakšati, treba ojačati prava na pristup informacijama na način da traženje dokumentacije ide puno brže, na način da ljudi, službenici za informacije brzo odgovaraju na takve zahtjeve i da se suzi manevar oko neizdavanja dokumenata koji se traže putem prava na pristup informacijama'.

Novinarka D. K. objašnjava da 'bi bilo super da nisu to sve tako napravili jer bi mi bilo puno lakše. Bilo bi nam svima lakše kada smo to pratili, da su ti postupci koje su oni radili bili transparentni, ali dobro, zato postoji istraživačko novinarstvo jer je nešto netransparentno i zakukuljeno'. Također, novinarka D. K. navodi da kod njezinog istraživanja nije bilo ključno olakšavanje postupka, već vrijeme potrebno da se dokumenti usporede i dođe do rezultata.

Ispitanica O. I. N. smatra da bi postupak istraživanja općenito mogla olakšati pozitivna atmosfera u redakcijama koja bi novinare poticala na istraživanja te vrijeme, resursi i timovi ljudi koji nešto istražuju, što se na portalima često zanemaruje zbog podređenosti brzini objavljivanja vijesti. Također, navodi da bi istraživanje olakšala podrška urednika koji s novinarima razrađuju teme, kao i kvalitetni izdavači koji bi bili posvećeni važnosti

istraživačkog novinarstva. Nadalje, ispitanica O. I. N. objašnjava da je nakon dobivanja nagrade HND-a otišla iz istraživačkog novinarstva, zbog toga što više nije vidjela redakciju koja bi odgovarala njezinoj ideji novinarstva.

Da bi podizanje političke kulture, transparentnosti institucija i posvećenost antikorupciji olakšali postupak istraživanja svim novinarima, smatra novinar I. P. Također, navodi da mu je dobivanje nagrade HND-a bila potvrda za rad, zalog za budućnost i još jedna osnova za izgradnju.

Također, novinarka O. G. H. navodi da bi postupak istraživanja olakšalo 'kada bi policija ili netko drugi morali dati informacije koje nam sada ograničavaju zbog raznih stvari. Sada imamo taj novi Zakon o zaštiti osobnih podataka i razne druge stvari na koje se pozivaju, a sve to kako bi spriječili da informacije dođu do medija'.

S druge strane, ispitanica S. C. H. objašnjava da kod istraživačkog novinarstva nije ključno olakšavanje postupka jer se većinom radi o praksama koje se žele prikriti te objašnjava: 'To je to, nama ne treba da nam netko olakšava posao, treba nam samo to da nam ne otežavaju suvišnim zakonskim odredbama, pritiscima, prijetnjama i sudskim tužbama. Ne trebate nam pomagati, samo nam nemojte otežavati posao'.

Većina ispitanih novinara navodi da bi postupak istraživanja mogao olakšati bolji pristup informacijama. Također, ističu da bi istraživanje olakšala poticajna atmosfera u redakcijama, vrijeme i resursi za istraživanje, kvalitetni izdavači, podizanje političke kulture, transparentnost i posvećenost antikorupciji. S druge strane, jedna ispitanica novinarka navodi da je dovoljno da se postupci istraživanja dodatno ne otežavaju.

U četvrtoj cjelini pitanja o nagrađenom istraživačkom radu od strane HND-a, ispitanici novinari navode svoje istraživačke puteve koji variraju od toga da im je netko dostavio dokumente, do istraživanja javnih izvora. Također, navode da su neki od izazova tijekom istraživanja bili pokušaji umanjivanja teme i dolazak do potrebnih informacija. Većina ispitanih novinara ističe da se tijekom istraživanja susretalo s pritiscima, dok jedan novinar navodi ograničavanje slobode. Što se tiče drugih problema tijekom istraživanja, većina ispitanika navodi da ih nije bilo, osim onih koji spadaju pod pritiske. Svi ispitanici novinari tvrde da njihovi postupci tijekom istraživanja ni u jednom trenutku nisu bili neetični. Vezano uz olakšavanje postupka istraživanja, ispitanici navode da bi tome pomogla veća dostupnost informacija, resursi, poticajna atmosfera te posvećenost antikorupciji u smislu podizanja političke kulture.

Provedenim istraživanjem utvrđeno je da novinari unutar svojih redakcija imaju slobodu istraživati teme od interesa za javnost. Svi ispitani novinari potvrđuju da unutar svojih redakcija imaju slobodu istraživati sve teme, pri čemu imaju podršku redakcije i drugih kolega. Sukladno tome, odgovor na prvo istraživačko pitanje je da ispitani novinari unutar svojih redakcija u velikoj mjeri imaju slobodu istraživati teme od interesa za javnost. S obzirom na to da jedna ispitanica više ne radi u medijima, ne može govoriti o slobodi unutar redakcije na vlastitom primjeru, ali tvrdi da ona postoji, iako u malog broju medija. Što se tiče drugih redakcija, ispitanici navode da postoje one u kojima je sloboda istraživanja ograničena i to zbog utjecaja politike, oglašivača, interesnih skupina, odnosno da sloboda sigurno nije potpuna u svim redakcijama. Vezano uz glavne prepreke koje ograničavaju novinare u njihovim istraživačkim naporima, istraživanjem je utvrđeno da su to u najvećoj mjeri tužbe, oglašivači kojima su redakcije podređene, neadekvatni zakoni, medijska neobrazovanost sudaca, nerazumijevanje uloge novinarstva i utjecaji politike. Većina ispitanih novinara složila se da su tužbe i pritisci oglašivača, odnosno ekonomski utjecaji, najizraženiji kada je u pitanju istraživačko novinarstvo te da ih upravo oni ograničavaju pri istraživačkim naporima, što je ujedno i odgovor na drugo istraživačko pitanje u ovom radu. Treće istraživačko pitanje vezano je uz način na koji je dobivanje nagrade od strane Hrvatskog novinarskog društva utjecalo na ispitanike. Dio ispitanika potvrdio je da im je dobivanje nagrade predstavljalo čast i potvrdu za dobar rad, dok jedna ispitanica ističe da je nakon dobivanja nagrada otišla iz novinarstva i posvetila se drugim borbama. Nadalje, odgovori većine ispitanika upućuju na to da se njihovi životi i novinarski rad nakon dobivanja nagrade HND-a nisu značajno promijenili, što je odgovor na treće istraživačko pitanje.

5. RASPRAVA

Tijekom provedbe istraživanja prikupljena su brojna zanimljiva razmišljanja istaknutih hrvatskih istraživačkih novinara o trenutnom stanju u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj, slobodama i pritiscima kojima su izloženi. Ispitani novinari jednoglasno su potvrdili da u Hrvatskoj definitivno postoji pravo istraživačko novinarstvo, spominjući pritom neke od svojih kolega koji rade kvalitetan posao i nastoje napraviti promjenu. Također, dodaju da istraživačko novinarstvo u Hrvatsko živi zahvaljujući entuzijazmu novinara koji rade odličan posao i otkrivaju jake priče. S obzirom na navedena razmišljanja ispitanih novinara, trenutno stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj moguće je okarakterizirati dobrim i perspektivnim. Takvo otkriće suprotno je rezultatima istraživanja Vilović (2003) i razmišljanjima Modrić (2004) koje tvrde da u Hrvatskoj postoji pseudoistraživačko novinarstvo te da je ono nedovoljno razvijeno. Ipak, potrebno je uzeti u obzir da su istraživanja Vilović (2003) i Modrić (2004) provedena prije gotovo 20 godina, pa je pozitivno to što se istraživačko novinarstvo, prema mišljenju novinara ispitanih u ovom istraživanju, u međuvremenu afirmiralo. Također, potrebno je navesti ograničenja ovog istraživanja, odnosno broj ispitanika na kojima je ono provedeno, a radi se o namjernom uzorku od sedam novinara nagrađenih za istraživačko novinarstvo od strane HND-a u proteklih deset godina. Takav uzorak može se smatrati ograničenjem zbog toga što se radi o relativno malom broju novinara koji rade kvalitetan istraživački posao te su zbog svojih radova nagrađeni, dok bi istovremeno njihove rezultate bilo teško uspoređivati s nekim drugim, većim istraživanjima.

Vraćajući se u prošlost i uspoređujući ju sa situacijom danas, mišljenja ispitanih novinara o tome je li danas stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj bolje ili lošije, podijeljena su. Argumenti razvoja tehnologije i stvaranja kvalitetnih istraživačkih radova navode se u prilog situaciji danas, dok su utjecaji Vlade, interneta i sve veće komercijalizacije sadržaja navedeni kao razlozi zbog kojih je situacija danas lošija nego prije. Svaki od ispitanih istraživačkih novinara naveo je vlastitu definiciju istraživačkog novinarstva, koje su međusobno različite, a neke od njih su da je to svako pravo novinarstvo koje zahtijeva dulji rad, propituje moćnike, ide tamo gdje ostali ne idu i koristi specifične metode, što je u skladu s definicijama navedenim od strane medijskih stručnjaka u teorijskom dijelu ovog rada. Vezano uz najzastupljenije teme novinarskih istraživanja u Hrvatskoj, otkriveno je da su to one političke i vezane uz korupciju u politici, što je sukladno temama navedenim u poglavlju „Definicije i teme istraživačkog novinarstva“. Osim najzastupljenijih tema, ispitani novinari objasnili su i način na koji se odabiru teme za istraživanje u redakcijama, pri čemu većina njih navodi da je ključno postojanje

javnog interesa, a osim toga ističu i kriterije uočavanja neobičnosti, specijaliziranost novinara, pojedince koji redakcijama šalju informacije i urednike koji u konačnici odobravaju teme.

U drugoj cjelini pitanja vezanih uz slobode u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj, svi ispitani novinari složili su se da sloboda u redakcijama postoji, a neki su pritom naveli kako u vlastitoj redakciji uživaju potpunu slobodu. S druge strane, ispitanici su se kritički osvrnuli na stanje u drugim redakcijama te su naveli da se u svim medijima sigurno ne njeguju slobode istraživanja. Razloge zbog kojih se sloboda u redakcijama ograničava, ispitani novinari pronalaze u zakonima, pritiscima političara, oglašivača i velikih tvrtki. Takvo zapažanje pozitivno je u smislu da istraživački novinari unutar svojih redakcija imaju slobodu istraživati, ali je negativno što je istovremeno istaknuto da takvo stanje ne vlada svugdje. Ovim tvrdnjama ujedno je odgovoreno na prvo istraživačko pitanje o tome u kolikoj mjeri ispitani novinari unutar svojih redakcija imaju slobodu istraživati teme od interesa javnosti te je utvrđeno da svi ispitani novinari u velikoj mjeri imaju slobodu. Pritom je važno istaknuti da jedna ispitanica više ne radi u medijima, stoga nije odgovorila na pitanje slobode iz perspektive vlastite redakcije. Zanimljiva saznanja otkrivena su odgovaranjem na pitanja o tome što za ispitane novinare znači slobodno istraživačko novinarstvo i je li moguće postići potpunu slobodu istraživanja u novinarstvu. Prema definicijama ispitanika, slobodno novinarstvo podrazumijeva slobodu od pritisaka, omogućene uvjete rada i druge privilegije oko kojih se u većoj mjeri slažu, dok su njihova mišljenja oko mogućnosti postizanja potpune slobode podijeljena i ovise o ranije spomenutim ograničenjima.

Također, važno otkriće dobiveno ovim istraživanjem jest da su novinari istaknuli ključne probleme koji ih ograničavaju u njihovom istraživačkom radu, a to su prije svega tužbe, oglašivači, neadekvatni zakoni, medijska neobrazovanost sudaca, utjecaji politike, nedovoljan broj ljudi u redakcijama i proizvodnja lakih sadržaja zbog kojih se gubi smisao pravih istraživanja. Sukladno navedenim problemima, odgovori većine ispitanika upućuju na to da su tužbe i oglašivači, odnosno ekonomski pritisci, glavne prepreke koje ometaju njihove istraživačke napore. Ipak, novinari navode rješenja za spomenute probleme, a to su bolji zakoni, obrazovanje sudaca, novi modeli financiranja, osnaživanje medija, shvaćanje medijske uloge te građansko obrazovanje. Većina ispitanih novinara slaže se u predloženim rješenjima za veće slobode istraživanja, što je pozitivno i obećavajuće u kontekstu potencijala za ostvarivanje većih sloboda u budućnosti.

Sukladno prethodnim istraživanjima i teorijskom okviru ovog rada, istraživanjem je utvrđeno da je hrvatsko istraživačko novinarstvo izloženo pritiscima, što su potvrdili svi ispitani novinari.

Da najjači pritisci u hrvatskom istraživačkom novinarstvu dolaze od strane oglašivača, političara, društvenih mreža te da se javljaju u obliku tužbi, materijalne nesigurnosti, uredništva pod pritiskom i sucima koji tuže novinare, navodi većina ispitanih novinara. Također, ono što je ključno spomenuti jest da je većina novinara osobno osjetila kako je biti pod pritiskom, a neke koje navode su tužbe i pozivi od strane osoba koje su istraživali, oglašivače, poruke i prijetnje da prestanu s istraživanjem. Nadalje, novinarima je postavljeno osjetljivo pitanje o tome jesu li pritisci kojima su tijekom karijere bili izloženi utjecali na njihova istraživanja, na što su svi ispitanici odgovorili negiranjem, a dio ih se pozivao na podršku redakcije koju imaju. Jednako kao i za slobode, novinari su trebali navesti može li se i na koji način doskočiti spomenutim pritiscima u istraživačkom novinarstvu, pri čemu su svi predložili nekoliko rješenja. S obzirom na to da su, prema navodima ispitanika, tužbe jedan od najvećih pritisaka koji ograničava slobodno istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj, novinari navode izmjenu postojećeg zakona kao rješenje kojim bi se smanjio broj tužbi, medijsko obrazovanje sudaca, izgradnju svijesti političara i javnosti o ulozi novinarstva, slobodnije financiranje te veće novinarske plaće i osjećaj sigurnosti.

Prema kriteriju po kojem su ispitanici odabrani, a to je dobivanje nagrade HND-a za istraživačko novinarstvo, istraživanjem su obuhvaćena i pitanja vezana uz nagrađeni rad. Sukladno teorijskom dijelu u kojem se navodi da postupci u istraživačkom novinarstvu mogu varirati od monotonog pretraživanja podataka do riskantnih terena, dio ispitanika objašnjava da su im dokumenti potrebni za istraživanje poslani u redakciju, a dio da su podatke samostalno iščitavali iz javnih izvora, čemu prethodi znatiželja, propitivanje i izgradnja kontakata koji u konačnici donose informacije. Jednako kao i u prethodnim pitanjima o pritiscima u istraživačkom novinarstvu, većina ispitanika navodi da je kod istraživanja nagrađenog rada također bila izložena pritiscima. Najčešće pritiske koje su navodili dolazili su od strane istraživanih osoba, dobivali su pozive i prijetnje da prestanu s istraživanjem, tužbe i prijetnje tužbama. Vezano uz etičnost, pojam koji je objašnjen u poglavlju „Etičnost u istraživačkom novinarstvu“, ispitanici jednoglasno potvrđuju da njihovi postupci tijekom istraživanja ni u jednom trenutku nisu bili neetični, što se odnosi na nagrađeni rad, ali i na sve ostale radove tijekom karijere. U posljednjem pitanju ispitanici su trebali predložiti potencijalna rješenja koja bi im olakšala postupak istraživanja za koje su dobili nagradu HND-a, pri čemu većina navodi da bi im u tome pomogao bolji pristup informacijama, poticajna atmosfera unutar redakcije, omogućeni resursi za istraživanje, podizanje političke kulture, transparentnost i posvećenost antikorupciji. Dobivanje nagrade HND-a dio novinara opisuje kao dobar osjećaj, poticaj i zalag

za budućnost, dok njihovi odgovori upućuju na to da se nakon dobivanja nagrade ne događa ništa posebno. Jedna ispitanica navodi da je nakon dobivanja nagrade otišla iz novinarstva.

Rezultati ovog istraživanja mogu se smatrati važnim jer ukazuju na postojanje pritisaka i ograničavanje slobode u hrvatskom istraživačkom novinarstvu, o čemu je svjedočilo sedam cijenjenih istraživačkih novinara. Također, ispitanici su predložili veliki broj rješenja koja bi pomogla u borbi s pritiscima i povećanjem medijskih sloboda, koje trenutno ocjenjuju problematičnima. S obzirom na to da u Hrvatskoj trenutno ne postoji veliki broj radova o temi sloboda i pritisaka u istraživačkom novinarstvu, važno je istaknuti i suvremene probleme s kojima se novinari suočavaju i koji su navedeni u ovom radu, a to su društvene mreže i pritisci koji se vrše putem njih. Istraživačko novinarstvo nastavit će se razvijati u budućnosti, pa je stoga ključno nastaviti provoditi istraživanja koja analiziraju probleme unutar novinarstva, kako bi se isti osvijestili, ali i pronašli načini za njihovo rješavanje.

6. ZAKLJUČAK

Istraživanjem su prikupljena mišljenja istraživačkih novinara o trenutnom stanju u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj, slobodama, pritiscima i radu nagrađenom od strane HND-a. Kroz rezultate strukturiranih intervjuja sa sedam novinara na prvo istraživačko pitanje odgovoreno je da svi ispitani novinari u velikoj mjeri, odnosno gotovo u potpunosti, unutar svojih redakcija imaju slobodu istraživati teme od interesa za javnost. Također, svi ispitani novinari zaključuju da sloboda sigurno nije potpuna u svim redakcijama. Suprotno dosadašnjim istraživanjima u kojima se tvrdi da u Hrvatskoj ne postoji pravo istraživačko novinarstvo, svi ispitani novinari potvrđuju da u Hrvatskoj svakako postoji pravo istraživačko novinarstvo. Definicije istraživačkog novinarstva koje ispitani novinari navode slične su onima u teorijskom dijelu ovog rada, odnosno da je istraživačko novinarstvo svako novinarstvo i pravo novinarstvo. Očekivano i sukladno teorijskom dijelu, većina ispitanih novinara ističe da su najzastupljenije teme u hrvatskom istraživačkom novinarstvu vezane uz politiku i političke procese, nerijetko korupciju, malverzacije i ilegalne prakse.

Za drugo istraživačko pitanje zaključeno je da su tužbe i oglašivači ono što novinare u najvećoj mjeri ograničava u njihovom istraživačkom radu. Takvo stanje potvrđuje većina ispitanih novinara koji zaključuju da rješenje za to leži u boljim medijskim zakonima, novim modelima financiranja, obrazovanju sudaca i građanskom obrazovanju, što bi olakšalo postupke istraživanja svim novinarima. Istraživanjem je dokazana negativna strana hrvatskog istraživačkog novinarstva, a to je da svi ispitani novinari ocjenjuju da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj izloženo pritiscima, što potvrđuju i na osobnom primjeru suočavanja s pritiscima u obliku oglašivača, tužbi, političara, urednika i financija. Pozitivna strana kod navedenih pritisaka je to što se većina ispitanih novinara slaže da oni nisu utjecali na njihova istraživanja. Također, pozitivno je i to što svi ispitani novinari pronalaze rješenja za pritiske s kojima se svakodnevno suočavaju, a to su bolji zakoni, slobodnije financiranje, financijska neovisnost novinara, medijsko obrazovanje te podrška Hrvatskog novinarskog društva.

Treće istraživačko pitanje vezano je uz dobivanje nagrade za istraživačko novinarstvo od strane Hrvatskog novinarskog društva tijekom posljednjih deset godina. Ispitani novinari opisali su svoj istraživački put koji su prošli prije dobivanja nagrade. Većina ispitanika navodi da se ne radi ni o kakvom glamuroznom postupku istraživanja, već da je za najbolja otkrića ključno strpljenje, vrijeme, gradnja izvora, povezivanje podataka, suradnja s kolegama, što u konačnici dovodi do kvalitetnog istraživačkog rada. Također, većina ispitanih novinara potvrdila je da se tijekom istraživanja za nagrađeni rad susretala s pritiscima, većinom od strane aktera uključenih

u priču koji su ih uvjerovali da prestanu s istraživanjem i da to što rade nije pametno. Nadalje, dio ispitanika ističe da su pritisci tijekom istraživanja dolazili i od strane samog političkog vrha, premijera i ministara koji nisu bili zadovoljni time što novinari istražuju njihova postupanja. Što se tiče etičnosti tijekom istraživanja, dokazano je da su se svi ispitani novinari pridržavali etičkih načela. Vezano uz utjecaj koji je na ispitane novinare imala nagrada za istraživačko novinarstvo, dio njih navodi da se nakon dobivanja nagrade nije dogodilo ništa posebno, ali opisuju to kao dobar poticaj i pokazatelj da rade kvalitetan posao, dok se jedna ispitanica nakon dobivanja nagrade prestala baviti novinarstvom. Na taj je način odgovoreno na treće istraživačko pitanje postavljeno u ovom radu.

Na kraju, slijedi još nekoliko završnih riječi o teoriji istraživačkog novinarstva, prošlim praksama, istraživanjima i izazovima koje donosi budućnost. Istraživačko novinarstvo važno je i cijenjeno u svijetu te, iako bi trebalo djelovati kao korektiv društva, ukazivati na nepravilnosti i raditi u interesu javnosti, nerijetko biva izloženo ograničavanju slobode, pritiscima i etičkim dilemama. Takve negativne prakse zabilježene su u prošlosti, a izvjesno je očekivati da će se nastaviti i u budućnosti, uzimajući u obzir sve veći utjecaj interneta i društvenih mreža koje se mogu koristiti kao posve novi, do sada neistraženi oblik pritiska. Ispitani su novinari u ovom istraživanju ukazali na brojne utjecaje s kojima se istraživačko novinarstvo učestalo suočava, a i sami su svjedočili situacijama u kojima su bili izloženi ograničavanju slobode i pritiscima. Između ostalog, navode i društvene mreže kao jednu novu platformu preko koje je moguće vršiti pritisak na novinare. S obzirom na iznesene probleme, ograničavanje slobode i pritiske, zaključno je važno istaknuti da je ključno nastaviti provoditi istraživanja o stanju u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj i tako ukazivati na probleme, predlagati rješenja, vršiti pritisak na moćnike i raditi na stvaranju zdravog medijskog okruženja. Slobodni mediji trebali bi se smatrati preduvjetom prave demokracije, ali to ne znači da su mediji u demokratskim zemljama slobodni i lišeni pritisaka, te je zbog toga izrazito važno izgraditi medije kao korektive društva i osvijestiti javnost da je misija istraživačkog novinarstva djelovati u korist društva.

LITERATURA I IZVORI

1. Bešker, Inoslav (2004) „Osnovni pojmovi“. U: Mario Bošnjak (ur) *Istraživačko novinarstvo* (str. 13-28). Zagreb: Press data, medijska agencija HND.
2. Bešker, Inoslav (2004) „Regule zanata i istraživačko novinarstvo“. U: Mario Bošnjak (ur) *Istraživačko novinarstvo* (str. 29-48). Zagreb: Press data, medijska agencija HND.
3. Bešker, Inoslav (2004) „Društveni kontekst istraživačkog novinarstva“. U: Mario Bošnjak (ur) *Istraživačko novinarstvo* (str. 55-72). Zagreb: Press data, medijska agencija HND.
4. Bešker, Inoslav (2004) „Nastanak i razvitak istraživačkog novinarstva“. U: Mario Bošnjak (ur) *Istraživačko novinarstvo* (str. 49-54). Zagreb: Press data, medijska agencija HND.
5. Bešker, Inoslav (2004) „Tehnologija u istraživačkom novinarstvu“. U: Mario Bošnjak (ur) *Istraživačko novinarstvo* (str. 144-175). Zagreb: Press data, medijska agencija HND.
6. De Berg, Hjugo (2007) *Istraživačko novinarstvo*. Beograd: CLIO.
7. Jović, Josip (1995) „Granice istraživačkog novinarstva“. U: Mario Plenković (ur) *Istraživačko novinarstvo* (str. 83-84). Zagreb: Nonacom.
8. Lesinger, G. (2020) *KRIZA MEDIJA U DEMOKRATSKIM DRUŠTVIMA – JESU LI SLOBODNI ILI POLITIČKI UVJETOVANI? (slučaj Hrvatska)*. South Eastern European Journal of Communication 2 (1): 77-88.
9. Lloyd, Clem (2002) „The historical roots“. U: Stephen Tanner (ur) *Journalism Investigation & Research* (str. 2-19). Australia: Longman.
10. Lučić, Dragutin (2000) *Medijske slobode u tranzicijskoj zemlji*. Medijska istraživanja 6 (2): 61-63.
11. Malović, Stjepan (2004) *Ima li granice slobodi medija?* Politička misao 41 (1): 32-41.
12. Malović, Stjepan (2005) *Osnove novinarstva*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
13. Malović, Stjepan i dr. (2007) *Etika novinarstva*. Zagreb: ICEJ.
14. Mijović Kočan, Stijepo (1995) „Istraživačko novinarstvo – Određenje i uloga“. U: Mario Plenković (ur) *Istraživačko novinarstvo* (str. 17-27). Zagreb: Nonacom.
15. Modrić, Sanja (2004) „Miris novca, moći i strasti“. U: Mario Bošnjak (ur) *Istraživačko novinarstvo* (str. 8-13). Zagreb: Press data, medijska agencija HND.

16. Novak, Božo (2009) *Pokoravano, ali nikad pokoreno Hrvatsko novinarstvo 2008. godine*. MediAnali 3 (5): 185-202.
17. Obad, Orlanda (2004) „Metode u istraživačkom novinarstvu“. U: Mario Bošnjak (ur) *Istraživačko novinarstvo* (str. 103-143). Zagreb: Press data, medijska agencija HND.
18. Obradović, Đorđe (2009) *Samoregulacija novinarske profesije na temeljnoj razini*. MediAnali 3 (6): 239-250.
19. Peruško, Zrinjka i dr. (2011) *Hrvatski medijski sustav: Prema UNESCO-ovim indikatorima medijskog razvoja*. Zagreb: Biblioteka Politička misao.
20. Poler Kovačić, Melita (2009) *Poluistraživačko novinarstvo u Sloveniji: Istraživanje izvještavanja o skandalima u dnevnim novinama Dnevnik*. Medijska istraživanja 15 (1): 119-119.
21. Plevnik, Danko (2003) *Praksa etičnog novinarstva*. Zagreb: MASMEDIA.
22. Prančić, Vicko (2008) *Pravo na ispravak objavljene informacije i pravo na odgovor na objavljenu informaciju prema Zakonu o medijima*. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 58 (5), 1231-1280.
23. Rudin, Richard i Ibbotson, Trevor (2008) *Uvod u novinarstvo, Osnovne tehnike i temeljna znanja*. Zagreb: Mate d.o.o.
24. Vilović, Gordana (2003) *Istraživačko novinarstvo, tabloidizacija i etika*. Društvena istraživanja 12 (6 (68)): 957-974.
25. Vilović, Gordana (2004) *Etički prijepori u Globusu i Nacionalu 1999. – 2000*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
26. Vreg, France (1995) „Istraživačko novinarstvo u funkciji razotkrivanja prikrivenoga“. U: Mario Plenković (ur) *Istraživačko novinarstvo* (str. 75-79). Zagreb: Nonacom.
27. Vujević, Miroslav (2001) *Politička i medijska kultura u Hrvatskoj*. Zagreb: Školska knjiga.
28. Vukić, Tijana (2017) *Od novinara do novinarstva*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
29. Waterford, Jack (2002) „The editor's position“. U: Stephen Tanner (ur) *Journalism Investigation & Research* (str. 37-47). Australia: Longman.
30. Weaver, Belinda (2002) „The computer as an essential tool“. U: Stephen Tanner (ur) *Journalism Investigation & Research* (str. 56-72). Australia: Longman.

PRILOG 1: TRANSKRIPTI INTERVJUA

Andrej Dimitrijević – 30.3.2023.

Stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Kako biste opisali trenutno stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Postoji li pravo istraživačko novinarstvo? Kako biste Vi definirali istraživačko novinarstvo? Razlikuje li se ta definicija od prakse u Hrvatskoj?

Svako novinarstvo je zapravo istraživačko novinarstvo. Po meni postoji samo razlika između vremena koje novinar ima za istražiti određenu priču. Ja bih to radije podijelio na, ajmo reći, neko dnevno istraživačko novinarstvo, dubinsko istraživačko novinarstvo u smislu onog koje traje malo dulje. Jer ako kažemo da postoji novinarstvo i istraživačko novinarstvo, na neki način anuliramo dnevno novinarstvo od odgovornosti da istražuje. Znači, svaka priča koja će se napisati, emitirati, je priča koju treba istražiti. Možda se to u dnevnom novinarstvu danas dosta gubi u prenošenju vijesti, malo ljudi provjerava, tj. malo kolega je li nešto istina, pa možda zbog toga imamo i problema u novinarstvu i s povjerenjem ljudi u novinarstvo. Ja bih rekao da u Hrvatskoj postoji pravo istraživačko novinarstvo, tj. ajmo reći dubinsko novinarstvo gdje urednici daju novinarima vrijeme i resurse da mogu istraživati određene priče na malo kompleksniji način, tj. istraživati kompleksnije priče koje mogu dovesti i do nekih pomaka u odnosu na ove jednostavnije teme, dnevne. Što se tiče Hrvatske, tu su kolega Pandžić, Mahmutović i Andrea Topić, kolega Hedl, Hrvoje Šimičević, da sada ne nabrajam dalje. U Hrvatskoj ima istraživačkih novinara koji se zaista trude i pokušavaju nešto napraviti i promijeniti.

Smatrate li da je situacija u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj bolja/lošija u odnosu na razdoblje prije pet ili deset godina?

Teško je reći s obzirom na to da to dosta ovisi i o situaciji na tržištu medija, ekonomskoj situaciji, jer obično kada bude neka kriza onda je istraživačko novinarstvo prvo koje bude srezano jer redakcije tada jednostavno nemaju dovoljno sredstava da si priušte na nekoj priči dane, tjedne, mjesec, nego se ide na preživljavanje, a svako malo je neka kriza u Hrvatskoj. Recimo, ona od 2011. do 2016. je dosta naštetila novinarstvu i od toga se i dan danas neke redakcije oporavljaju. Ja mogu govoriti iz svoje perspektive, ranije jesam pratio istraživačko novinarstvo i istraživačke novinare, međutim čini mi se da je to bilo nekada ranije, prije te krize, možda odlika u smislu netko nekom nešto dojadi, obračuni unutar HDZ-a, vladajućih stranaka

i slično, nije da sada toga nema nego eto. Rekao bih da je možda bolje u pogledu da su danas priče autentičnije, neka mlađa generacija istraživačkih novinara se počela time baviti pa su te priče nekako više priče na koje smo sami naišli, koje guramo i koje nas zanimaju, a manje neke ajmo reći dojavae. Doduše, sad će doći izbori pa će se krenuti javljati iz razno raznih klanova, iz HDZ-a vrlo vjerojatno, znate, ovaj ima ovo, onaj ima ovo i takve situacije, uz ovo što standardno otkrivamo. Tako da bih rekao, pitanje na koje je teško odgovoriti zapravo, iz moje perspektive i onoga što ja radim bih rekao da mi se čini da je bolje. Međutim, ako pitate nekog od prije deset godina tko je bio u tome, će reći da ovo danas možda ništa ne valja. Dosta je to zeznuto pitanje, a i ovisi o situaciji u kojoj se svaki istraživački novinar pojedinačno nalazi. Nekome je možda stvarno bilo bolje prije deset godina pa su subjektivni. Meni se čini da je ovo sada dobro razdoblje, imam dobre priče, puno kolega ima dobre priče i ti kolege su skupa sa mnom dobili nagrade. Ne znam, prije nego što sam se ja počeo time baviti je bilo tu i tamo nešto, ali evo ja sam uspio natjerati tri ministra da odu, gledajući unatrag ne sjećam se da je to netko postigao. Pa onda ako gledamo s te strane, možda je bolje, ministri odlaze, nisu neki činovnici ili nešto. Odlazili su i ranije ministri, ali to je bio više nekako pritisak medija, a ovdje je Telegram kao takav uspio napraviti da tri ministra odu. Po meni može biti samo bolje s vremenom zbog razvoja tehnologije. Kolege nekada nisu imale pristup materijalima kojima ja imam sada, sve se polako stavlja online, ipak ta državna uprava i administracija koliko god bila troma mora staviti te dokumente online. To se uvjetuje i nekakvim zakonima, iako to ide jako sporo. Imam taj luksuz da online mogu naći dokumente koje netko prije deset godina nije mogao. Imam alate, društvene mreže, razne alate da mogu spojiti određene ljude, što se prije nije moglo. Tako da bih rekao ako će redakcije ulagati i davati vremena istraživačkim novinarima da rade i ako će se novinari znati koristiti tim alatima koji dolaze u sklopu te neke digitalne revolucije, mislim da možemo govoriti o tome da dolazi bolje doba za istraživačko novinarstvo.

Koje su, po Vama, najzastupljenije teme istraživanja u Hrvatskoj?

Teme su raznolike, najzastupljenije su politika, korupcija u politici zapravo, korupcija dužnosnika, pogotovo lokalnih šerifa, znači načelnika, gradonačelnika i slično, mislim da je to vječna tema u Hrvatskoj, istraživački se novinari, kada bismo išli analizirati vjerojatno najčešće bave tim temama. Te nekakve političke teme u smislu odgovornosti političara, imovinske kartice, to obično bude prije izbora, nakon izbora i slično. Generalno mislim da prevladavaju takve teme o lokalnim Bandićima, mislim da nema istraživačkog novinara koji se nije s tim susreo na više razina. Direktori državnih poduzeća ili recimo na nekim manjim razinama gdje

se izvlači novac na nekakve sulude projekte. Javna nabava je isto vječna tema, ako se dugo bavite time vrlo lako možete shvatiti u kojem je trenutku neki natječaj možda namješten ili se nekome išlo pogodovati ili loše pisati pa se javljaju svakakvi ljudi. Naravno, nađe se tu i tema u kojima država gazi malog čovjeka, on je upao u procjep, tipa kao u nekom procesu, netko nije predao neki papir na vrijeme nakon čega je počela cijela agonija gdje nitko nema razumijevanja i zadnja instanca je obratiti se istraživačkom novinaru koji će to istražiti. Takve priče su u istraživačkom novinarstvu rjeđe, više su ovako tjedne ili dnevne.

Što smatrate glavnim filterom pri odabiru tema za istraživanje u hrvatskom novinarstvu?

Glavni filteri su je li ta tema izvediva, je li u interesu javnosti, mislim to je osnovno, ako nije u interesu javnosti nije novinarska tema. Istraživačko novinarstvo je sve ono što drugi ljudi žele da se ne objavi, sve ostalo je PR. Sve što je u javnom interesu, ako je to izvedivo, ako ti ljudi znaju koji je njihov problem, ako se može doći do dokumenata, ako se može potvrditi, onda je to tema, sve ostalo nema smisla, ili je PR, navlačenje ili senzacionalizam.

Slobode u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Kako biste ocijenili slobodu istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj? Postoji li ona i u kojoj mjeri? Što za Vas znači slobodno istraživačko novinarstvo?

Ja se u Telegramu zaista nisam susreo s tim da se osjećam neslobodno, da su mi ruke vezane oko nekih tema, nisam imao tih problema. Za druge kolege, recimo Indeks ili 24 sata, ne mogu reći da imaju takve probleme da nemaju slobode istraživanja, barem koliko ja znam. Ne mogu znati što se točno događa, je li netko predložio neku temu pa su mu rekli da je to zabranjeno, ne znam. Ja bih rekao da slobodno istraživačko novinarstvo postoji, možda ne svuda, ali tu gdje ja radim je praktički skoro apsolutna, ovisi samo o tome mogu li ja tu priču isporučiti i na koji način. Rekao bih da postoji pokušaj da se ta sloboda ograniči, putem zakona, pritisaka političkih stranaka i slično, putem pritisaka sponzora koji se oglašavaju u medijima. Upravo su zato mediji uveli pretplatu pa nam na neki način ta pretplata omogućuje da budemo još samostalniji i slobodniji. Za druge ne mogu govoriti, ali za Telegram mogu reći da nam zaista omogućuje da nas bude baš briga za HDZ, Plenkovića i ostale strukture, dokle god mi imamo potporu čitatelja, mislim da možemo reći da smo slobodni.

Mislite li da je moguće postići potpunu slobodu istraživanja u novinarstvu?

Korporacije i njihovi pritisci su postali veći neprijatelji slobode novinarstva od čak politike jer se tu koncentrira nekakva moć i novac, dok je u politici više moć nego novac s obzirom na to

da je ovo slobodno tržište. Tako da ako netko može napraviti veći pritisak, to su korporacije. Ali potpuna sloboda istraživanja mislim da je trenutno moguća jedino u SAD-u, nekim nordijskim zemljama, iako kažem, ja se ovdje nisam susreo sa cenzurom osim na kada sam bio na nekim televizijama, tu sam imao nekakve priče koje nisam smio raditi. Ovo što sam naglasio za SAD i nordijske zemlje, to je filantropija, tamo postoji što zbog olakšica za poreze, što zbog činjenice da ljudi imaju više novca da mogu podupirati takve projekte, doslovno imate bogataše i obitelji koje ostave svoje bogatstvo određenim medijima i kažu, u redu, kada mi umremo ili dok su živi izdvajamo toliko i toliko za istraživačko novinarstvo. Uopće ne pitaju čime se oni bave, ne ulaze u uređivačku politiku i slično. Le Monde je u Francuskoj imao situaciju da se vlasnik medija ne smije uopće pojaviti u mediju kojem je vlasnik jer ako dođe redakcija i pogotovo uredništvo, to doživi kao pritisak. To zvuči jako idealistički u odnosu na Hrvatsku, ali to su nekakve situacije kada je to apsolutna sloboda. Ali ona isto tako ovisi o kapitalu, mislim da su te pretplate koje su sad sve češće u svijetu nekakav dobar korak prema tome da se ne moramo nužno nadati da će netko imati savjesti reći evo ja ostavljam novac za istraživačko novinarstvo, radite što hoćete.

Po Vama, postoje li problemi koji stoje na putu slobodnom istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Kakvo je stanje u redakcijama, omogućavaju li one slobodan istraživački rad?

Trebali bi biti bolji zakoni, ne bi se trebalo inzistirati od novinara toliko, problem su te SLAPP tužbe takozvane, gdje recimo bivši rektor zagrebačkog Sveučilišta koji je podigao ne znam koliko tužbi protiv Telegrama i Dore Kršul koja je sada nominirana za novinarku godine. Ona se svako malo suočavala s tužbama i umjesto da je na poslu treba biti na sudu s Borasom. S druge strane, bivši ministar Tolušić, Kujundžić i takvi slični ljudi ne samo da tuže redakciju, nego tuže i autora privatno. Tako da je problem, trebala bi zakonom postojati mogućnost da se ne tuži zbog klevete i slično, to bi na neki način trebalo prilagoditi medijima. Smiješne su te sve stvari za koje se nas tuži, mene je recimo jedan čovjek tužio zbog toga što sam spomenuo uz njega jedan epitet koji je on sam sebi dao ranije u jednoj emisiji, u Potrazi na RTL-u. I on je nas tužio zbog toga što smo mi to rekli, a onda smo mi jednostavno sudu objasnili da je on to sam rekao. Sudovi bi trebali biti malo svjesniji kada im se netko obrati za klevetu, tuži nas za klevetu pred njima, da bi trebali odmah odbaciti takve nekakve stvari, da nemaju smisla. Problem je što suci nisu medijski obrazovani u Hrvatskoj, ne razumiju probleme novinarstva, ne razumiju da ja nekada ne mogu otići ne znam koliko kilometara negdje i izvući nešto, nego to mogu napraviti online. Hitnost objave zahtjeva malo drugačije momente od onih na koje su

oni navikli u pravu i iščitavanju svega. Jako su kruti u tome i to je problem što jako puno sudaca nekakve tužbe koje ne bi trebale imati nikakvog merita prihvaćaju i dosuđuju u korist tih ljudi koji tuže. Tu se radi o zaista upitnim ljudima koji su morali otići sa svojih pozicija zbog sumnje u korupciju ili im je već dokazana nekakva korupcija i onda zaista bude apsurdno da sudac stane na stranu jednog takvog čovjeka kontra slobode medija.

Prema Vašem mišljenju, što bi se po pitanju sloboda u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj moglo napraviti?

Po meni su suci tu veliki problem, uz te ljude koji tuže novinare, ali ih tuže na način, pogotovo kada su na pozicijama moći i dalje, recimo kao što je to bio Boras koji zapravo putem Sveučilišta tuži novinara i koristi novac poreznih obveznika da bi osigurao tu tužbu, a potom koristi to što i privatno ima i novca i vremena tužiti se pa onda još i privatno tuži nekoga. Mi imamo ne znam koliko desetaka tužbi i to je nešto što nas zaista ograničava jer onda moramo paziti kako ćemo sročiti tekst. To je ta nekakva pošast 21. stoljeća u novinarstvu, problema tužbe kao takve gdje se jednostavno ide na iscrpljivanje medija, da ljudi kažu - u redu odustajem ne mogu više jer sam svaki drugi dan na ročištu. Potrebni su bolji zakoni i obrazovanje sudaca oko medija, shvaćanje šire slike i toga što istraživački novinari pokušavaju napraviti. Pokušavamo napraviti nekakvu promjenu i prosvjetljenje ovog društva na neki način, u nekim momentima neke stvari nisu više prihvatljive jer živimo u demokraciji, pokušavamo živjeti u demokraciji. Ne možemo više pristajati na nekakve odlike od prije društva kao takvog.

Pritisci u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Mislite li da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj izloženo pritiscima?

Tužbe, pritisci, bude i prijetnji, bude i evo poziva kao sada, recimo ja sam čovjeku poslao konkretna pitanja, nije htio odgovoriti na ta pitanja nego je rekao ajmo se naći na kavi da izbjegne odgovoriti na ta pitanja. Na kavi smo pričali o tim pitanjima, on mi je sve objasnio, ja sam sve to potvrdio i demantirao što mi je čovjek rekao i to sam sve stavio u tekst. Sada mene on zove i kaže da nisam fer, da to nije bilo autorizirano, ja sam vama predložio još jednu kavu. Na koliko kava se ja moram naći s tim čovjekom da bi on meni objasnio o čemu se tu radi, tu se radi o nekakvom kupovanju vremena. Naknadno radi pritisak jer mu jednostavno nije drago da sam ja to objavio. Poanta je da u istraživačkom novinarstvu stvarate jako puno neprijatelja praktički tjedno i onda je problem jednom kada se maknete iz istraživačkog novinarstva gdje i što jer vas puno ljudi ne voli, ako ste pravi istraživački novinar, ako vas svi vole niste baš uspjeli u tom svom poslu. Nažalost, ljudi ne shvaćaju nekakve stvari, u redu zeznuo si, uhvatili smo te

s prstima u pekmezu, prihvati to. Nema male ili velike teme kada je u pitanju novac, puno naših političara radi na tome da normaliziraju male krađe i velike krađe. To je nešto, Plenković svako malo kaže to nije tema, to nisu milijunski iznosi. Mislim, ako kradeš, kradeš, ja da odem u dućan i ukradem karton mlijeka rekao bih u redu, išao bih na sud, osudili bi me i ja bih to morao platiti. S druge strane, imamo te lokalne šerife koji si sređuju kuće, stanove, poslove sebi i drugima, ali je to u silnoj količini afera i korupcije koja se događa ovdje, već su nekako i čitatelji počeli shvaćati da to nije normalno. U redu, već smo navikli da si to sredio, već smo navikli na sukob interesa, već smo navikli da ih je baš briga za zakon. Onda imamo političare koji kažu da je to tako i pokušavaju to normalizirati. Na nama je da to razbijemo i kažemo, nema malo, veliko i srednje, postoji kriminal i postoji zakon, postoji kršenje zakona. Oprosti, ali sada ću napisati priču u kojoj ću potvrditi da si kriminalac, bez obzira jesi li ukrao bivšu kunu ili sada cent ili si ukrao milijune.

Koje pritiske smatrate najjačima kada je u pitanju istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj?

Tužbe, materijalna nesigurnost na neki način, nisu baš toliko velike plaće istraživačkih novinara i činjenica je da se s puno ljudi morate sukobiti, to vam automatski zatvara hrpu vrata ako jednog dana izađete iz novinarstva. Naravno, u određenim redakcijama je vjerojatno i pritisak uredništva, temeljem pritisaka političara ili korporacija, tj. oglašivača. Naravno, fizičke prijetnje, prijetnje nasiljem, prijetnje, ne znam, svašta sam ja doživio. Ovisno o priči, nekome sam ljevičar, nekome sam desničar, Srbin, trećem sam smeće. Jednostavno u jednom trenutku trebate početi ignorirati takve stvari inače izgorite u svemu tome. To nije lako i zato to ne može svatko. Ja na neki način smatram da istraživački novinari moraju imati i određenu dozu ludosti, da ulaze u situacije kojima većima ljudi ne bi ni pristupila jer to nije dobro dugoročno za mene, ali ima nas nekoliko luđaka koje baš briga, ako me sutra ubiju, ubit će me i ja ću raditi svoje, ako će me pretući, pretući će me, ako ću završiti u lokalnoj birtiji za 20 godina prigovarajući o tome kako je nekada bilo bolje i kako me sustav pregazio i svi su me izdali, u redu, to sam sve sam prihvatio. Činjenica je da trebate znati u što ulazite, ulazite u to sa srcem i na način da zaista to radite jer ima smisla. Mislim da sve te prijetnje i pritisci koliko god bili ozbiljni, su ipak na kraju dana minorni.

Jeste li se tijekom svoje novinarske karijere susretali s pritiscima tijekom istraživanja? Možete li reći o kojim se pritiscima radilo?

Odgovoreno u prethodna dva pitanja.

Ako ste bili izloženi pritiscima, je li to i na koji način utjecalo na Vaš rad?

Odgovoreno u prethodna dva pitanja.

Mislite li da se pritiscima u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj može doskočiti? Kako, na koji način?

Novinarima trebaju veće plaće, veća sigurnost, da se mijenjaju zakoni, da nismo toliko u strahu od tužbe za klevetu, uvredu i slično, informiranje sudaca o tome što su mediji za početak. Shvaćanje političara da kada se o njima piše, kada istraživački novinari nešto istražuju, da se pomire s tim, zeznuli su, uhvaćeni su i nema tu što. Pritisci utječu na kreativnost teksta u smislu da bi se izbjegle određene tužbe ili nešto moramo biti jako kreativni kako ćemo sročiti određene rečenice koje se mogu interpretirati, to je umjetnost, kako da se iz toga interpretira tko je kriv, a da izbjegnute tužbu.

Nagrađeni rad od strane HND-a

Vezano uz rad za koji ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo, ukratko opišite kako je teкао Vaš istraživački put, što je bilo najizazovnije, s čime ste se sve suočili?

Ja ovo radim jer mislim da to ima smisla, i dobar sam u tome očito, a nagrade su nešto što dođe sa strane onako kao u redu na pravom si putu. Bilo je nekoliko priča, izdvojio bih priču o bivšem ministru uprave Kuščeviću, bivšem ministru zdravstva Kujundžiću i bivšoj ministrici regionalnog razvoja Gabrijević Žalac, to su bile priče koje su imale dosta veliki odjek u javnosti, za koje sam se zaista potrudio i izganjali smo to do kraja, dok nismo došli do konkretnog efekta, a to je da oni daju ostavke, tj. da su prisiljeni dati ostavke jer nitko od njih nije htio baš samo tako otići. Nайдete na ili dobijete nekakvu informaciju, tu informaciju treba potvrditi i onda je tu taj put gdje se šalju upiti, pregledava ta silna dokumentacija, gdje se nalazite s ljudima koji su bliski tim ljudima možda, da bi potvrdili ili demantirali određene stvari. Najizazovnije je zapravo natjerati ta Ministarstva ili ustanove u kojima su ljudi koje istražujete da vam daju odgovore. Najveći problem svakog novinarstva, ne samo istraživačkog, je dostupnost informacija, kao što sam rekao na početku, to je danas puno bolje nego što je bilo, recimo, prije deset godina, ali i dan danas, recimo Zakon o medijima prema kojem ja u određenom roku imam pravo dobiti odgovore na pitanja, tj. primjerenom roku, ali taj rok nije definiran. Često puta ja pošaljem upit, čekam tjednima, oni odgovore, ali ne odgovore do kraja. Namjerno ne dogovore do kraja jer onda računaj na moj odgovor - ali niste odgovorili do kraja kao na novi upit za koji si oni daju dane i tjedne. Ja sam takav lik, možda sam malo i lud, imam jedan slučaj kada sam Grad Zagreb nakon godinu dana, dok je još bio Bandić, pitao gdje je odgovor na moje pitanje jer sam gledao mailove i vidio da je taman prošlo godinu dana otkako mi nisu odgovorili

na upit. Onda sam im poslao i rekao 'evo gospodo prošlo je godinu dana, molim vas da mi odgovorite na ovaj upit', i odgovorili su na kraju. Samo je pitanje koliko je čovjek uporan i sistematičan da ima sa strane da vodi neku evidenciju tko mu je što odgovorio. Ja svakodnevno šaljem gomilu upita na sve strane i pokušavam tako riješiti problem, na više sam strana i tko mi prvi odgovori, što se prvo može realizirati, to radimo. Izazovi su isto tako pokušali spinanja tih političara i dužnosnika, umanjivanja te teme i njihove medijske ofenzive nakon toga. Zanimljivo je, nitko se ne želi očitovati kada šalžete pitanja i svi to izbjegavaju, ali zato kada izađe tekst onda su svi strašno vokalni, niste nas zvali na vrijeme. Recimo, kada se gospodin Kušćević našao u problemu, već je bilo da će otići, onda me zvala njegova glasnogovornica koja mi se nije obratila tjednima prije toga dok sam tražio odgovore. Uvijek imaju naknadnu kontrolu štete, sve ih košta ego i bahatost nekakva gdje misle u redu, on će odustati. Onda se suoče s novinarima koji ne žele odustati, priča je dobra i dokazat ćemo da si kriminalac, da si nešto napravio krivo ili loše i razotkrit ćemo te.

Jeste li se prilikom stvaranja rada kojim ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo susretali s ograničavanjem slobode ili pritiscima? Ako jeste, navedite o čemu je bila riječ.

Odgovoreno u prethodnom pitanju.

Je li tijekom istraživanja bilo drugih problema? Ako da, navedite kojih, koji je razlog za to?

Nije bilo drugih problema.

Smatrate li da su Vaši postupci tijekom istraživanja u bilo kojem trenutku bili neetični?

Neetično bi bilo ne dopustiti nekoj strani da se izjasni, snimiti nekoga tajno pa to objaviti, objaviti nešto što je netko rekao samo u off-u između nas. Ja se takvim stvarima ne bavim, evo zaista pokušavamo biti etični, a ako nisam, dočekat će me već ili otkaz ili tužba ili kazna.

Mislite li da Vam je nešto moglo olakšati postupak istraživanja?

Lijepo je dobiti priznanje te struke, meni je priznanje trebalo, ja sam još dok sam bio na FPZG-u, bio sam demonstrator studentima u televizijskom studiju, tu sam shvatio da zapravo jako volim mentorirati i poučavati. Stoga sam ja nekada razmišljao da bi bilo dobro nekada možda dobiti neku nagradu kao dokaz meni, ali i nekom drugom tko sumnja u to da se ja eventualno mogu posvetiti i radu na fakultetu, da bih mogao mlađe generacije naučiti nešto i spriječiti da dođu u te situacije u kojima sam ja bio, suočiti se s nekim problemima koje sam morao sam

rješavati i u kojima sam radio greške nepotrebno, da mi je netko rekao vjerojatno ne bih. Na taj neki način, nagrade su mi tu samo reda radi ako će netko reći, dobro, što ti sada na fakultetu predaješ, oprost, ali struka je rekla da to vrijedi. Nešto se promijenilo s tim nagradama tako da sam možda imao malo veći vjetar u leđa i samopouzdanje da se mogu i na fakultetima posvetiti novinarstvu i prenošenjem znanja.

Oriana Ivković Novokmet – 6.4.2023.

Stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Kako biste opisali trenutno stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Postoji li pravo istraživačko novinarstvo? Smatrate li da je situacija u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj bolja/lošija u odnosu na razdoblje prije pet ili deset godina?

Bez obzira na krizu u medijima, istraživačko novinarstvo postoji i to zahvaljujući entuzijazmu nekolicine urednika i novinara. Teže je nego prije pet ili deset godina, naprosto zato što su internet i Big Tech kompanije značajno utjecale na medije, pali su im prihodi. Nije dobro da mediji ovise o klikovima, jer se oni postižu prvenstveno s opremom, a ne sadržajem, i čitanost se može postići s nekim puno lakšim sadržajima ili neoriginalnim sadržajima. Istraživačko novinarstvo ne samo da nije financijski isplativo, nego izdavače financijski gura u minus, jer im kviri odnose s političarima i što je za njih posebno osjetljivo, oglašivačima. Kada medij ukloni neki članak, nerijetko je to napravljeno pod prijetnjom gubljenja oglasa. Izdavač Telegrama, Miran Pavić objavio je kako je Podravka (kompanija djelomično u državnom vlasništvu) htjela ušutkati njihove kritičke tekstove, ucjenjujući ih oglasima. Nije uspjela. Hrvoje Šimičević i Goran Borković, novinari Novosti, upozorili su kako je dio medija objavio, potom izbrisao Hininu vijest o govoru Sandre Benčić u Saboru o poslovno-nekretninskim vezama djelatnika SOA-e i vlasnika PPD-a. Saša Paparella na svom portalu Zagrebi prati nestajuće tekstove, tako i one o vlasniku velike marketinške agencije Real grupa.

Kako biste Vi definirali istraživačko novinarstvo? Razlikuje li se ta definicija od prakse u Hrvatskoj?

Istraživačko novinarstvo je jedna novinarska forma u kojoj se u interesu javnosti propituju moćnici, i otkriva nešto posve novo javnosti o njihovom djelovanju. Ono zahtijeva dulji rad, istraživanje činjenica, javnih izvora, ili nejavnih izvora, testiranje tih činjenica, razgovor s različitim izvorima, provjeru tih izvora. Istraživački novinar ne bi smio biti kanal samo jedne strane, trebao bi paziti da ne isporuči samo ono što je nekom izvoru u interesu objaviti, a da

pritom ne vodi računa o svim činjenicama. Mislim da je to važno. Ključno je propitivanje moćnika, političkih, ekonomskih, društvenih, i ključno je da istraživačko novinarstvo otkriva ono što je u interesu javnosti, a ti moćnici ne bi uvijek htjeli da se to objavi.

Naprосто, ljudi koji imaju poziciju moći trebaju biti odgovorni građanima i biti propitivani od strane novinara, to je dobro za demokraciju da se njih testira i da se propituje, to je razlika te forme novinarstva od neke druge i kao tehnika ona zahtijeva jedan dublji rad. Prvo kada spomenete istraživačko novinarstvo, naravno, mislite na političku korupciju i sve što ide s time u vezi, sa zlouporabom javne moći koju imate za svoje privatne interese ili interese nekih drugih ljudi kojima nešto namještate ili radite.

Rekla bih da se ta definicija ne razlikuje u Hrvatskoj i svijetu, mislim da je istraživačko novinarstvo uvijek fokusirano na neke teme koje se žele sakriti, a koje su od javnog interesa. Razlika je u medijskom okruženju, koliko je medija u Hrvatskoj voljno podupirati takav predan istraživački rad, koliko novinara ima želju, a opet mogućnost baviti se istraživačkim novinarstvom, koliko građana razumije zašto je to važno.

Koje su, po Vama, najzastupljenije teme istraživanja u Hrvatskoj?

Kod nas su političke teme najzastupljenije, posebno vezane za korupciju. Mislim da je to naprosto zato što je korupcija raširena, pa je to prvorazredna tema. Isto tako u raznim međustranačkim ili unutarstranačkim borbama takve informacije nalaze svoj put do novinarki i novinara. No isto tako novinari mogu naći puno toga zanimljivog istražujući samostalno javne izvore: sudski registar, zemljišne knjige, javne nabave, subvencije itd...

Puno manje je tema vezanih uz korporativne prijevare ili nedjela, puno manje se propituje zakonitost i etičnost poslovanja velikih kompanija recimo banaka, telekoma, energetskih kompanija, svih iz deset najvećih, te su teme raritetne i dragocjene. One puno teže nalaze svoj put. Što je nečija ekonomska moć veća, o toj se osobi ili kompaniji manje istražuje.

Što smatrate glavnim filterom pri odabiru tema za istraživanje u hrvatskom novinarstvu?

Glavni filter pri odabiru tema su urednici. Novinarke mogu predlagati teme, no urednici su ti koji u konačnici odobravaju teme. Koliko podržavaju novinarstvo, a koliko su eksponenti nekih drugih izdavačkih komercijalnih ili političkih interesa. No urednike bira izdavač, i to samo u rijetkim redakcijama uz suglasnost redakcije.

Mi smo radili istraživanje u Gongu na tu temu pritisaka, analizu tko sve i kako pritišće novinare i zapravo smo došli do dosta poraznih podataka da je većina novinara izložena pritiscima, ali

ono što je bilo posebno zanimljivo da su nerijetko i urednici oni koji djeluju kao produžena ruka tih moćnika pa novinarima skidaju teme i da postoji niz nedodirljivih osoba u medijima, da su oglašivači jednako utjecajni, ako ne i utjecajnije od politike, to su bili rezultati koje je pokazalo naše istraživanje.

Slobode u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Kako biste ocijenili slobodu istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj? Postoji li ona i u kojoj mjeri?

Mislim da je dobra stvar to što postoje kolege koji očito imaju strast prema tome i pokušavaju gurati te priče. Postoji i nekoliko medija koji daju prostor takvom radu. I Gong, organizacija u kojoj radim, željela je dati podršku istraživačkom novinarstvu, pokazati građanima što je snaga istraživačkog novinarstva, tako smo formirali jedan fond PING i financirali smo nekoliko priča. Jedna od tih priča koja je zaista napravila ogroman pozitivan pomak u društvu i koja pokazuje snagu novinarstva je priča Hrvoja Šimičevića oko pokušaja zataškavanja pedofilije u crkvi. Seriju njegovih tekstova objavljenih u tjedniku Novosti prenijeli su i počeli pratiti i drugi mediji. Prvi put u povijesti Crkve u Hrvatskoj, jedan biskup ispričao se žrtvama župnika. Dosta je bilo zataškavanja nasilja, Hrvoje je razbio tu zavjeru šutnje, natjerao nadbiskupa na ispriku žrtvama i poslao važnu poruku svima kako se takvi užasi ne bi ponavljali. To je primjer snažnog novinarstva, koji ohrabruje i donosi svjetlo.

Što za Vas znači slobodno istraživačko novinarstvo? Mislite li da je moguće postići potpunu slobodu istraživanja u novinarstvu?

Sloboda znači izostanak pritisaka i omogućeni uvjeti rada.

Istraživačko novinarstvo zahtijeva resurse, prvo podršku redakcije i uredništva da novinari predlaže teme, da slobodno istražuju, da imaju podršku oko pisanja, savjete uredničke oko strukturiranja priče, vrijeme potrebno za rad.

Po Vama, postoje li problemi koji stoje na putu slobodnom istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Kakvo je stanje u redakcijama, omogućavaju li one slobodan istraživački rad?

Ovo sam odgovorila u prvih nekoliko pitanja.

Prema Vašem mišljenju, što bi se po pitanju sloboda u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj moglo napraviti?

Po pitanju većih sloboda trebalo bi se poticati istraživačko novinarstvo, tako da se osnažuju mediji, da se rade neki novi modeli financiranja medija, da se redakcije stvaraju oko novinara, udruga ili grupa građana, a ne oko poduzetnika koji nemaju nikakvog osjećaja za javno dobro.

Pritisici u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Mislite li da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj izloženo pritiscima? Koje pritiske smatrate najjačima kada je u pitanju istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj?

Pozivam vas da pogledate naš rad oko metoda pritisaka, tko sve pritišće novinare i novinarku u Hrvatskoj. Mi smo u tom radu detektirali i kroz razgovore s novinarima smo shvatili da nitko baš nije istraživao cenzuru, autocenzuru u medijima. Kroz razgovore s novinarima smo utvrdili da je većina njih iskusila cenzuru i pritiske. Tu je bilo skidanja tema, naslova ili drugih oblika pritisaka, uglavnom su, dakle, svjedočili da se radi o političkom pritisku ili o ekonomskom pritisku. Dakle, političari i oglašivači ili neki drugi moćnici su ti koji skidaju teme. To su najjači pritisci, kada je u pitanju istraživačko novinarstvo, rekla bih te dvije grupacije.

Jeste li se tijekom svoje novinarske karijere susreli s pritiscima tijekom istraživanja? Možete li reći o kojim se pritiscima radilo?

Sretala sam se naravno s različitim pritiscima tijekom novinarske karijere. Jedan medij za koji sam radila rastjerao je nekoliko propitivanja sklonih novinarki, među kojima sam bila i ja.

Bilo je i situacija gdje su urednici pokušali skidati neke teme jer su i oni bili pritiskani od strane vlasnika da se neke stvari ne objavljuju. Nekad su ti pritisci eksplicitni, pa vam urednica objasni zašto i od koga će imati problema i zašto je 'dobro' da se nešto ne otvara. Nekad se ti pritisci kriju i tvrdi se da nešto nije tema, iako vi dobro znate da je to tema, godinama ste u poslu i jasno da znate prepoznati temu, ali vas se na neki način upućuje da to nije tema, a zapravo urednik ne želi ugroziti svoju poziciju pred nekim interesom, najčešće onim izdavačevim.

Kada smo se bavili ovim nedodirljivima, tko su nedodirljivi u medijima, većina tih novinara i novinarki je govorilo da su pritisci dolazili iz političkih stranaka, ali gotovo jednak broj je govorio da se radi o poduzetnicima, dio njih je konkretno pozivao da se radi o Vladi, a neki i o drugim političarima.

Ako ste bili izloženi pritiscima, je li to i na koji način utjecalo na Vaš rad?

Istraživačko novinarstvo nije uvijek ugodno, nemojte zaboraviti da danas svi moćnici rade s PR agencijama tako da ste vi kao novinarka nerijetko izloženi zvanju vojske njihovih PR-ovaca

koji su više ili manje neugodni, neki zovu vas, a neki vašeg urednika ili urednicu, izdavača, to je sada pitanje kako oni biraju pritiske. Nerijetko će vam pokušati prilijepiti etiketu da imate neki osobni problem ili da ne razumijete dobro temu. Važno je da studenti novinarstva znaju ovu mračnu rabotu PR-ovaca, pokušaj sprječavanja objave informacija.

Svatko se nosi na svoj način s pritiscima. Bilo bi dobro da niste usamljeni u toj borbi, da imate podršku kolegica i kolega, onda je vaša snaga veća. Neki će novinari pristati na to da postoje zabranjene teme, i raditi u nekom ostavljenom prostoru, neki će diskutirati s urednicima, boriti se za slobodan rad, nekad se uspjeti i izboriti i pomicati stvari. Neki će tražiti slobodnije redakcije, neki će izgubiti posao, neki će promijeniti medij ili otići iz novinarstva.

Mislite li da se pritiscima u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj može doskočiti? Kako, na koji način?

Poticanjem kvalitetnog i istraživačkog novinarstva, približavanju medija građanima i građankama. Stvaranjem javnih medija otpornih na političke pritiske, poticanju privatnih medija usmjerenih na javni interes.

Nagrađeni rad od strane HND-a

Vezano uz rad za koji ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo, ukratko opišite kako je tekao Vaš istraživački put, što je bilo najizazovnije, s čime ste se sve suočili? Jeste li se prilikom stvaranja rada kojim ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo susretali s ograničavanjem slobode ili pritiscima? Ako jeste, navedite o čemu je bila riječ. Je li tijekom istraživanja bilo drugih problema? Ako da, navedite kojih, koji je razlog za to?

Bavila sam se Agrokorom, propašću Todorićeve kompanije, preuzimanjem Agrokora od strane grupe Borg. Imala sam podršku urednice i redakcije, lijepo sam surađivala s Ilkom Ćimićem i Markom Repeckim. Puno smo razgovarali. Imala sam naravno pritiske od strane PR-ovaca te kompanije (kasnije i od PR-ovaca nekih Agrokorovih dobavljača) koji su me recimo pokušavali uvjeriti da neke stvari ne treba objaviti, jer ih neki drugi mediji nisu. Nekada postoji prešutni dogovor među redakcijama da se neke stvari ne objave, što je iznimno loše.

Izazovno se uopće baviti istraživačkim novinarstvom, imati redakciju koja ima sluha za to, i unatoč svemu se time baviti. Novinarstvo ne smijemo svesti na mjeru klika, neće to imati veze s javnim interesom. Druga stvar, čini mi se da publika, pogotovo internetska, nema duboku pažnju, ni koncentraciju, a neke priče to traže, mada je važno da se svaka priča dobro objasni.

Treće, čini mi se da što je sofisticiraniji kriminal da će lakše proći, zato što ljudi mogu razumjeti ako je netko uzeo stan, jer svi znaju što je stan, ali ako malverzacija uključuje bilo kakve financijske instrumente, to javnost slabo razumije, mada su u pitanju ogromni novci, ljudima je to daleko i nestvarno.

Smatrate li da su Vaši postupci tijekom istraživanja u bilo kojem trenutku bili neetični?

Trudila sam se uvijek etično raditi svoj posao, svjesna da novinar može biti u opasnosti da bude zloupotrebljen od strane izvora, i da redakcija želi sve odmah i brzo.

Zbog toga je važno provjeravati uvijek s više strana za neku stvar za koju niste sto posto sigurni kako biste ju mogli protumačiti. U svom istraživanju sam se trudila, često sam radila iz javnih izvora, puno je toga u javnim izvorima koji se mogu interpretirati na određen način, samo je za to potrebno imati neko predznanje. Dobro je da ga novinari imaju. Ima i druga varijanta, trebate imati nekoga kome vjerujete pa će vam ta osoba pomoći to protumačiti, ali kako vaše ime ide na članak, bolje je da sami dođete do tog znanja.

Mislite li da Vam je nešto moglo olakšati postupak istraživanja?

Što bi mi moglo olakšati postupak istraživanja, pa ja bih rekla jedna pozitivna atmosfera u kojoj bi netko cijenio ljude i poticao na istraživački rad je ključna, a ona baš nije takva na portalima jer oni imaju neku svoju dinamiku, brzinu i tamo se teško izboriti za prostor da vi radite dugotrajno na nekoj priči. Meni su divna vremena kada su novinari istraživali sedam dana, deset dana neku priču, ja samo mogu sanjati o takvim vremenima. Onda su te priče, pretpostavljam, kvalitetnije i bolje napisane.

Ne možemo reći da su devedesete bile neke uzorne godine po pitanju sloboda, ali je s druge strane ovo vrijeme donijelo jednu drugu vrstu pritiska, ne samo političkog nego ekonomskog pritiska. A kako je Vlada nerijetko oglašivač ili sponzor evenata i to se stopilo u jedno. U javnim medijima je pak ključna stranka na vlasti. Onda su ti urednici fokusirani na svoje karijere, ne žele izgubiti svoje pozicije i plaće i napraviti će ono što se od njih traži.

Ono što bi moglo olakšati postupak istraživanja je sigurno podrška uredništva, podrška redakcije, vrijeme pa i resursi da negdje otputujete, da nešto provjerite, sigurno i timovi ljudi koji bi radili na nekoj priči, sigurno i podrška pravnikâ i financijskih, data analitičara, dobre grafike koje bi olakšale priču. U internetskim redakcijama i urednici puno rade na desku pa slabi ta uloga urednika koji radi s novinarom.

Istraživačko novinarstvo će uvijek opstati u nekom obliku želje za istraživanjem, neposluha, uvijek će biti dio ljudi kojima je to najbolje u novinarstvu i meni je bilo najbolje da otkrivaš nešto, da propituješ gdje je nešto i imaš taj osjećaj da nešto razotkrivaš, da radiš za javno dobro. Tako da, nadam se će uvijek biti neki broj ljudi koji će to željeti raditi, mada sam dojma da je to možda manje popularno.

Meni se čini da je sve manje redakcija koje omogućuju slobodan istraživački rad i da se one zaista mogu nabrojati na prste jedne ruke. Bilo bi dobro da postoji pluralizam, ako jedan neće objaviti jedno, drugi će to objaviti, ali ako vi vidite da postoje nedodirljivi, onda je pitanje koliko je zapravo jak taj pluralizam. U Hrvatskoj imate gomilu medija, a većina njih nema veze s javnim interesom, nego drže nekakav polu-promo sadržaj i imaju drugu agendu, koriste novac pa hvale gradonačelnike i Vladu ili su nosači drugih poslova svojih vlasnika i onda je tu novinarstvo u drugom planu.

Kvaliteta izdavača bi, naravno, olakšala postupak istraživanja, u smislu da vi imate izdavače koji su zaista predani ideji istraživačkog novinarstva, koji neće biti fokusirani na to čita li se neka priča, nego je li ta priča društveno relevantna i bitna. Takva praksa traži određene ekonomske odnose, više demokracije u redakcijama, ali i više novca za istraživanje.

Mi smo prošle godine radili jedan film koji se ticao odnosa u energetici jedne kompanije koja je medijski dosta jaka i mi smo tu samo propitivali odnos Vlade, jesu li tu rađeni neki ustupci i mi smo se, zapravo, susreli s tim da analizu i film skoro nitko nije htio objaviti. Onda vidite da ste otvorili jednu temu kojoj su vrata skroz zatvorena jer se tiče poslovanja kompanija koje su medijski izrazito jake, koje tamo ulijevaju puno novca. Mislim, dobro je to što će uvijek postojati pet, deset novinara koji će nešto gristi, gurati, truditi se i raditi. Bilo bi sjajno da ih je što više i da imaju podršku unutar redakcija za to što rade.

Ja sam praktički nakon dvije nagrade HND-a otišla iz novinarstva. Nisam više vidjela medij u kojem bih mogla rasti, stvarati, imati podršku za ono što je meni bilo važno: fokusiranost na veće istraživačke priče, timski rad, inspirativne kolegije, dovoljno vremena za istraživanje i dobre uvjete rada. I naravno, slobodu kao prvi preduvjet. To ne znači da ne postoje novinarke i novinari koji i danas rade super važne i velike stvari, ali ja sam svoje napravila i okrenula se nekoj drugoj borbi.

Dora Kršul – 4.4.2023.

Stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Kako biste opisali trenutno stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Postoji li pravo istraživačko novinarstvo?

Mislim da je stanje u istraživačkom novinarstvu, zapravo, u Hrvatskoj, iako bi netko možda rekao nešto drugačije, ja mislim da je dosta dobro, da ima jako puno ozbiljnih istraživačkih novinara koji se bave ozbiljnim istraživačkim temama. Mislim da u Hrvatskoj postoje otoci pravog istraživačkog novinarstva koji se nalaze u pojedinim redakcijama. To su neka renomirana, poznata imena široj javnosti koja kolege prepoznaje kao super istraživačke novinare koji se bave ozbiljnim temama, koji ne reproduciraju samo informacije ili prepisuju iz drugih medija ili prenose HINU, nego se baš bave ozbiljnim istraživačkim temama. Tako da, mislim da apsolutno postoji pravo istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj.

Smatrate li da je situacija u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj bolja/lošija u odnosu na razdoblje prije pet ili deset godina?

Ja pišem od 2015., 2016. godine, prvo sam pisala na faksu i u listopadu 2016. sam počela pisati za Srednju.hr, tako da u odnosu na razdoblje prije pet ili deset godina, ja bih rekla da, moj je dojam, možda je to zato što sam od 2019. na Telegramu pa imam nekako i širi pogled... Ali ja mislim da je situacija bolja, možda je to sada preoptimistično od mene, ali dobro, mislim da stvarno je, prije nekoliko godina je Denis Mahmutović prešao u 24 sata i počeo ubijati istraživačke teme i rekla bih, barem je takav moj dojam, možda se ja krećem u takvom krugu ljudi, ali mislim da novinarstvo generalno ima jako puno problema i mislim da kolege koji se ozbiljno bave poslom i redakcije koje se ozbiljno bave poslom su svjesne da u vrijeme društvenih mreža, prepisivanja, ako se žele baviti ozbiljnim novinarstvom onda ulažu kadrovski u novinare koji se bave istraživačkim novinarstvom i da će svijest o tome biti još izraženija s vremenom. Tako da mislim da je situacija u istraživačkom novinarstvu, ja ću reći, bolja u odnosu na razdoblje prije pet ili deset godina, eto, bit ću optimistična. Rekla bih da se u proteklih nekoliko godina dogodilo, kada govorimo o politici, o korupciji, da postoji svijest o tome, u redu, možete krasti, namještati poslove, ali da je stvarno velika vjerojatnost da će netko to iskopati, još pogotovo kada govorimo o europskim temama, europskom novcu, u Hrvatskoj imamo Ured europskog javnog tužitelja. Novinari posebno, mogu govoriti o svojoj redakciji, imaju na oku taj dio gdje se događaju neki konkretni efekti. Tako da, mislim da svakako i uz tehnologiju, mislim da je u svakom slučaju situacija bolja.

Kako biste Vi definirali istraživačko novinarstvo? Razlikuje li se ta definicija od prakse u Hrvatskoj?

Mislim da je istraživačko novinarstvo, ovo će sada možda zvučati pretenciozno, pravo novinarstvo koje ide iza onoga što je samo informacija i vijest, koje traži pozadinu priče, uzročno posljedične veze i koje raskrinkava trule momente, konkretno u ovoj državi. Novinarstvo koje nije samo ono da sjediš i puko reproduciraš ono što se dogodilo, nego tražiš ono nešto iza toga, pokušavaš obuhvatiti kontekst i pokušavaš pronaći gdje je u toj priči neki problem koji bi bio važan, kojeg bi bilo važno prikazati javnosti u smislu dobro informiranog glasačkog tijela u konačnici. Mislim da je istraživačko novinarstvo bitno kako bi ljudi svake četiri godine mogli donijeti informiranu odluku na izborima, da ljudima dajemo širu sliku i vrlo detaljnu o tome koga biraju i kome daju povjerenje da vode državu i barataju našim novcem. Razlikuje li se ta praksa od one u Hrvatskoj, pa mislim da ne, sada kada sam opisala istraživačko novinarstvo, kako ja vidim istraživačko novinarstvo, mislim da se istraživački novinari u Hrvatskoj i bave time što sam rekla.

Koje su, po Vama, najzastupljenije teme istraživanja u Hrvatskoj?

Mislim da je riječ o temama koje se tiču korupcije u Hrvatskoj, odnosno korupcije u politici, to mi se nekako čini da je najzastupljenija tema istraživanja. I kažem, posljednjih godinu i pol do dvije, što opet može potpast pod korupciju, su teme baratanja javnim, odnosno europskim novcem, mislim da je na tome nekako fokus, zbog tih stvari su padali ministri, ali sve se to može, mislim, podvesti pod zajednički nazivnik korupcije. Ja bih tu jako voljela reći da su tu i teme korupcije i klijentelizma u akademskoj zajednici, čime se ja bavim, ali to nije najzastupljenija tema istraživanja u Hrvatskoj generalno. A zašto je to najzastupljenije, zato što živimo u korumpiranoj državi.

Što smatrate glavnim filterom pri odabiru tema za istraživanje u hrvatskom novinarstvu?

Reći ću kako to vidim kod nas u redakciji, mi smo dosta, svatko ima neki svoj sektor, ja pratim znanost i obrazovanje, Irena Frlan Gašparović je apsolutna stručnjakinja za europske teme, fondove, sve što ima predznak vanjske politike, Ana Raić Knežević je bog i batina za kriminal u pravom smislu riječi i pravosuđe i teme crne kronike u najširem smislu. Jasmin je politika, Andrej je za apsolutno sve iole sporno, tako da mislim da se teme nama često nameću same od sebe iz razloga što imamo izvore s kojima komuniciramo u tim svojim resorima i ako je tema, ono što mi zaključimo, od javnog interesa, da je bitno da javnost zna kako se raspolaže javnim novcem, kako se donose odluke, to je onda neki filter. Ili ako je nešto strašno neobično, neuobičajeno, sporno, evo tako bih to rekla. Nekako mi se čini da se nama teme nametnu same od sebe jer smo u kontaktu s jako puno ljudi.

Slobode u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Kako biste ocijenili slobodu istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj? Postoji li ona i u kojoj mjeri?

Ja mislim da, ako govorim iz svoje pozicije i iz pozicije redakcije iz koje dolazim, rekla bih da je ta sloboda potpuna jer se nama ne događa da neku temu ne možemo raditi. Rekla bih da imam potpunu slobodu u tom svom istraživačkom dijelu, a sada, što je u Hrvatskoj, znamo da se kolege u nekim redakcijama i da se neke redakcije možda neće baviti nekim temama zbog oglašivača, zbog političkih pritisaka, da će neki mediji vrlo obojano pisati o nekim stvarima i da zapravo neće istraživački ulaziti u neke teme, čisto zbog ovisnosti, što o oglašivačima, što o politici, odnosno državi koja financira razne aktivnosti tih medija u smislu konferencija, u smislu plaćenih podlistaka u novinama ili nešto. Za ove kolege s kojima razgovaraš u sklopu ovog istraživanja i svi o kojima smo pričali, imam dojam da svi ti ljudi nemaju nekakva ograničenja u slobodi svog istraživačkog rada. To je moj dojam, možda sam ja preoptimistična, ali kada govorim o svojoj redakciji onda je to zaista tako.

Što za Vas znači slobodno istraživačko novinarstvo?

Što za mene znači slobodno novinarstvo, pa mislim da ako imam neku spornu informaciju koja je uistinu sporna i koju vrijedi istražiti i koja je bitna, koja potpada pod javni interes, da ju imam slobodu iskopati, istražiti, da će me urednik ili urednica potaknuti na to da svakako vidim što se u pozadini zbiva, da mi neće reći – ej, nemoj sada to. Slobodno istraživačko novinarstvo bi to trebalo biti, slobodno od bilo kakvih utjecaja, ovih koje sam navela, što oglašivača, što politike i interesnih skupina, koje god one bile. Tako da, to je po meni pravo slobodno istraživačko novinarstvo u kojem, ako si ti kao novinar stručnjak za neko područje, da onda budeš ti taj koji dolaziš uredniku i kažeš – dobio sam informaciju, mislim da tu ima nešto i da će ti urednik reći – u redu, vjerujem tvojoj procjeni jer si tu zbog toga što barataš tim resorom ili temom i idi za tim, kopaj, nađi. Možda ništa ne bude od toga, što se isto tako zna dogoditi, ali važno je upravo to, da te urednik pusti da vidiš ima li tu nešto ili ne. Na kraju možda i ne bude nešto, ali možda bude neka mega afera.

Mislite li da je moguće postići potpunu slobodu istraživanja u novinarstvu?

To je dobro pitanje za urednike koji moraju, mislim da je tu ispravno govoriti o kontekstu urednika koji su nekakva brana između redakcije, redakcijskog života i tema koje se tu raspravljaju. Mi imamo vrlo živu redakciju koja raspravlja skupa o temama koje se rade i onoga

što je s druge strane, a to je, ne znam, vlasnik, oglašivač. Sada je tu stvar, zapravo, urednika koji se po meni postavlja ili bi se trebao postaviti kao netko tko je svjestan ovog tu dijela eventualnih pritisaka koji postoje s te druge strane i ovog tu što ima u redakciji gdje zna kako mu rade novinari, da će oni inzistirati na svojim temama. Odgovor na ovo pitanje je da potpuna sloboda u istraživanju u novinarstvu ovisi o urednicima koji dobro manevriraju ovaj tu dio, između te dvije strane. Ako je urednik snažan, u smislu da će čuvati taj redakcijski dio i odmaknuti ga u potpunosti od oglašivačkog dijela i ne znam kakvih utjecaja, onda mislim da se ta sloboda istraživanja u novinarstvu može postići, odnosno da ju redakcija može imati. Druga je stvar ako ti utjecaji i pritisci idu direktno na novinara, u smislu prijetnji ili zastrašivanja, tužbi, postoji i problem autocenzure gdje se neki kolege možda zbog tužbi kojima su izloženi, koji će iz nekog osjećaja da im je to previše ili da im se jednostavno ne da nositi s tolikom količinom stresa, hodanja po sudovima i koji će, jednostavno reći da dalje neće istraživati, kopati po tim nekim temama koje dovode do toga da se moraju godinama vucarati po sudovima. Mislim da je jedan veliki dio na urednicima, a drugi dio na novinarima i kapacitetu novinara da se nose s tim stvarima koje idu direktno prema njima. Kažem, eventualni pritisci u bilo kakvom obliku. Ako ih uspiju odagnati i napraviti neku barijeru od toga, reći da ih to ne dira i da idu po svom, onda mislim da je moguće biti slobodan u istraživanju u novinarstvu, takav je moj dojam.

Po Vama, postoje li problemi koji stoje na putu slobodnom istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Kakvo je stanje u redakcijama, omogućavaju li one slobodan istraživački rad?

Oko problema, stvar je samo koliko, tu sada mislim da ove pritiske prema novinarima, koliko su ljudi koji to rade uspješni u tome, tu možemo govoriti o SLAPP tužbama koje za cilj imaju odvratiti istraživačke novinare od toga da se slobodno bave svojim temama, da kopaju i objavljuju o tome. Kako bih rekla, na europskoj se razini i komisija, odvjetnici HND-a i na kraju krajeva same redakcije izjašnjavaju o tome koliko imaju takvih tužbi, koliki su tužbeni zahtjevi itd. Te tužbe svakako, kao što sam rekla, utječu na neke ljude i neke redakcije, neke redakcije ne mogu do neke razine podnijeti te tužbene zahtjeve i ja mislim da su te tužbe danas vrlo ozbiljan problem, pogotovo za manje redakcije. Recimo, imali smo slučaj kolegice iz Šibenika, Davorke Vidović, koja je osuđena u jednom slučaju u kojem ju je sutkinja tužila gdje ona nije imala novca da podmiri taj tužbeni zahtjev i na kraju se taj iznos prikupljao preko HND-a. Na kraju je to rezultiralo time da je ta kolegica na lokalnom portalu ukinula svoju kolumnu i više ju ne piše i sada mi možemo problematizirati kako je na njezinu slobodu utjecalo to što joj se dogodilo. Druga stvar je more problema s kojima se u pisanju susreću kolege iz

lokalnih medija, koji su pod utjecajem, ne pod utjecajem, nego pod pritiskom lokalnih šerifa, moćnika zbog modela financiranja lokalnih medija, gdje se to financiranje od strane lokalnih sredina, uprava, samouprava s njihove strane shvaća kao u redu, dao sam ti novac za tvoj medij i sada ćeš lijepo pisati o meni, bit ćeš bilten o mojoj upravi. To je, recimo, po meni veliki problem koji utječe na slobodno istraživačko novinarstvo u lokalnim sredinama koje je, ja mislim, užasno važno. S lokalnim sredinama je problem što se kroz ovaj model financiranja lokalnih medija i kroz utjecaj lokalnih šerifa na medije događa to da u puno lokalnih sredina više uopće nema novinarstva, a ne samo istraživačkog novinarstva. Tako da, to su neke stvari koje ja vidim da stoje na putu tome. S druge strane, ako u redakciji postoje urednici koji su tu ekspoziture nekih interesa politike, oglašivača, onda uopće nema govora o nekoj slobodi, onda radiš ono što možeš raditi i zapravo tu nema govora o istraživačkom novinarstvu.

Prema Vašem mišljenju, što bi se po pitanju sloboda u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj moglo napraviti?

Što bi se po pitanju sloboda moglo napraviti. Na ovo pitanje, ja mislim da smo mi još uvijek relativno mlada demokracija koja pati od boljki specifičnih za bilo koju mladu demokraciju koju pritom nagrizaju razno razni problemi s kojima se susreću i puno starije demokracije diljem zapadnog svijeta. Za početak bi bilo super kada bi zakonodavac, odnosno onaj tko je na vlasti shvatio da su mediji u onom smislu, kako smo još na faksu učili, *watchdogovi*, a ne da smo mi njima prijatelji, mi nismo prijatelji i nećemo biti prijatelji. Mi smo tu da u ime građana i javnosti propitujemo kako oni rade, kako troše naš novac i kako zamišljaju da idemo nekuda naprijed. Tako da mislim da bi po pitanju sloboda, ne samo u istraživačkom novinarstvu, nego generalno u novinarstvu bilo jako dobro kada bi to neka vlast, politika mogla shvatiti, ali rekla bih da je to proces na koji jedino još može utjecati vrijeme i ono što je meni jako bitno, na to bi trebalo utjecati obrazovanje generalno. S tim da tu imamo veliki problem, a to je da nemamo građansko obrazovanje, ali dobro, to je isto zanimljivo zašto nemamo konkretno građansko obrazovanje. Izvan ovoga što moramo ostaviti vremenu da učini svoje, da postanemo neka zrelija demokracija, mislim da apsolutno treba, a to se i događa ne samo na nacionalnoj razini nego i na europskoj, inzistirati na tome da se SLAPP tužbe smanje, da se u hrvatsko pravosuđe uvede institut ranog odbacivanja tih tužbi, da ih suci znaju prepoznati, da su svjesni što znači ako ja imam parnicu pokrenutu protiv sebe, istovremeno za isti tekst i kazneni postupak pokrenut protiv sebe, da suci onda razumiju i da su u komunikaciji s dva različita suda, a i da razumiju što mi se događa, da to nije jedno neovisno jedno od drugoga. U tom se smislu na europskoj razini radi na preporukama za države članice. I ovo što sam rekla, novi modeli

financiranja lokalnih medija, gdje će o tome odlučivati i predstavnici novinarske struke, gdje će u raspodjelu novca na lokalnoj razini biti uključeni i predstavnici struke i gdje se neće očekivati da se za taj novac pišu hvalospjevi o lokalnoj vlasti. Jačanje lokalnog novinarstva kakvo god bilo i samim time mislim da ćemo doći do jačanja istraživačkog novinarstva u lokalnim sredinama, za što mislim da je užasno bitno jer mislim da se na lokalnim razinama događaju katastrofe svoje vrste koje, ako to netko ne dojavljuje mainstream medijima na nacionalnoj razini, mislim da bi bilo super kada bi postojali jaki lokalni mediji koji su sami po svojoj prirodi u tim sredinama, koji znaju prepoznati problematiku, temu, problem u toj sredini i koji će sukladno tome slobodno pisati i istraživati. Je li to izvedivo i na koji način, rekla sam, s jedne strane nažalost mislim da jako ovisimo o vremenu da sazrijemo kao demokratsko društvo. Mislim da će, ja ću tu iskoristiti priliku, mislim da je užasno bitno od jučer obrazovati nove generacije u smislu građanskog odgoja i obrazovanja i kod mladih ljudi osvještavati važnost medija kao korektiva vlasti, a ne da imamo situaciju da se novinare naziva crvima, govnama i slično jer je na kraju, po mom mišljenju, to jako bipolarno, s jedne strane smo crvi, govna, a s druge strane kada novinari otkriju neku krađu epohalnih razmjera, onda ljudi kažu što bi bilo kada ne bi bilo novinara, onda to ne bi znali. Tako da ja mislim da između te dvije krajnosti nedostaje građansko obrazovanje koje će buduće generacije obrazovati za odgovorno građanstvo, koje će razumjeti važnost novinarstva u društvu i jednom kada se to dogodi onda više nećemo moći imati, mislim, političare koji će se prema medijima i novinarima odnositi na način na koji se odnose, da im neće pasti na pamet da stišću novinare, da im ne daju posredno da o nečemu pišu itd.

Pritisци u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Mislite li da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj izloženo pritiscima? Koje pritiske smatrate najjačima kada je u pitanju istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj?

Ja sam sigurna da se kolege susreću s situacijama u kojima im netko u najmanjoj liniji sugerira da ne bi bilo dobro da o tome pišu ili u najgorem scenariju da im se prijete da o nečemu ne pišu, ali to je ono što sam govorila gdje se stvar redakcije, odnosno uredništva koje bez obzira na sve mora omogućiti svojim novinarima da istražuju i kopaju svoju temu. S druge strane, tu je i nekakav stav samih novinara koliko će se postaviti prema eventualnim pritiscima i kako će se na kraju krajeva sami novinari nositi s eventualnim pritiscima. Ja mislim da bi bilo jako zanimljivo razgovarati o mentalnom zdravlju novinara i tome kako se nose s prirodom svog posla koja je ono, sve mora biti brzo, točno, znači zahtjev brzine, zahtjev točnosti, da nisi nešto pogriješio i još pritom, eventualno ako postoji neki pritisak, mislim da se onda ljudima dosta

teško s time nositi. Mislim da je to jedna tema za sebe, mentalno zdravlje novinara. Ali mislim da su ti pritisci, ono što sam rekla, ako i postoje, mislim postoje sigurno, da oni dolaze iz smjera oglašivača, politike, kojekakvih interesnih skupina. Zašto, zato što im se može i zato što još nismo zrelo demokratsko društvo.

Jeste li se tijekom svoje novinarske karijere susretali s pritiscima tijekom istraživanja? Možete li reći o kojim se pritiscima radilo? Ako ste bili izloženi pritiscima, je li to i na koji način utjecalo na Vaš rad?

Ja stvarno ne mogu reći da je meni itko ikada ili direktno ili suptilno poručio da se neću ili ne smijem nečim baviti jer će mi se nešto dogoditi. Imala sam jednu situaciju na samom početku svoje karijere kada sam pisala o tome kako se zapošljavalo na Hrvatskim sveučilištima i ja sam tada još studirala, bila sam na zadnjoj godini faksa, imala sam još dva ispita i diplomski. Tada se dogodila ta takozvana, mi smo ju tada na Srednjoj.hr tako nazvali, afera koeficijenti, zato što je Ministarstvo obavijestilo javnost da su hrvatska sveučilišta probila dopuštene koeficijente za zapošljavanje. Znači, postoji određena masa koeficijenata koja se može koristiti za zapošljavanje i sveučilišta su to probila. Među njima je, prema podacima Ministarstva, najviše toga probilo Sveučilište u Zagrebu, mi smo o tome pisali, odnosno ja na Srednjoj.hr. Na račun toga je tada na Senatu Sveučilišta, to je krovno tijelo Sveučilišta, tadašnji rektor Boras mene prozvaao imenom i prezimenom i rekao da sam ja nedovršena studentica u dobi od 27 godina koja izmišlja afere. Meni je to tada bilo grozno zato što sam imala još dva ispita i diplomski, a to je rekao rektor mog Sveučilišta koji zna moje profesore i u mojoj glavi je postojala neka mala bojazan, što ako ću imati problema na ispitima ili diplomskom. Druga stvar koja mi je bila grozna je to što je on sporio moje godine i godine mog studija, implicirajući što, da predugo studiram ili da sam, ne znam uopće što. Ja sam bila u situaciji da sam nakon srednje škole upisala Pravni fakultet i tamo sam bila dvije godine i bila sam užasno nesretna na tom faksu i odustala sam nakon dvije godine i prebacila se na političke znanosti. S obzirom na to da je to bio sami početak moje karijere, dosta sam se onako teško s tim nosila, zato što me bila frka, hoće li to utjecati na završetak mog studija, ali na kraju nije bilo nikakvih problema i ja sam lijepo položila svoja dva ispita i diplomirala. Moram reći da sam u tom trenutku kada mi se to dogodilo, što mi je dalo neki poticaj i snagu, što su zaista apsolutno sve kolege o kojima sam na faksu učila i čitala i pratila što rade, što su svi unisono u javnosti stali na moju stranu, mislim da moju stranu, rekli su da rektor nije normalan. To mi je, recimo, bilo jako bitno u tom trenutku. Nije to nikako utjecalo na moj rad zato što sam iza sebe, to je bila Srednja.hr, imala sam redakciju iza sebe koja je rekla da ćemo ih sada dalje istraživati, kopati, čim je reakcija takva

znači da nešto još skrivaju ili muljaju. Zapravo je inicijalna reakcija redakcije bila, sada još jače, tako da je to bila zdrava atmosfera koja me potaknula da ne ustuknem i da se ne predam tim nekim svojim strahovima. Rekla bih da je tako i sada na Telegramu, ne mogu reći da su to pritisci, nego ono, ne znam, barem u mom poslu i resoru, kada nešto objavim, o nekakvim suspektim stvarima u akademskoj zajednici, uvijek su reakcije negiranja, svi smo mi zli novinari, a onda uvijek i ovdje reakcije budu da idemo dalje.

Mislite li da se pritiscima u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj može doskočiti? Kako, na koji način?

Mislim da je tu stvar stava redakcija, urednika prema tim pritiscima i na kraju stava samog novinara, odnosno snage samog novinara na koji se način tome odupire i može li se tome oduprijeti. Mislim da je tu jako bitna podrška HND-a, ako govorimo o pritiscima u smislu tužbi, što mislim da je jedan od najvećih problema, HND stvarno upozorava na te stvari, provodi godišnju anketu o broju tužbi, članovi HND-a, odnosno izvršnog odbora uz predsjednika HND-a hodaju na ročišta kolegama koji su tuženi, u smislu da član HND-a sjedi na ročištu kao zainteresirana javnost. Meni je to, recimo, bio slučaj prošli tjedan kada sam imala ročište u slučaju gdje sam tužena i imala sam dvoje kolega koji su sjedili kao zainteresirana javnost. To novinaru koji je pod tužbom čisto psihološki djeluje na tom suđenju koje ti, naravno, nije ugodno jer znaš da je ovdje još dvoje tvojih kolega koji gledaju tu osobu koja te tužila. Lakše ti je što znaš da taj koji te tuži ima još dodatna četiri oka koja ga gledaju i promatraju to što tamo argumentira i radi. Tako da mislim da je rad HND-a u kontekstu, baš mislim na tužbe, dosta bitan i daje nekakav osjećaj, neću reći sigurnosti, ali malo ti bude lakše u svemu tome.

Nagrađeni rad od strane HND-a

Vezano uz rad za koji ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo, ukratko opišite kako je tekao Vaš istraživački put, što je bilo najizazovnije, s čime ste se sve suočili?

To je bilo zanimljivo, to je 2017. godina, godina u kojoj je već zapravo zaustavljena cjelovita kurikularna reforma kao ideja i projekt da se reformira naše obrazovanje. Nakon što je to 2016. zaustavljeno definitivno, nakon onog prosvjeda, u toj 2017. godini, na vlasti je HDZ i kao HDZ će tu sada raditi reformu obrazovanja itd., i tu se sjećam u prvom dijelu godine, to je sve bilo užasno netransparentno, nitko nije znao tko su ti ljudi koji će to raditi, natječaji su se provodili netransparentno, muljalo se s uvjetima i kriterijima i užasno je bilo teško doći do bilo kakvih informacija. Tadašnji ministar obrazovanja je bilo Pavo Barišić i ja se sjećam na Srednjoj.hr smo imali problem jer nas je njegova administracija skinula s mailing liste, nismo dobivali

nikakve pozive na presice, priopćenja i onda nam se tu dogodila lijepa stvar, nevjerojatna solidarnost kolega koji su znali da imamo taj problem i prosljeđivali su nam sve te pozive i priopćenja. Oni su valjda očekivali da ako nam ne pošalju poziv na presicu da se mi nećemo pojaviti i onda smo mi dolazili i po dvoje na presicu. Tada je bila situacija da je postojao strateški dokument, strategija znanosti, obrazovanja i tehnologije koja je trebala napraviti, znači, strategija je višegodišnji plan, dakle od 2016. do 2020. je bila raspisana, a kako bi se ona provodila u kraćim periodima trebalo je napisati taj Akcijski plan kako će provoditi mjere i strategije o jednogodišnjoj i dvogodišnjoj razini. Tada je Plenković imenovao svoje povjerenstvo koje će izraditi Akcijski plan za provedbu strategije i oni su napravili jedan Akcijski plan o kojem sam ja kroz jedno mjesec, dva dobivala informacije da nešto ne štima. Ja nisam znala što točno, u tom trenutku su mi u fokusu bili ti natječaji za radne skupine, ekspertne itd. Međutim, negdje u primozgu mi je ostalo da tu nešto ne valja. Onda je 1.6.2017. bio prosvjed kojim se tražila reforma, ne pokušaj reforme ili kvazireforme. Tog 1.6.2017. je bilo Otvoreno (emisija) nakon tog prosvjeda i na televiziji je jedan profesor optužio jednu gospođu koja je bila na čelu tog Plenkovićevog povjerenstva, optužio ju je da su oni dezavuirali tu strategiju, da nisu radili po njoj i meni se tu upalila lampica, znam nešto o tome. Ja sam ga u tom trenutku već imala jer mi ga je netko već poslao, taj dokument je bio polujavan, nije ga objavilo Ministarstvo, ali je dokument bio u fazi usuglašavanja i poslan je na određeni broj adresa. Ja sam predložila tadašnjem uredniku da pogledam što se dogodilo s tim planom. Taj plan je imao stotine stranica, s druge strane je bila strategija koja je imala svojih 350 stranica. Zapravo su ta dva dokumenta u mjerama koje su raspisane trebali biti isti, ako je u strategiji mjera da ćemo provesti kurikularnu reformu, onda u planu mora biti kako provesti kurikularnu reformu i što ćemo u dvije godine napraviti s njom. Onda sam ja to krenula uspoređivati, pritom sam još i studirala i imala sam ispite itd., onda sam u pauzama od faksa kada bih dolazila u redakciju ili kasno navečer to uspoređivala. Shvatila sam vrlo brzo da jedno s drugim ne odgovara, znači ako je tu nekakva mjera ili cilj, ovdje se u masu stvari događa da te mjere nema, da je ispala, da je neki cilj strategije potpuno zanemaren, da ga nema, preinačen je itd. Onda smo došli do stvari da smo shvatili da se zapravo cijela struktura kurikularne reforme zacrtane u strategiji mijenja, da su iz reforme izbačena romska djeca, djeca s teškoćama, da se s njima skoro ništa neće raditi u te dvije godine koliko je Akcijski plan trebao trajati. Mene obično kada pitaju o tom radu, ljudi misle da je istraživačko novinarstvo jako napeto, ali moje je bilo užasno dosadno i zahtijevalo je jako puno sjedenja i čitanja milijardu stranica i uspoređivanja jednog s drugim, gdje sam onako imala trenutke da sam htjela odustati, bacala sam to sve, nije mi bilo jasno što su napravili, kao da su raščerupali ovo tu i razmrvali u sto milijuna komadića i lijepili

jedan komadić ovdje, ondje, ovaj su bacili, baš mi je bilo, nisam mogla shvatiti što su napravili. To je trajalo nekakvih mjesec dana otprilike, ja sam rekla svojimima u redakciji, nemojte mi davati ništa drugo da radim i mi smo početkom srpnja 2017. objavili tu priču, bila je subota popodne, ja sam mislila da to nitko neće pročitati, odnosno urednik i ja smo kada smo objavili priču, ja sam umirala od smijeha i rekla sam mu da će to pročitati 20 ljudi, jer nitko neće razumjeti itd. Međutim, do navečer je ta priča postala nacionalna što je meni bilo nevjerojatno, mobitel mi se ispraznio od poziva, poruka drugih novinara koji su me zvali, tražili su tu moju usporedbu i nastao je potpuni kaos. Već sutradan smo mi hodali po televizijama i pričali što smo otkrili i ispalo je da nije pročitao samo 20 ljudi, nego onako, malo više. Kažem, meni je tu najizazovnije bilo što je to bilo toliko dosadno i grozno i raščerupano i sada s odmakom od šest godina, ja zapravo mislim da su oni to jako mudro napravili jer su to toliko zakukuljili da je bilo na neko površno gledanje nemoguće shvatiti nešto. Mislim da su računali na to da je to jednostavno prekompleksno i vjerojatno nisu mislili da će se naći neki luđak koji će to ići do te razine kopati. Mi smo baš dali konkretne brojeve, ne znam, 127 mjera je izbačeno, 500 ciljeva i tako. Ne mogu reći da je to bilo izazovno u smislu da ostanem pri sebi dok kroz to prolazim, ali da je bilo ne znam kako uzbudljivo, nije, bilo je očajno i znam da sam nekoliko noći ostala u redakciji, da sam prespavala tamo dvije noći, da mi je bilo grozno sve to skupa. Zapravo je istraživačko novinarstvo proces kopanja, istraživanja, povezivanja i shvaćanja i to je strašno, to su, meni barem, to su muke porođajne i grozne. Super je na kraju produkt svega toga i osjećaj je super jer znaš koji je tvoj rad iza toga, ali sam rad je kao grozan. Tako mi je u pravilu s bilo kojoj istraživačkom temom koja je kompleksna, a u mom resoru su sve zakukuljene.

Jeste li se prilikom stvaranja rada kojim ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo susretali s ograničavanjem slobode ili pritiscima? Ako jeste, navedite o čemu je bila riječ.

Nisam se suočila s nikakvim pritiscima, dapače, ljudi su jako podržavali kada smo to objavili i to je sve bilo super. Bila je situacija kada smo to objavili, tri dana nakon objave su kolege s N1 televizije pitali Plenkovića za to i onda je on opleo po meni i rekao da je to bezveze, istraživački pokušaj, takozvani istraživački pokušaj, da zašto su se svi uzbunili oko toga, ali dobro, na kraju je on morao maknuti te ljude koji su to napravili i bili smo u pravu. Ništa, nikakvo ograničavanje slobode, pritisci, jedino je bila ta situacija s Plenkovićem koji je rekao da sam ja istraživački pokušaj. Ja sam u tim svojim prvim godinama rada imala nekako podršku starijih kolega iz velikih medijskih kuća jer su oni nas na Srednjoj.hr, moj je bio dojam, da su nas baš voljeli, da smo im bili dragi, shvaćali su da smo neki klinci koji dobro rade posao i ako bi nas netko napao,

onda bi oni stali u zaštitu. To kada je bilo s Plenkovićem, taj dan, jedan kolega, moj novinarski uzor kojeg baš jako volim, meni je to tada bio nadrealno da mi se javlja ta osoba, javio mi se to jutro, nazvao me kao tata i rekao – čuj, sada se nešto dogodilo, nemoj se uzrujati, Plenković je dao izjavu i prozvao je tebe, nemoj se uzrujavati, sve je u redu, mi smo svi stali u tvoju obranu. To mi je baš uvijek bilo jako lijepo od starijih i iskusnijih kolega koji su nas nekako čuvali. Mislim da je to u kontekstu istraživačkog novinarstva jako bitno, da iskusniji kolege budu ovdje za mlade i neiskusnije koji u to ulaze, žele raditi svim srcem, susreću se s prvim situacijama koje nosi istraživačko novinarstvo, da budu ovdje i da im pokažu da nisu sami. Meni je to puno značilo i toga se sjećam dan danas, tom kolegi to nikada neću zaboraviti.

Je li tijekom istraživanja bilo drugih problema? Ako da, navedite kojih, koji je razlog za to? Smatrate li da su Vaši postupci tijekom istraživanja u bilo kojem trenutku bili neetični?

Nije bilo problema, osim što je bilo grozno. Moji postupci nisu bili neetični, nisam imala nikakve ljude u fokusu, imala sam dva dokumenta koja sam uspoređivala, trebalo je shvatiti što se iza toga krije, ali tu ništa nije bilo neetično. Meni su sporili, sjećam se nakon što smo to objavili, ta strana koja je bila prozvana, da se spekuliralo, kako sam ja došla do tog dokumenta, tko je to meni dao, da su iza mene interesne skupine koje su to progurale, da su meni cijeli tekst i analizu pisali drugi, išlo se u smjeru da se mene prikaže glupom i da to nisam mogla sama napraviti, da je netko morao stajati iza mene. Meni je to bilo super jer sam se nadala da će se dogoditi nekakvo sučeljavanje, da će me netko pozvati nasuprot druge strane da donesem svoje papire jer su izgledali kao dječja bojanka, sve je bilo išarano, crveno je bilo ono što je bilo izbačeno, žuto je bilo izmijenjeno, a zeleno ono što je ostalo isto. I jedan i drugi dokument su bili potpuno išarani mojim rukopisom i nadala sam se da će mi netko to reći u lice da mu kažem – ovako su mi pomogli ti drugi, 'vaši' ljudi. Pokušavalo se meni nametnuti da sam ja bila neetična i da, bila je jedna situacija koja je meni bila koji vrag, nakon što smo to objavili, par tjedana nakon se pojavio jedan veliki tekst o meni na Narod.hr u kojem su me pokušali prikazati plaćenicom tadašnje ministricice Divjak, gdje se insinuiralo da sam ja u posebnom odnosu s njezinim tadašnjim savjetnikom i da sam ja to dobila od te osobe, da su oni to sve meni dali, pa su vadili moje fotografije i objave s Twittera. Cijeli tekst je insinuirao koješta, ali jako su mi zanimljivi takvi članci koji insinuiraju točno do one granice do koje se to može smatrati insinuacijom, oni ne tvrde ništa, samo insinuiraju. To mi je bilo onako, Narod.hr sada ima ogroman članak o meni s mojom fotografijom, prepala sam se jer se bojim bilo koga radikalnog. Onda me nazvao tata i rekao da je to super jer znači da sam nekoga stvarno jako naljutila.

Mislite li da Vam je nešto moglo olakšati postupak istraživanja?

Bilo bi mi super da nisu to sve tako napravili jer bi mi bilo puno lakše. Bilo bi nam svima lakše kada smo to pratili, da su ti postupci koje su oni radili bili transparentni, ali dobro, zato postoji istraživačko novinarstvo jer je nešto netransparentno i zakukuljeno. Do rezultata koje sam ja došla istražujući tu temu, mogao je doći bilo tko da je uzeo ta dva dokumenta i krenuo ih uspoređivati, rezultat bi bio isti. I dan danas da netko uzme ta dva dokumenta i krene po njima, došao bi do toga do čega sam ja došla. Nije tu bila stvar olakšavanja postupka istraživanja, nego jednostavno, samo je to trebalo uzeti, izgubiti mjesec dana nad time i ne odustati u toj dosadi groznoj. Meni je bilo, zapravo, super jer sam imala, sjedila sam u redakciji, nije mi se više dalo, lupala sam po stolu i onda bi tu uvijek bile kolege iz redakcije koje bi me bodrile i govorile da ne odustanem. Meni su to sve olakšale kolege iz moje prve redakcije koje volim najviše na svijetu i oni su moje novinarsko doma i dan danas. To mi je najljepše razdoblje u poslu ikada.

Ivan Pandžić – 3.4.2023.

Stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Kako biste opisali trenutno stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Postoji li pravo istraživačko novinarstvo?

Ja sam neobičan po tome što nikada nisam volio potpisivati sebe istraživačkim novinarom, dok nisam dobio nagradu, onda je i drugima bilo važno da tako potpišu redakciju, ja sebe smatram samo novinarom. Istraživačko novinarstvo, mislim da je svako dobro novinarstvo jer u onom najužem smislu riječi ljudi to percipiraju kao nešto što ti radiš tjednima i onda ćeš ti srušiti neku Vladu, ministra ili ćeš istražiti neki slučaj s puno strana i to se stavlja nasuprot onog dnevnog novinarstva koje će samo prenijeti informaciju. Međutim, ja sam jako pobornik te ideje i zagovaram ju, iako je nema u knjigama, a to je da svako dobro novinarstvo u sebi mora biti istraživačko, tj. da ti svaku i najmanju temu koju radiš moraš se oko nje jako puno potruditi i prokopati, naći najbolje sugovornike i kada na takav način novinar razmišlja, on je po meni istraživački novinar. Kasnije će ga sigurno njegova znatiželja odvesti na puno veće priče. Dakle, najlakše je staviti, prenijeti izjavu od nekog političara, pustiti to i gotovo. Raspitati se oko toga, pronaći dokumente, možda kritički se osvrnuti na to što je rečeno, e to je već začetak i u biti za mene istraživačko novinarstvo. Svako dobro novinarstvo je po meni istraživačko. Mislim da ga u Hrvatskoj ima, a ima i ovog u užem smislu riječi da novinari otkrivaju stvari, rade duže na temama i koji stvarno donose ono što Vlada želi sakriti ili neki političari, otkrivaju imovinske afere, dakle, ima i toga. I ove nagrade koje se dodjeljuju, vidi se koja konkurencija stiže svake

godine, da je to puno više nego prije, recimo prije deset godina kada su mediji bili u jednoj transformaciji. Ima puno više medija, ima konkurencije i može se preći u drugi medij, tako da mislim da je stanje dobro što se toga tiče, što se tiče ljudi, ima puno mladih koji su voljni to raditi.

Smatrate li da je situacija u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj bolja/lošija u odnosu na razdoblje prije pet ili deset godina?

Za prije pet godina je bilo slično, prije deset mislim da je bila jedna kriza i da su novine i mediji kompletno pali, dosta se štedjelo, to je bilo jedno jako ružno razdoblje između 2008. i 2012. godine kada se nije ulagalo. Nakon toga su krenule i specijalizirane emisije na privatnim televizijama i više se jednostavno počelo ulagati na portalima i u ostalim medijima. Shvatili su da izvještavanje nije dovoljno, tako da mislim da stanje nije savršeno, može se još napredovati uvijek, ali mislim da je dobro i ne bi sada nikada trebalo ponoviti to razdoblje, manjak novca i ljudi. Jednostavno su novinari radili kao na traci, to je bilo osnovno, svi su išli na brzinu vijesti, a sada se shvatilo da ako se želi postići čitanost, zadržati gledatelje, slušatelje i čitatelje, da se mora ponuditi kvaliteta. Tu se sada vraćamo na kvalitetu, da izvještaj s Vlade ne bude više samo suhoparno i to je to, nego da se uđe u tu temu, da se obradi iz perspektive čovjeka, to je kvaliteta. Samim time je i potencijal za istraživačko novinarstvo veći, taj mindset treba promijeniti za istraživačke novinare, da ne odradiš posao, dođeš, pustiš i odeš doma i gotovo, da te to ne zanima.

Kako biste Vi definirali istraživačko novinarstvo? Razlikuje li se ta definicija od prakse u Hrvatskoj?

Istraživačko novinarstvo otkriva nešto novo, donosi dodatnu vrijednost, stavlja pravi kontekst, da ne bude maliciozno, da sagleda sve strane i da se ne boji moćnika, da što više kritizira i ima petlje ići tamo gdje većina ostalih ne ide. Tako da, borba za svoju priču, tu puno zavisi od novinara i redakcije, to je definicija i novinara i redakcije. Novinar mora imati, od njega sve kreće i onda na to još podrška redakcije da ga se pusti ako može i želi istražiti neke stvari. Priče su svugdje oko nas, novinar mora učiti i naučiti kako iz mase informacija izvući one koje su zanimljive, važne, nove, mora raditi na sebi, naučiti kako propitivati kada nešto piše nekim potpuno nerazumnim jezikom. Sve to je ono što učite. Ja najčešće kažem da nećete ništa naučiti na faksu, znatiželja je osnovna stvar, znatiželja novinara i želja, ako to ima uspjeh, ako ne, neće. Tako je jednostavno, ti moraš sam ići, nekad će ti redakcija dati, ali ti moraš sam imati taj

sklop da ideš istraživati o čemu god radiš. Ono što je najvažnije, ne bojati se, a prvo što treba istražiti je svoje neznanje.

Koje su, po Vama, najzastupljenije teme istraživanja u Hrvatskoj?

Mislim da su, po mom mišljenju, najzastupljenije teme politike i gospodarstva, to je ono što ja radim, to je ono što ja radim pa to najčešće gledam i čitam. To je ono što me zanima, plus manje čak od crne kronike i kriminala, znači, najčešće se veže za politiku, gospodarstvo i njihovu međusobnu isprepletenost i zaštita okoliša, ima dosta tema o tome. Tako da, sve te društvene teme, o odnosima, tabu teme, pedofiliji u crkvi, što je isto jako često.

Što smatrate glavnim filterom pri odabiru tema za istraživanje u hrvatskom novinarstvu?

Ja ću reći za sebe, ja prvenstveno gledam javni interes i da je nešto novo i da po mogućnosti bude zanimljivo, da je kršenje zakona, da si uhvatio političare u laži, taj dio volimo ili skrivanje imovine, pogodovanje u prostornim planovima, to je ono što mene najviše zanima. Ja užasno volim čeprkati, čitanje 60 strana revizije o jednom Ministarstvo i sada su tamo spomenute neke sitne stvari koje uopće nisu konkretne, naprimjer, piše da je u katastarskoj općini prodano zemljište i koliko kvadrata, sada je meni zanimljivo naći kome je to prodano. Sada je to puno lakše naći, digitalizacija napreduje pa ti ugovori postoje i onda pretražuješ te ljude kojima je prodano i gledaš hoće li to biti priča ili ne. Meni su užasno zanimljive teme o tom slobodnom javnom prostoru, tko tu gradi, kako je došao do zemljišta, što može graditi, pogoduje li mu se, kakav je tu zakon i slično. Ja tu još dosta radim gospodarstvo, ali to je više onako objasniti ljudima od inflacije nadalje. Biranje tema je da bude zanimljivo, da ima interes, to je to, javni interes.

Slobode u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Kako biste ocijenili slobodu istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj? Postoji li ona i u kojoj mjeri?

Postoji, premda bih ja volio da postoji u većoj mjeri, još uvijek postoje nekakvi tabui, što se teže probija i uglavnom su vezani uz oglašivače ili velike tvrtke, rjeđe politiku, što ovisi od medija do medija. Postoji i nešto što je dobro, a to je da svi mediji i urednici znaju, ako ne objave oni, objavit će netko drugi. Nekada je to bilo, kada ste imali dva medija, ako oni neće, urednici nazovu jedan drugog i mogu se dogovoriti da to neće raditi, ako će dobiti neki novac od Vlade. Međutim, sada imamo dovoljno medija, što je divno, tako da će skoro uvijek netko odraditi i da će se nabiti na nos onima koji ne odrade, zašto to ne rade. Tako da je to neka

samokontrola, tj. kontrola tržišta koja je dobra i koja je utjecala da se ta sloboda poveća, znači ima je. Ima je u prilično zadovoljavajućoj mjeri, zavisi i jako je teško generalno reći, zavisi o situaciji u kojoj se redakcija nalazi, o njenoj financijskoj stabilnosti, o plaćama, mindsetu urednika, tome koliko surađuju s onima koji trebaju biti mete istraživanja. Jedan medij može biti slobodan u A istraživanju, dok drugi ne, a u nekom drugom slučaju se mogu zamijeniti, da su baš slučajno oni najveći oglašivači kod jednog, a kod drugog nisu ili je predsjednik uprave baš taj čovjek o kojem ti trebaš pisati. To je veoma fluidno, ali generalno ima slobode, mogla bi biti još veća, meni je žao što su neke istraživačke emisije ukinute, mislim da HRT kao javna televizija nema ozbiljnu emisiju koja bi se time bavila. Još se ono želi uškopiti, ali ne uspijeva i tržište u biti tjera redakcije da daju više slobode i to je ono što na kraju ljude zanima i što čitaju i cijene.

Što za Vas znači slobodno istraživačko novinarstvo? Mislite li da je moguće postići potpunu slobodu istraživanja u novinarstvu?

Novinar mora biti slobodan od sebe, on prvi mora imati osjećaj da nešto nije nametnuto, da mora po diktatu tako napraviti, zadana ti je tema da je nešto loše i tako moraš napraviti. Mora imati tu slobodu da istraži sve aspekte i onda donosi zaključak, da ga prezentira i može obraniti. Mora se osjećati da ne radi ništa nametnuto i zato što to netko želi, najgore je kada ne zna tko to želi jer dobije s treće, četvrte razine se spusti uprava na glavnog urednika koji mu onda objasni da mora nešto imati pod tom i tom tezom. Definitivno onda nije slobodno, premda je nekada i lakše novinarski raditi kao baš te briga, ali nije to to. Novinar mora imati tu slobodu da provjeri činjenice i sruši temu. Dakle, redakcija mora imati, između toga je ključno povjerenje urednika, uprave i novinara što se gradi i što mora postojati, bez toga ne može funkcionirati. To je nešto što se gradi i što je ključno jer ako novinari i urednici nemaju povjerenje, ako su novinari skloni podmetnuti zbog nekog svog interesa ili ako urednik voli nametnuti temu kontra činjenicama, onda to nije slobodno. Na kraju, novinari, urednici i čitava uprava mora željeti to i imati strategiju da to podupire, ali onda na taj način, dakle kada argumentirano imate ljude koji vode i koji će se oduprijeti pozivu direktorice marketinga i prodaje i pozivu direktora iz tvrtke koju istražuje, pozivu potpredsjednika Vlade ili bilo kojeg lokalnog političara, onda moraju imati petlje oduprijeti se tome i argumentirano odbiti takve pritiske.

Kada se to sve složi onda mislim da možeš dobiti potpunu slobodu. Više-manje, moguće je naravno, ja imam sreću da sam sada u redakciji u kojoj sam to postigao, nije to baš bilo tako lako tijekom vremena, imaš uspone i padove, prolaziš, kreneš od izvještavanja s tržnice, tako

sam i ja krenuo. Najgore je kada ljudi misle nakon što završe fakultet da će raditi istraživačko novinarstvo, dobit će temu, imat će izvore i odmah napraviti veliku stvar pa mi je jako krivo kada dođu u redakciju pa rade veoma sitne stvari. Međutim, na tom se uči, znatiželja novinara je ključna, da stalno uči i da probija, želi, bude znatiželjan. Onda s vremenom, ja sam se uspio nametnuti u ovoj redakciji i onima prije, kada promijeniš redakciju svaki put kreneš ispočetka. Svaki put kada dođeš pred nove urednike moraš ispočetka graditi povjerenje i onda treba vremena da u jednoj redakciji sam biraš teme, da te slušaju i da znaju da ne podvaljuješ i ne igraš nikakve pozadinske igre. Tako to postižeš, ja imam sreće, ali trajalo je to, trebalo je proći i promjenu redakcija, neisplatu plaća i kada je novinar neslobodan financijski, to je isto veliki uteg jer ti onda više ne možeš birati. Ja smatram da novinar ne bi trebao kukati, nego ako je kvalitetan i ne sviđa mu se u jednoj redakciji, ako vidi da ne ide, pokušava argumentirano objasniti i vidi da ga se ne podupire u toj redakciji, neka pređe negdje drugo, možda će biti manja plaća, ovisi što želi. Međutim, ako nijedna redakcija ne zapošljava, a ti imaš dva kredita nad glavom, onda ćeš pognuti glavu i slušati. Sada su plaće porasle, što je važno i novinari su još bolje plaćeni nego prije deset godina što je utjecalo na slobodu. Financijska neovisnost je jako važna, uglavnom to ljudi ne spominju, ali to je ljudski i jako važno. To nećete naći ni u jednoj teoriji. Dakle, promijeni posao ako ne možeš probiti, naravno. To je jako važno za slobodu, ako se ti ne osjećaš slobodno, zadovoljno i da radiš nešto korisno, onda priloži i tekstovi ne mogu biti dobri, tj. to se vidi. Kako postići punu slobodu, znači da novinar bude slobodan i zadovoljan sa samim sobom.

Po Vama, postoje li problemi koji stoje na putu slobodnom istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Kakvo je stanje u redakcijama, omogućavaju li one slobodan istraživački rad?

Probleme sam, neke, spomenuo već ranije. Broj jedan, mislim da je politika, uvijek su bili oglašivači problem broj jedan za teme koje njih pogađaju, Konzumu nije problem ako pišeš o Sparu, ali je onda problem Spar. Znači, oglašivači, to što redakcije žele imati suradnju, ekskluzive, dostupne ministre, Vladu ili neke gospodarstvenike, ako dozvole da ih se uvjetuje na način - ja sam vama dao izjavu pa sada vi mene nemojte jer smo si dobri. Ta međuovisnost, dolazit će mi na konferencije, bit će nam u dnevniku, možeš nazvati ministra, to se nekada odbije od glavu. Ne smije se dozvoliti to da ti politika uvjetuje. Oglašivači su stvar koja, treba im pametno uvijek objasniti i tako se boriti. U borbi s oglašivačima su ključni argumenti, političaru kažeš vi ste iz HDZ-a, ali ova priča bi bila ista da ste i iz SDP-a. Oglašivačima isto tako treba objasniti da oni ne kupuju slobodu, može im se obećati da će sve biti argumentirano,

provjereno, da će oni reći svoju stranu, ali ako je zaista nešto problematično ili od javnog interesa, da to treba biti objavljeno i tako zadržati jedan korektan odnos. Ja se protiv toga borim argumentima, papirima. Bila je jedna osjetljiva priča, i ja kažem da je ovih 70% toga što je javno dostupno, to će samo netko drugi pogledati i ako mi to ne objavimo, objavit će netko drugi. Razgovor je ključan, normalan pristup, tolerancija i argumenti, isto kao i za sve drugo u životu.

To jako varira od redakcije do redakcije, ja mogu reći za svoju, postoje ovi problemi koje sam naveo, ali ja to još uvijek uspijem probiti na ovaj način kada su zaista priče crno na bijelo argumentirane i onda im objasniti da nema razloga da se to blokira. Mi s političarima i ovom Vladom nemamo taj problem jer oni nas mrze, meni je to jasno i oni su nama zatvorili sva vrata. Mi smo po tužbama stalno, to sam zaboravio reći, tu te pokušavaju gaziti sa SLAPP tužbama. Nema redakcije koja se ne susreće s tim, evo ja se isto susrećem s tim, to su neki troškovi koje redakcija ima, koliko mene tuže u jednoj godini, možda je to iznos moje trogodišnje plaće. Sve to dobijem, ali nije mi ugodno. Stanje je različito od redakcije do redakcije, ali generalno svi zajedno možemo reći da su neki više dolje, neki gore, ali generalno ako gledam u zadnjih deset godina, mislim da svi vučemo prema gore kao stanje.

Prema Vašem mišljenju, što bi se po pitanju sloboda u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj moglo napraviti?

Dakle, što bi se po tom pitanju moglo napraviti, ključno je naći dobar balans između redakcije i novinara, taj balans podrazumijeva da novinar jednostavno shvati da je stanje na tržištu i u medijima takvo da teško može raditi mjesec dana na temi koja će na kraju pasti i da je to njegov mjesečni učinak. Čak i da je ona jako dobra, teško je izmoliti redakciju da se mjesec dana radi jedna tema, mora se raditi i nešto drugo, taj balans i taj mentalni sklop. S druge strane, da redakcija shvati da neke teme koje su zahtjevnije se ne mogu odraditi preko noći i da tu ostave neko vrijeme, puste novinare da rade, nađu se s ljudima i ostave im tu slobodu. Treće, da se radi na tome jako da se ne gaji trend dobio sam informaciju iz tajnog izvora i ideš s njom što brže jer će drugi to odraditi. Ti to probiješ, ali s druge strane si rušiš vjerodostojnost jer nekada možeš pogriješiti. Treba zaustaviti trend dobivanja gotovih analiza, nego novinari i redakcija moraju do tih zaključaka doći sami, provjerom činjenica i to je sasvim drugačije jer od istih činjenica može nastati više priča i drugačija interpretacija. Moraš sam doći to zaključaka i braniti to u raspravi s urednikom. Opet dolazimo do toga da je potrebno graditi tu kulturu dijaloga, a redakcije mogu učiniti puno više da mlade novinare, umjesto samo da ih troše na dnevne zadatke, da im organiziraju mentorstva sa starijim novinarima, da se radi non stop i da

se ljudi sortiraju u prave kućice, show, sport itd. Ja nisam pobornik toga sa svi moraju proći sve rubrike, ja bih iz showa dao otkaz, nemam zašto nazvati Severinu i pitati ju zašto je nešto napravila jer je to njezina privatna stvar, ja kada zovem političare znam zašto ih zovem, zašto ste potrošili javni novac, prekršili zakon. Mora postojati bolji i jači filter kroz redakcije da se mladi ljudi usmjeravaju, da svatko može dati svoj maksimum na nekom određenom zadatku. Također, uprave ne moraju gledati samo na profit jer ako se izgubi jedan oglašivač, možda će doći netko drugi ako je zaista to važna priča i od javnog interesa.

Pritisci u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Mislite li da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj izloženo pritiscima? Koje pritiske smatrate najjačima kada je u pitanju istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj? Jeste li se tijekom svoje novinarske karijere susretali s pritiscima tijekom istraživanja? Možete li reći o kojim se pritiscima radilo?

Svako dobro novinarstvo je izloženo pritiscima i to treba smatrati, dapače, ne treba kukati nad tim. Mi smo zemlja u kojoj 90% ljudi funkcionira tako da traži vezu i čovjeka kojeg može nazvati kada im nešto treba jer on nešto zna i može im pomoći. A tek kada je karijera ili novac u pitanju, što misliš koliko onda zovu. Pritiske ne treba smatrati neuobičajenima i plakati nad njima, nego se s njima treba boriti i znati se postaviti. Pritisci su različiti, klasične sam već naveo poput političara, njima možeš objasniti zašto to radiš, što je točno prekršeno i da bi sve bilo jednako da je u pitanju druga stranka. Kada se oni na to naviknu onda ti sami daju priču protiv onog drugog jer znaju da radiš pošteno. Nekada se stvari okrenu i postaneš svima dobar jer je to taj kredibilitet koji se mora čuvati. Treba se znati raspravljati, ne možeš bez argumenata, treba znati sjesti i objasniti da ne napadaš tu osobu, nego situaciju i djelo. Nije važno je li Marko ili Pero, nego je važno djelo. O pritiscima oglašivača sam već govorio, nekada se mora riskirati da se i izgube neki, jer će doći neki s druge strane, ali je to puno teže jer nekome ugrožavaš plaće i iznose na koje je taj netko navikao, ugrožavaš ljude iz marketinga, direktora i slično. S njima se treba znati nositi, ne treba odgovarati agresivno, ali treba znati iskoristiti situaciju. Tužbe su sada jedan od velikih pritisaka kojima se pokušava, a i s tim se treba znati nositi, nikome od nas nije ugodno ići na sud, meni ni dan danas, 70% sudaca i sutkinja ne razumiju teme, o čemu se radi niti medijsko zakonodavstvo i to je užasno teško, ali i s tim se treba nositi. Ali psihološki ti nije lijepo kada te netko ogadi, kada vidiš te tužbe, naprimjer, da si napisao pola toga protiv njega sigurno bi bio osuđen, ali on te tuži s potpunim lažima. Još, što su u zadnje vrijeme pritisci, a to su društvene mreže i komentari i posebne interesne skupine gdje će te gađati i napasti, a ti ne znaš tko su ti ljudi, ali će te napasti. Imali smo takve primjere od

antivaksera do Živog zida ili HDZ-a, oni tebe ciljano idu napadati kao osobu, a ti se isto trebaš s tim znati nositi, opet samo argumentima. Naravno, takvi pritisci su izraženi kod ljudi koji očito ne shvaćaju naš posao, misle da smo mi svi plaćenici, nemaju povjerenja, kada se dirne nešto što je njima svetinja, crkvu, klub, stranku, način života, spremni su reagirati jako ružno. Spremni su napraviti problem, a treba se s tim znati nositi, ne uzimati to previše k srcu, treba racionalno filtrirati argumente. Najgore je kada te uvjetuju nekim drugim, otkazuju unaprijed dogovorene projekte zbog tvojih tekstova, te prijateljske oglašivačke veze, to je jako teško. Teško se nositi i s pritiskom koji napraviš sam sebi između tog balansa, ako želiš imati izvore i biti brži i bolji od drugih moraš imati neke kontakte. Najteži pritisci su oni poput ja sam vama dao informaciju, a vi meni ovako. To je puno teže jer tu novinar mora sam sa sobom riješiti situaciju. I tu treba dati onu granicu, svaka situacija je sasvim drugačija, moraš se sam znati postaviti. Ti su najteži, gdje su osobni i gdje te uvjetuju temama i informacijama. S ovima iznutra se treba znati nositi, to je najkompliciranije.

Ako ste bili izloženi pritiscima, je li to i na koji način utjecalo na Vaš rad?

Kako je to utjecalo na moj rad, utjecalo je da se osjećaš loše, odmah ti je i kapacitet smanjen. Ja bih uvijek udahnuo duboko, krenuo argumentirano i natrag u borbu. Ima tu i kompromisa, nije jednostavno. Utječu na rad, bilo mi je neugodno kada sam čuo što su neki pozicionirani ljudi morali prolaziti zbog mene, kada su im sjekli novac. Kada te netko nazove i kaže da si plaćenik, s vremenom se navikneš, nikad to nije ugodno i ne smije ti biti ugodno jer bi to značilo da si oguglao. Uvijek ti mora biti neugodno, moraš sve provjeriti i naučiti se braniti. Ako kažeš nije me briga, ja sam velika faca novinarska, to je loše, moraš se uvijek preispitivati i moći argumentirano, smireno odgovoriti.

Mislite li da se pritiscima u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj može doskočiti? Kako, na koji način?

Već je odgovoreno u prethodna dva pitanja.

Nagrađeni rad od strane HND-a

Vezano uz rad za koji ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo, ukratko opišite kako je teкао Vaš istraživački put, što je bilo najizazovnije, s čime ste se sve suočili?

Pitanje nakon 22 godine rada. To je došlo postepeno, nije preko noći. Imao sam sreću u nesreći da sam počeo raditi komplicirane teme i pratiti politiku, proračun i odluku javne uprave na primjeru Milana Bandića, počeo sam zajedno s njim. Onda sam shvatio koliko sve može biti

prikazano na jedan način, a biti sasvim drugačije. Koliko iza svih lijepih stvari, novih vrtića, zidova, cesta, može biti pogodovanja i kriminala. Zanimalo me kako se do toga dolazi pa sam učio o javnoj nabavi, naučio o prostornom planiranju, proračunu, imovinsko pravnim odnosima, planiranju proračuna. Dakle, istraživao sam sve to, kada mi je netko nešto proslijedio ja sam uvijek tražio dokumentaciju, crno na bijelo u knjigama, dokumentima i slično. Još jedan velika prekretnica je kada sam prešao iz Večernjeg lista u Poslovni dnevnik gdje sam naučio o financijama, deviznim rezervama, sve to staviti i ljudima objasniti na jednostavan način. Kada sam došao u 24 sata oni nisu imali takvog čovjeka da sve to razumije, a ja sam to sve sam naučio, da može pregledati javnu nabavu, zemljišne knjige... Tvoja znatiželja te vuče i kroz alate, ja kada sam dobio nagradu, mnogi su rekli da sam trebao dobiti godinu dana ranije jer smo tada radili Advent. Krenuli smo s tim jednostavnim pitanjem, oni su objavili tko su partneri Adventa, a ja sam rekao dobro pa na osnovu čega su oni to dobili i tako je sve krenulo. Nisam očekivao da će to toliko daleko otići jer sam vidio da nema odluka, a da su oni već proglašeni partnerima. Zbog tog slučaja su oni išli prislušivati Bandića i tako se sve raspleslo. Otvorili su istragu, nisu to više mogli ignorirati, mislim da smo mi 19 tekstova napisali, ali nismo dobili za to nagradu. Tada je bio Agrokor, ali nikada nije sve isto, važan je i kontekst jer su tada bili Ilko i Oriana s aferom Borg. Iako je bila jaka priča, ali dvije jake priče, ova druga je više prošla. Dobili smo za, nije bila jedna priča, stvarno je bilo hrpu tih važnih stvari koje smo mi te godine otvorili. To je sve došlo iz te znatiželje, da ideš propitivati, izgradiš te izvore, da se ljudi tebi javljaju. Puno ti je lakše kada pošteno radiš, onda to vremenom samo ide jedno na drugo. Put je od tržnice do nagrade, ništa spektakularno. Tako ću i nastaviti, ja se ne smatram istraživačkim novinarom, ja svaki dan radim tekst ili dva. Organiziram se tako da neke teme ostavim i polako ih radim, koje su zahtjevnije s ljudima i onda im samo javim kada su gotove. Radim dnevno novinarstvo plus tjednik.

Jeste li se prilikom stvaranja rada kojim ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo susretali s ograničavanjem slobode ili pritiscima? Ako jeste, navedite o čemu je bila riječ.

Ograničavanje slobode, ja nemam toga, u super sam poziciji kao novinar i moja je redakcija super. Važno je donijeti dobru analizu s dobrim argumentima i objasniti ljudima. Ljudi nekad neke stvari ne mogu shvatiti, primjerice, kada sam radio put novca, Malta pa natrag, previše je tvrtki, treba to znati objasniti na jednostavan način. Ili revizorsko vještačenje od 533 stranice. Takve stvari moraš znati prepričati, analizirati, pojednostaviti ljudima i meni je to važan segment novinarstva. Još je i važno da se podigne politička kultura, da bude djelo, djelo. Ja sebe

ne smatram istraživačkim novinarom, smatram se novinarom i mislim da tako treba raditi, a to sada hoće li doći neka nagrada, hoćeš li pogoditi veću ili manju temu, sve što radim mislim da je važno i osjećam se dobro.

Je li tijekom istraživanja bilo drugih problema? Ako da, navedite kojih, koji je razlog za to?

Klasika, susrest ćeš se sa nezadovoljnima, problemi su uvijek isti, optuže te ljudi, prijete ti tužbama, stišću te, ali navikneš se s tim nositi. To je za većinu tekstova tako.

Smatrate li da su Vaši postupci tijekom istraživanja u bilo kojem trenutku bili neetični?

Nisu bili neetični, ali uvijek treba paziti na etiku i jedna od ključnih stvari je da shvatiš da je s druge strane isto čovjek kojem ti možeš zaista uništiti život s razlogom ili bez razloga. Glavni princip je da se vodiš time da nikoga slučajno ili namjerno krivo ne optužiš. Važno je saslušati druge ljudi, saslušati, pitati i kada ti padne hipoteza s kojom si krenuo, u redu past će. Važno je da bude ispravan kao i sve što mi imamo u ovom poslu. Kakav si ti, toliko te drugi cijene i procjenjuju i hoće li ili neće s tobom surađivati. Sve se može svesti na jednu riječ – obraz. Zato uvijek treba biti fer i prema onima koji se napadaju i onima koji su ti meta. Znao sam se lažno predstaviti, ali to je bilo u cilju istraživanja, nazvati kao kupac, samo da bih dobio informaciju kao netko izvana. Kada se radi o osjetljivim stvarima, onda nazoveš kao kupac, sve u svrhu posla. Imam jednu blažu opomenu Vijeća časti HND-a u 22 godine. Tu blažu opomenu razumijem, ali i dan danas mislim da je trebalo biti tako napisano. Napisao sam hrvatski državljanin sirijskog podrijetla, imao sam čovjeka koji gradi bespravno, ali sam zbog imena napisao da je to netko tko živi u Hrvatskoj, ali je porijeklom iz Sirije. Ipak, nisam mu trebao isticati porijeklo i to je moja jedina opomena u 22 godine, tako da sam i dobro prošao.

Mislite li da Vam je nešto moglo olakšati postupak istraživanja?

Dizanje političke kulture i transparentnosti, to je broj jedan i to bi olakšalo svima i zaista posvećenost vlasti borbi protiv korupcije. To su te dvije stvari koje bi olakšale meni, ali na stranu što bi olakšale meni, olakšale bi građanima, učinilo bi da se vrati povjerenje u vlast. Sam taj način razmišljanja, neću dati informaciju, sakrit ću, je jako loš jer otvara put u korupciju. Sustavi u kojima se zapošljava preko veze, s iskaznicama, sve to bi, kada bi na vodećim pozicijama bili pravi, stručni ljudi, s njima bi bilo lakše razgovarati. Ali ako oni prvenstveno brane interes stranke, donose zakone i odluke kojima je u fokusu interes stranke, onda je to teško i teško je tim ljudima objasniti što je javni interes. Dakle, to bi olakšalo, transparentnost

i posvećenost antikorupciji. Jačanje institucija, to je ono što je moj cilj i što bi meni puno olakšalo. Uzet ću sada za primjer Povjerenstvo za odlučivanje o sukobu interesa, ako su oni nezavisni i propituju svakog jednako, oni neće tražiti podršku u politici nego u javnosti, a da bi je od javnosti dobili bit će otvoreniji, pristupačniji novinarima i građanima. Ako ne crpe svoj autoritet iz stranke ili vlasti, onda moraju imati nekog drugog partnera, a to su građani. Samim time ta otvorenost raste. Ali ako je na vodećim pozicijama netko tko želi ići niz dlaku vlasti, onda će se oni odmah zatvoriti prema građanima, dat ćemo informacije u zakonskom roku, bit ćemo puni paragrafa, onda je to u biti skrivanje od građana.

Nakon rada se nije dogodilo ništa značajno, ja sam sljedeći dan išao na druge teme. Ništa, to je bila jedna potvrda, lijepo ti je, drago ti je, ponosan si. To je dokaz tvog rada i zalog za budućnosti da nastaviš samo tako. Ali nije se ništa promijenilo esencijalno, da je meni lakše ili da su se odnosi u redakciji promijenili. To je to lagano građenje svog obraza. Ja ne radim stvari koje su tračevi i slično pa me se jako boje.

Ilko Ćimić – 19.4.2023.

Stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Kako biste opisali trenutno stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Postoji li pravo istraživačko novinarstvo?

Mislim da je, kada govorimo o istraživačkom novinarstvu, tada ne govorimo o medijima nego govorimo o ljudima koji rade u tim medijima, znači istraživačkim novinarima. Tako da zapravo istraživačko novinarstvo postoji po ljudima koji se bave istraživačkim novinarstvom u različitim medijima. Mislim da, ako postoji dobra priča da se ona može objaviti tako da dođe u ruke pravog novinara. Za objaviti pravu priču stvarno u današnje doba zapravo nije bitno u kojem će mediju biti objavljena s obzirom na to da većinu dobrih priča prenose svi ostali mediji što možemo zahvaliti društvenim mrežama, gdje zapravo sve postaje vidljivo.

Smatrate li da je situacija u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj bolja/lošija u odnosu na razdoblje prije pet ili deset godina?

U novinarstvu sam preko 20 godina, počeo sam 1998. U svakom slučaju promijenio se stil u odnosu na prije 20-ak godina, prije pet ili deset zahvaljujući tehnologijama koje su se mijenjale tako se i to istraživačko novinarstvo samim time mijenjalo. Ono što bih volio naglasiti je da je zapravo najveća promjena, osim tehnologije, zapravo bila 2008. i 2009. kada dolazi prva veća ekonomska kriza nakon koje je jako puno novinara dobilo otkaze i zapravo se od 2008. i 2009.

gubi sektorsko novinarstvo. Znači, prije smo imali redakcije koje su se dijelile na sektore koji se bave financijama, samo određenim tipom događaja i toga više nema, ostali su novinari koji imaju nekakvih afiniteta prema određenoj temi. Zapravo je loše to da vrlo često, kako su redakcije manje i kako se svi bave svim, tako se može dogoditi da jedan dan pratite jako bitnu temu, recimo Ministarstvo zdravstva i koja se bavi ministrom Berošem, a za tri dana se bavite prodajom dionica u HNB-u, bankama i onda skaćete iz jednog sektora u drugi. Sigurno da bi to jedan kvalitetan istraživački novinar koji se bavi samo sektorom zdravstva vrlo vjerojatno napravio, ako ne i bolje, sasvim sigurno u nekom kraćem roku.

Kako biste Vi definirali istraživačko novinarstvo? Razlikuje li se ta definicija od prakse u Hrvatskoj?

Istraživačko novinarstvo je svo ono kopanje, ajmo tako reći, kopanje u kojem je bitno da je vaš motiv za kopanje zapravo javni interes, to je najbitnije. Znači, ako postoji javni interes, u redu je kopati i istraživati.

Koje su, po Vama, najzastupljenije teme istraživanja u Hrvatskoj?

Mislím da su najzastupljenije teme vezane uz politiku i političke procese. Zato što je to, ne znam je li to zato što je to najjednostavnije ili zato što imamo vlast kakvu imamo pa jedna afera stiže drugu. Možemo to objasniti nekakvom inflacijom afera koje se događaju ne samo u Vladi, nego i u vladajućoj stranci.

Što smatrate glavnim filterom pri odabiru tema za istraživanje u hrvatskom novinarstvu?

Nije samo glavni filter, nego i glavni motiv i sve što je zapravo javni interes. Znači, ako postoji javni interes, tada definitivno postoji to istraživanje, odnosno želja i cilj. Recimo, neke teme nisu baš onako atraktivne, međutim ako postoji nešto što se može prepoznati kao javni interes, onda se to jednostavno mora odraditi. Primjerice, imali smo nedavno Zakon o pomorskom dobru, vidjelo se još u fazi pisanja samog Zakona da se događaju neke jako čude stvari i naravno da postoji javni interes da se takve stvari prokažu, da se istraži što se zapravo događa jer definitivno postoji javni interes s obzirom na to da je Zakon o pomorskom dobru nešto što će definitivno odrediti izgled obale u sljedećih 20, 30 godina.

Slobode u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Kako biste ocijenili slobodu istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj? Postoji li ona i u kojoj mjeri?

Sve ovisi o novinarima, ne o medijima. Naravno da postoje neki mediji koji nisu skloni objaviti pojedine informacije. Neka tema češće neće proći u nekom mediju koja je vezana uz oglašivača, nego što je vezana uz samu politiku. To nekako ovisi o samom novinaru koji istražuje određenu temu jer mislim da dobra priča uvijek može proći, a ako ne prođe postoje druge kolege, tako da je zabluda da neka tema ako se zaustavi u određenom mediju neće uopće izaći. Naravno, ako postoji dobra tema, ako postoji dokumentacija, ta tema će definitivno izaći. Tako da sloboda definitivno postoji u tom smislu.

Što za Vas znači slobodno istraživačko novinarstvo?

Slobodno istraživačko novinarstvo je kada obaviš cijeli posao, kada napraviš sve, da ti priča izađe.

Mislite li da je moguće postići potpunu slobodu istraživanja u novinarstvu?

Mislim da nije moguće postići potpunu slobodu i mislim da će biti dosta teško jer smatram da su najveći problem i da se najmanje govori o oglašivačima koji definitivno kreiraju i sadržaj samog medija i sve ostalo, znači teme koje se obrađuju. Najbolji primjer za to bio je Agrokor prije 10-15 godina kada je Ivica Todorčić bio glavni urednik svih medija, a danas imamo neke druge firme koje zapravo koče određene priče da ne izađu u određenim medijima. Zaboravio sam naglasiti, kada govorimo o slobodi u istraživanju i slobodi istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj, to su takozvane SLAPP tužbe, znači da ste uvijek u riziku da će vas netko tužiti. To vrlo često bude zbog nekog, ne zbog suštine, suština njih tu ne zanima, nego se tu uvijek traži nekakav pogrešan zarez, oprema teksta. Tako da, s obzirom na to da je sami proces tužbe protiv novinara nedefiniran u smislu da onaj tko te tuži ne treba dati nekakve posebne dokaze, ne mora uplatiti nekakav poseban novac i zato je postala pomama da ljudi koji su glavni akteri u pričama tuže novinare. Mislim da je trenutno u Hrvatskoj aktivno preko 900 tužbi protiv novinara, što nama bitno ograničava cijeli rad zato što, primjerice, prošli mjesec mislim da sam bio pet puta na sudu. Svako malo moram ići na sud, objašnjavati i onda se isto tako često događa da kada idem na sud se moram pripremiti kao da pišem tekst jer sam nešto napisao prije dvije godine, moram se sjetiti detalja što je bilo, kada sam poslao upit, jesam li ga dobio, što je tko rekao, kako je sve išlo, a da ne govorim o tome kada su presude negative po novinare i medije, da je to posebno otegotno za ljude koji rade te stvari jer se naravno u vas uvlači strah da će vam se to opet dogoditi. Nažalost, rezultat toga je kod velikog dijela kolega, zapravo autocenzura, da se kada procijene da bi mogli imati problema ili komplikacija, da se uopće ne bave tom temom, tako da postoji i taj aspekt.

Po Vama, postoje li problemi koji stoje na putu slobodnom istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Kakvo je stanje u redakcijama, omogućavaju li one slobodan istraživački rad?

Te SLAPP tužbe, uvlačenje te nekakve autocenzure kao što je kod novinara, uvijek ti stoji u glavi, hoćeš li ili nećeš biti tužen, tako isto i urednicima, odnosno samom mediju, hoće li s nekim tekstom imati veće ili manje probleme. Naravno, tu opet napominjem problem oglašivača, oni su tu najveći i najbitniji faktor jer se vrlo često događa da se procjenjuje koliko će od neke priče imati koristi ili štete s obzirom na neki ugovor koji imaju s određenim oglašivačem. Radio sam prije otprilike godinu ili dvije jedno istraživanje s GONG-om gdje smo zapravo analizirali godinu dana sve oglase Ministarstava u dnevnim novinama Jutarnjem i Večernjem listu, gdje smo otkrili jako veliki broj takvih oglasa i jako veliki broj konferencija koje su zapravo organizirali ti mediji, a koje su plaćala ta Ministarstva. Isto tako, bilo je jako puno, oni to zovu integriranim marketingom, odnosno intervju s ministrima ili državnim tajnicima koji su kao vezani uz te konferencije, najavu tih konferencija i oglase, gdje su se opet provlačila nekakva osnovna politička pitanja. Kada imate takvu situaciju, kada vam to osigurava veliki dio budžeta, naravno da je pitanje možete li o nekom ministru pisati baš sve što želite. Opet kažem, mislim da kada se pojavi nekakva velika priča da je to jako teško zaustaviti i mislim da niti jedan pravi urednik neće odbiti jednu takvu priču. Međutim, one manje zašto ne, mislim da to rade, da jednostavno takve stvari ne objavljuju.

Prema Vašem mišljenju, što bi se po pitanju sloboda u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj moglo napraviti?

Mislim da HND radi na tome i pokušavamo naći nekakav model financiranja medija koji bi omogućio istraživačko novinarstvo u smislu da bi ono bilo nepristrano. Mislim da su trenutni projekti više vezani uz lokalno novinarstvo, da se zapravo u osnuju nekakve komisije koje bi bile nepristrane i u kojima bi bili novinari i da bi oni zapravo odlučivali koliki dio novca iz proračuna ide određenom mediju koji štuje istraživačko novinarstvo koje radi u javnom interesu, tako da i za to bude nagrađeno. A ne da bude kao do sada, a to je po nekakvim političkim preferencijama.

Pritisci u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Mislite li da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj izloženo pritiscima? Koje pritiske smatrate najjačima kada je u pitanju istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj?

Istraživačko novinarstvo je izloženo pritiscima i to više njih. Prve su SLAPP tužbe, znači preko 900 tužbi još uvijek aktivno. Problem SLAPP tužbi, osim onoga što sam naveo, je u činjenici da sudci koji vode te procese vrlo često nisu educirani o Zakonu o medijima. Vrlo često suci griješe u osnovnim stvarima, postavljaju pitanja koja se sama po sebi razumijevaju. Primjerice, u 90% slučajeva sam doživio da mene kao novinara pitaju za naslov, mislim, osnova je da naslove stavljaju urednici, novinar koji piše tekst nema veze s opremom. Onda suci to nas pitaju da objasnimo, iako je to definirano u samom Zakonu. Druga stvar je isto vezana uz pravosuđe, SLAPP tužbe, najgori oblik tih tužbi je kada te tuži sudac. Radio sam istraživanje prije tri, četiri godine, gdje sam analizirao nekih 40 tužbi sudaca prema novinarima i ustanovio ne samo da su u velikoj većini slučajeva gotovo svi suci dobili novinare, nego da su isto tako naknade za duševne boli bile dva do tri puta veće nego što su bile u presudama u nekim drugim slučajevima. Pritiscima su izloženi novinari također na društvenim mrežama, što je s vremenom sve više s obzirom na to da vlasti ne odgovaraju na primjeren način da se novinarima prijeti na društvenim mrežama kako sa stvarnih, tako i sa izmišljenih profila. Isto tako, događaju se pritisci i prijetnje kroz komentare, novinari dobivaju poruke putem Messengera i drugih aplikacija. Jako teško je prijaviti takvo nešto jer, po onome što sam do sada vidio, u većini slučajeva ne postoji neka prevelika želja policije da te stvari istraži dovoljno brzo. Mislim, događa se naravno, ali ne u tolikoj mjeri. Imali smo u vrijeme Kolinde, kada smo dobivali prijetnje od jedne osobe, mislim da su u pitanju bile nekakve bombe, da bi predsjednica rekla, u vremenu u kojem su se događale te prijetnje i kada smo mi to prijavili, ona je rekla da svakako treba uzeti u obzir da je taj čovjek bio branitelj, tražila su se nekakva opravdanja. Isto tako, sve se češće pojavljuje da se novinare koji se bave istraživačkim novinarstvom napada na osobnoj razini, da se putem društvenih mreža šire lažne vijesti o njima u smislu da su plaćenici, bliski jednoj ili drugoj strani, otkrivaju 'prave motive' i slično. Najveći pritisak je zapravo onaj financijski, znači kada vas netko tuži to je najgore jer vam udara na egzistenciju. Isto tako, bilo je slučajeva da su u stanju s političkog vrha spakirati otkaz i da više nigdje ne radite. Definitivno pritisaka ima i vrlo su raznoliki.

Jeste li se tijekom svoje novinarske karijere susretali s pritiscima tijekom istraživanja? Možete li reći o kojim se pritiscima radilo?

Bio sam izložen pritiscima. Pritisaka je bilo dosta i bili su različiti kako su bile različite priče, neke su bile smiješne, a druge su bile jako ozbiljne i neugodne. U doba kada je premijer bio Ivo Sanader tada sam bio izložen prijetnjama u smislu da sam dobio otkaz u jednom dnevnom listu u kojem sam radio. Što se tiče novijeg dijela, od 2008. na Indexu, bilo je svega. Vrlo se često akteri istraživanja vole obratiti vlasniku medija da se njih istražuje, da žele zaustaviti tekst, na

svu sreću to im do sada nije uspijevalo i mislim da ni neće. Bilo je prijateljskih razgovora da bi voljeli da se u to ne ulazi, da bih mogao požaliti, prijateljskih uvjeravanja, bilo je i prijetnji da će tužiti, da će podnijeti prijavu USKOK-u i DORH-u jer istraživanje koje radim nije po zakonu. Takve prijetnje su bile izrečene i od strane aktualnog premijera Plenkovića, bivše potpredsjednice Vlade Martine Dalić kada se prijetilo prijavama i istraživanjima, kada se radilo o aferi Hotmail, znači da podatci do kojih sam došao nisu bili legalni, u čemu su pomagali i određeni mediji jer je u jednom mediju izašla naslovnica da iza cijele priče stoje ruski hakeri, što je bilo suludo.

Ako ste bili izloženi pritiscima, je li to i na koji način utjecalo na Vaš rad?

Još uvijek pritisci nisu utjecali na moj rad. Mislim da se još uvijek jako dobro nosim s pritiscima.

Mislite li da se pritiscima u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj može doskočiti? Kako, na koji način?

Što se tiče SLAPP tužbi, mislim da je HND dosta napravio u tom dijelu, pokušavali smo više puta preko resorne ministrice kulture i medija napraviti izmjenu Zakona o medijima, da se doskoči tim tužbama, pokušavalo se više puta da ne može baš svatko tužiti za sve, odnosno kada se podiže tužba da ona u svom startu mora biti osnovana, da se ne može tužiti za bilo što, da ne možete tužiti za pola milijuna kuna i ona platite 20 kuna taksenih maraka i sada vi tužite novinara za pola milijuna kuna. Mislim da se definitivno može doskočiti da način da se prijetnjama novinarima koje u najvećoj mjeri dolaze s društvenih mreža, da na njih reagiraju i policija i USKOK i DORH i to u kojem su smislu to bile samo prijetnje. Recimo, vidjeli smo u slučaju Plenkovića i prijetnji premijeru koje su dolazile s društvenih mreža, imamo već i suđenja i nepravomoćne presude, dok jako puno prijetnji novinarima, meni i mojim kolegama, se još uvijek obrađuju i nije došlo do nekakvog rezultata.

Nagrađeni rad od strane HND-a

Vezano uz rad za koji ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo, ukratko opišite kako je tekao Vaš istraživački put, što je bilo najizazovnije, s čime ste se sve suočili?

Dobivao sam više nagrada za istraživačko novinarstvo. Prva je bila za aferu Kamensko, to je bilo zapravo priča koja je morala biti ispričana zato što su u njoj bili apsolutno svi akteri iz vrha društvenog života i politike u Hrvatskoj, imali su Todorica, Miroslava Kutlu koji je već tada bio u bijegu od hrvatskog pravosuđa, Milana Bandića i medije, odnosno Miroslava Pavića koji

je tada bio vlasnik EPH-a, odnosno Jutarnjeg lista. Zapravo je to bio serijal od 7-8 tekstova u kojima se dokazivala veza između svih njih, a sve u smislu uništavanja tvornice Kamensko kako bi se na tom mjestu izgradio poslovno-stambeni centar. Što je najgore od svega, danas se na području tvornice zaista gradi poslovno-stambeni centar kojeg gradi tvrtka koja je najveći donator HDZ-a. Druga priča je bila vezana uz predstečajne nagodbe, to je bilo 2014., to je bio serijal nekih 40-50 tekstova u kojima sam istraživao sve aspekte tog zakona i to kako se to odražavalo na određene tvrtke, gdje je zapravo bilo dokazano da taj zakon nije išao u smjeru spašavanja tih tvrtki, nego su te tvrtke zapravo u tom zakonu vidjele nešto što će poboljšati njihovo poslovanje, a ne spasiti, odnosno da će platiti manje. Najveći problem je bio u tome što je Ministarstvo financija imalo diskrecijsko pravo određenim firmama oprostiti između 30 do 70 posto duga, to je bilo diskrecijsko pravo. Negdje u tijeku tog serijala smijenjen je tadašnji ministar financija Slavko Linić koji je bio autor tog zakona i taj zakon je više puta promijenjen. Iako je tadašnja opozicija HDZ-a najavljivala reviziju svih postupaka u predstečajnim nagodbama, to se nažalost nije dogodilo. Danas imamo svega nekoliko suđenja vezanih uz predstečajne nagodbe, od kojih je najveća ona protiv Renea Sinovčića u Zadru.

Kada se govori o metodama, kod afere Kamensko smo, istražujući poveznicu između aktera, bilo zanimljivo to što je glavna metoda bio zemljišnik, odnosno, tvrtke su radile zabilježbe na nekretnine Kamensko. Kamensko je uzimalo kredite koje nije moglo vratiti, a zauzvrat su se tvrtke upisivale na nekretnine Kamenskog. Ono što je super i što je ostalo dan danas i što je super za bilo kakvo istraživanje, da bi oni mogli sjesti na nekretnine i upisati se, oni su morali dati dokumente temeljem čega se oni upisuju na nekretninu. Trebalo je otići na zemljišnik, pronaći sve te dokumente, povezati, staviti sve u kontekst, postaviti prava pitanja određenim institucijama da bi se dobila priča. Osnova je bila da se u to vrijeme glavni akteri uopće nisu trudili sakriti iza izmišljenih imena, nego su bili imenom i prezimenom, valjda nisu vjerovali da bi to ikada moglo izaći u javnosti. Što se tiče predstečajnih nagodbi, super je stvar što su sve predstečajne nagodbe bile na stranicama Fine. Na stranicama Fine upišete ime bilo koje tvrtke i tamo vam izbací svaki dokument koji je bio u toj predstečajnoj nagodbi. Problem je bio što je to bilo užasno nesortirano, tipa za jednu firmu je bilo 60 dokumenata, za ove veće i puno više. Trebalo je otvarati svaki pojedini dokument, tražiti što je bitno za priču. Fora i u jednoj i u drugoj priči je bila u tome što su podatci bili javni.

Kod afere Hotmail je bila malo drugačija situacija, događa se pad Agrokor 2017. i po nekakvim nerazjašnjenim okolnostima mi smo pisali da bi uskoro trebao biti pad Agrokor a obzirom na kredite od ranije. U prosincu 2016. Agrokor dobiva pod sumnjivim okolnostima

kredit HBOR-a u kojem je tada bio ministar financija Marić kao predsjednik nadzornog odbora, što je nama bio alarm da se nešto događa. U veljači, što tada nismo, a danas znamo, događa se hitan sastanak u Vladi i formira se radna skupina za rješavanje problema Agrokora. Ta radna skupina za koju nikada nije objavljeno tko su ni kako su radili, za dva mjeseca objavljuje Zakon lex Agrokor nakon kojeg na čelo Agrokora stupa Vladin povjerenik Ramljak. Znači, od trenutka kada je objavljeno da je lex Agrokor napisan i da je Ramljak postao glavni Vladin povjerenik, kolegica Oriana Novokmet i ja smo inzistirali na tom procesu, što se događalo u ta dva mjeseca. Ja sam se bavio tom radnom skupinom za koju tada nismo znali tko je u njoj, tko je pisao, imali smo indicije da je jedan od autora Ramljak koji je postao Vladin povjerenik. Koristio sam apsolutno sve alate koji su tada na raspolaganju, novinarski upiti prema Ministarstvu gospodarstva u kojem je bila Martina Dalić, prema Vladi i pravo na pristup informacijama u kojima sam tražio zapisnike. Točno godinu nakon došao sam do tih mailova koji su bili mailovi u kojima se ta radna skupina dogovarala za pisanje tog Zakona. Ispalo je da potpredsjednica Vlade Martina Dalić nije govorila istinu kada je rekla da je sama pisala taj Zakon, da joj nitko nije pomagao i da je ona glavni autor. To je dovelo do njezine smjene. Okidač je bio kada je premijer Plenković rekao da zapravo niti jedan mail nije išao prema njemu, a ja sam sutradan nakon njegove izjave objavio mail koji je išao prema njemu, odnosno njegovoj šefici ureda, a to je bila zapravo zadnja verzija Zakona. Nakon toga je Plenković odlučio da Dalić mora otići.

Jeste li se prilikom stvaranja rada kojim ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo susretali s ograničavanjem slobode ili pritiscima? Ako jeste, navedite o čemu je bila riječ.

Pritisci su bili u sva tri slučaja. Kamensko je bilo, sami akteri su dolazili do mene i objašnjavali da to baš nije pametno što radim. Što se tiče predstečajnih nagodbi, bilo je kontakata, prijatnji ljudi i tvrtki o kojima sam istraživao, zato što se kod Zakona o predstečajnim nagodbama nisam bavio općenito Zakonom nego sam objašnjavao na primjerima tvrtki koliko je taj Zakon pogrešan. Za divno čudo nitko me nije tužio za to. Što se tiče Hotmaila, definitivno da, to su bile izjave i od potpredsjednice Vlade i od premijera da sam do tih mailova nisam došao na legalan način, da je objavljena privatna prepiska, što zaista nije bila istina i to je dokazano. Neki mediji su pomagali s tekstovima da je to sve naručeno od strane Rusije. Tjednik Globus je zbog te naslovnice o ruskim hakerima bio opomenut od strane HND-a. Ograničavanja slobode je definitivno bilo u smislu da je jedan od najbitnijih alata kojima se mi novinari služimo pravo na pristup informacijama i to bi nam trebalo biti zagarantirano. Pravo na pristup informacijama je jako dobro zamišljeno, znači tražite nešto za što znate da postoji iz izjave ili zapisnika,

međutim ovdje smo imali slučaj ignoriranja od strane Ministarstva gospodarstva da uopće išta postoji i bilo je ignoriranje da te odluke o formiranju radne skupine nema, što zaista nije postojalo, a to je protuzakonito. Na te moje konstantne upite je odgovoreno od strane ministrice Dalić koja je meni, ali i pred saborskim Povjerenstvom jedno mjesec dana prije objave Hotmailova rekla da je ona sama pisala Zakon, dok na kraju nismo otkrili da je zapravo bila cijela skupina i da su imali vrlo čestu komunikaciju, gdje se raspravljalo o tome ne samo kako će izgledati koji paragraf Zakona, nego da će Ramljak koji piše taj Zakon biti glavni povjerenik.

Je li tijekom istraživanja bilo drugih problema? Ako da, navedite kojih, koji je razlog za to?

Bilo je i drugih problema, u smislu da mi se i u slučaju Kamenskog i u slučaju Hotmail prijetilo policijom, da ću biti uhićen zbog onoga što sam objavljivao, međutim, nijedno to prijateljsko uvjeravanje nije se ostvarilo.

Smatrate li da su Vaši postupci tijekom istraživanja u bilo kojem trenutku bili neetični?

Postupci nisu bili neetični. U prva dva slučaja je bilo jedan kroz jedan, postojali su javni dokumenti dostupni svima, gdje nema uopće pitanja etike. U slučaju Hotmaila je stvar u tome da sam došao do mailova koji nisu bili javni, oni zaista predstavljaju prepisku njih, međutim, ne možemo govoriti o tome da je nešto neetično jer apsolutno postoji javni interes s obzirom da je iz tih mailova vidljivo da je skupina koja je pisala taj Zakon imala koristi, prije svega materijalne, donošenjem tog Zakona. Oni su bili jako dobro plaćeni za svoj rad, dok mi cijelo vrijeme nismo znali tko su ti ljudi koji stoje iza tog Zakona i kako je on donesen. Bilo kakva privatna prepiska, vezanosti između njih i nekakve privatne stvari nisu bile objavljene niti sam dao naslutiti da nešto takvo postoji. Jedino što je tu bilo, ali opet u smislu javnog interesa, je dogovor i čestitanje nakon kojeg Dalić kaže da ih vodi u jedan niskoprofilni restoran. To sam objavio zbog toga što su se oni cijelo vrijeme skrivali od javnosti, da ih se ne poveže i uhvati. Potpredsjednica Dalić i Plenković su tih prvih dana spominjali etiku u smislu, Dalić je čak bila rekla, odgovarajući na konkretan upit novinarki, da bi ona voljela pogledati njezin mail i da bi tamo sigurno našla nešto. Nije ništa bilo, tako da sam što se toga tiče miran.

Mislite li da Vam je nešto moglo olakšati postupak istraživanja?

Apsolutno bi se moglo olakšati, treba ojačati prava na pristup informacijama na način da traženje dokumentacije ide puno brže, na način da ljudi, službenici za informacije brzo odgovaraju na takve zahtjeve i da se suzi manevar oko neizdavanja dokumenata koji se traže

putem prava na pristup informacijama. Prvi manevar je kad kažu da taj dokument ne postoji, a vi znate da postoji i morate to dokazati. Drugi je da vrlo često kažu da bi davanje te informacije predstavljalo novu informaciju, što znači da ako vi tražite isplate nekoj tvrtci u roku godine dana i samo zato jer bi oni to morali zbrojiti, to predstavlja novu informaciju koju oni nisu dužni dati, nego samo daju postojeće. Treći je označavanje tajnom, s označavanjem tajnom sam se dosta često susretao, prvi put je bilo vezano uz odlazak bivše predsjednice Kolinde u Ameriku gdje mi ni dan danas ne znamo je li to bio službeni ili privatni posjet. Drugi je puno gori i ozbiljniji, a to je da sam tražio da je Vlada sa sedam hrvatskih banaka potpisala vansudsku nagodbu kada su banke tužile Hrvatsku arbitražnom sudu u Washingtonu. Hrvatska se tada nagodila s bankama i one su tu tužbu povukle i ministar financija je nama na konferenciji rekao da je sačuvaio veliki dio novca i da je sve super. Ja sam tražio taj dokument, on bi trebao biti javan, ali sam dobio odgovor da je on tajan. Ja mislim da to ne može biti tajna.

Orhidea Gaura Hodak – 25.4.2023.

Stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Kako biste opisali trenutno stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Postoji li pravo istraživačko novinarstvo?

Svakako bih rekla da istraživačko novinarstvo i dalje postoji, ne može ga nitko ukinuti kao takvo. Naravno da zbog brojnih faktora, prvenstveno utjecaja Vlade i oglašivača je u današnje vrijeme istraživačko novinarstvo ograničeno u smislu da se neke teme ne smiju dirati. Ali uvijek je bilo tako, u nekim bivšim vremenima, to nije nikakva novost. Toga smo se nagledali u svim sustavima, ali unatoč brojnim takvim pokušajima nije moguće do kraja onemogućiti istraživačko novinarstvo, pojedinačne novinare pa i medijske kuće koje, naravno, potiču i dozvoljavaju istraživačko novinarstvo. Konkretno, dolazim upravo iz takve izdavačke kuće koja svoje temelje, naš Core Business je istraživačko novinarstvo, mi svoj rad temeljimo upravo na istraživačkom novinarstvu i to nam je osnovna djelatnost, da tako kažem.

Smatrate li da je situacija u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj bolja/lošija u odnosu na razdoblje prije pet ili deset godina?

Moje osobno mišljenje je da je situacija lošija, i to iz razloga što Vlada potpuno, nije samo Vlada, ali Vlada je pojedine medije potpuno zarobila i ona definira teme kojima će se oni baviti, a najvažnije u svakom demokratskom društvu je, naravno, kontrola vlasti. Istraživačke teme se, naravno, mogu odnositi i na neke druge slučajeve, koji nemaju veze samo s Vladom, međutim,

naša je osnovna zadaća upravo to, kontrola funkcioniranja vlasti i otkrivanje njihovih afera koje pokušavaju zataškati. S obzirom na izdašno financiranje pojedinih medija, smatram da je takav utjecaj dosta značajan, pogotovo u mandatu Plenkovićeve Vlade na pojedine medije, ne bih ih sada imenovala, ali zna se da određeni mediji imaju jako velike donacije od raznih državnih tvrtki, ministarstava, zaobilaznim putem preko državnih tvrtki, dakle za održavanje različitih konferencija i drugih aktivnosti i naravno klasičnog oglašavanja. Naravno da je poželjno da Vlada financira medije, ali onda bi to trebalo biti pod jednakim kriterijima za sve, a to se nažalost ne događa. Tako da oni time pokušavaju utjecati na određene procese u medijima. Bilo je, naravno, pojedinih velikih oglašivača koji su opet povezani svojim poslovanjem, znači opet su vezani uz Vladu i neke državne odluke i to je sve začarani krug. Međutim, toga je bilo i prije, primjerice u vrijeme Ivice Todorića, isto tako se znalo, temu Todorić gotovo nigdje niste mogli pročitati niti u jednom mediju, ništa negativno o Todoriću, rijetko kada.

Kako biste Vi definirali istraživačko novinarstvo? Razlikuje li se ta definicija od prakse u Hrvatskoj?

Ja se ne bavim definicijama kao takvima. Praksa uvijek ovisi o pojedinačnim slučajevima. Što znači istraživačko novinarstvo, primjerice neke teme koje ne možete redovnim putem istražiti. Što znači redovni put, imamo više vrsta novinarstva, novinarstvo koje prati neka dnevna događanja, tko je dao neku izjavu, je li se dogodio neki događaj, a imamo i novinarstvo koje zadire u određene sfere, u kojima vi ne možete, čak i ako postavite pitanja, vi dobijete neku informaciju, vi postavite neko pitanje, ali ne možete redovnim putem dobiti odgovor jer ga institucije zataškavaju. U nekim slučajevima, poput DORH-a se vade da vam ne mogu dati po Zakonu, zato što je istraga tajna, ne mogu dati odgovor, a u drugim, kada su u pitanju Ministarstva ili Vlada, onda isto tako pokušavaju na sve moguće načine zamuljati odgovor. Evo sada naprimjer neka informacija koja bi trebala biti dostupna javnosti i nema razloga da ju taje je, primjerice u novom broju Nacionala, uvoz ukrajinskoj žita. Znači, Vlada već mjesecima taji koje su to tvrtke koje uvoze ukrajinsko žito. Mi smo doznali svojim putem, objavili smo imena, ali Vlada nam na to nije odgovorila. Oni su to dužni odgovoriti, ali mi smo morali koristiti različite izvore da bismo došli do imena tih tvrtki, to je recimo jedan primjer. Drugi primjer je, ako ćemo se osvrnuti samo na današnji broj Nacionala, informacija zašto je glavna državna odvjetnica morala otići i je li zaista razlog koji se naveo, a to je navodno zataškavanje nesreće koju je prouzročio njezin vozač. Mi tvrdimo da nije, od određenih povjerljivih informacija koje smo dobili zahvaljujući brojnim kontaktima i informacijama od naših izvora koji imaju informacije iz samog sustava.

Koje su, po Vama, najzastupljenije teme istraživanja u Hrvatskoj?

Ponavljam, to su uglavnom teme vezane uz vlast, Vladu, uz afere koje se pokušavaju zataškati od prometnih nesreća, ali to je potpuno suprotan primjer, to je primjer da je izvučeno nešto što uopće nije trebalo biti izvučeno, ako neki vozač skrivi prometnu nesreću pa neće to valjda on plaćati iz svog džepa, on je službeni vozač i svakom se vozaču može dogoditi prometna nesreća. Dakle, to objašnjenje da je njemu trebalo biti naplaćeno je potpuno suludo. Dakle, bio kriv ili ne, ti si službeni vozač i može li se dogoditi. Je li trebala biti obaviještena državna odvjetnica, možda je, možda nije, to ne znam, ali to rade određene službe, da sada ne ulazim u to. Kada su u pitanju ministri, državni tajnici, onda je praksa i moral potpuno suprotan od onoga kako se primijenilo na ravnateljicu USKOK-a Vanju Marušić, zato što nije odgovarala vlasti. U slučaju bivše ministricice Žalac, tamo je ona prouzročila nesreću u trenutku kada nije imala valjanu vozačku dozvolu koja je istekla i udarila je dijete. Naravno, nije namjerno udarila, ali u normalnim, civiliziranim državama je to razlog za ostavku ministra. Premijer Plenković je tada branio Gabrijelu Žalac. To su neke banalne teme koje kada dospiju do medija, su također neke vrste istraživačkih tema jer ih ne možete dobiti redovnim putem. Znači, od takvih primjera, pa do, najčešće, zloupotrebe javnih natječaja i brojnih tema kojima se bavi USKOK su proizašle upravo zbog pisanja medija jer često i oni imaju dokumentaciju, ali ne provode i ne nalaze elemente kaznenog djela dok mediji to ne otkriju. Primjerice, poput afere Software koju je otkrio portal Telegram, ako se ne varam, gdje USKOK nije našao nikakvih elemenata kaznenih djela, da bi zatim Ured europskog javnog tužitelja podigao optužnicu u toj aferi. Najčešće su to, s obzirom na to da svi znakovi upućuju na to da je kompletan državni sustav podložan korupciji i raznim vrstama zlouporabe, tada su to najčešće istraživačke teme kojima se bavimo, a toga ne nedostaje.

Što smatrate glavnim filterom pri odabiru tema za istraživanje u hrvatskom novinarstvu?

Nema odabira tema, mi se uglavnom, vama može nešto zazvučati sumnjivo ili nelogično i naravno da ćete postavljati određena pitanja vezano uz to. Dakle, kada vidite da Vlada nešto prikriva ili nešto drugo, da je nešto nelogično, vidite da se nešto tu događa što nije uobičajeno i naravno da ćete pokušati doznati pojedinosti o toj nekoj temi. Ili kada Vlada najavi da će izvršiti otkup dionica INE pa onda to ne radi šest godina pa dožive neke navodne savjetnike pa od toga ne bude ništa i tako. Vi vidite da se tu nešto čudno događa i onda to treba istražiti. Drugo je da neke informacije dolaze nama, znači, javljaju nam se brojni građani mailom, telefonom ili osobno i donose različite, oni sami otkrivaju, to je vrlo važna uloga, nazovimo ih zviždačima, to su više ljudi koji su unutar svog spektra djelovanja sami na licu mjesta utvrdili

neke sumnjive okolnosti za koje oni smatraju da se radi o nezaklonitostima, pogodovanjima i onda nama donose informacije. Te informacije, naravno, opet dalje treba istražiti i potvrditi. Sada, ono što bi možda bio najteži oblik istraživačkog novinarstva, bilo bi da vi imate vremena mjesecima pratiti, ali mislim da to gotovo više nitko ne radi na taj način, u današnje vrijeme zbog brojnih okolnosti je to praktički nemoguće, naprimjer da se bavite klasičnim kriminalom, recimo dilanjem droge, ali to i nije posao novinara, to je dosta opasno pa onda, recimo, mjesecima pratite što oni rade i pokušate raskrinkati neki lanac dilanja droge, alkohola ili bilo čega drugog, nekog krijumčarenja. Recimo, naprimjer da se vi sada odlučite i želite naći tko u Hrvatskoj krijumčari migrante, to je posao kojim bi se inače trebali baviti, naravno, policija i službe, ali nije nemoguće ni da novinar krene nekim svojim putem kako on misli, vidjet kako se to organizira, tko su ti ljudi, tada bi trebao imati nekakva sredstva da bi to mogao raditi. Nažalost, postoje i neki slobodni novinari, ali oni tako nešto teško mogu raditi ako nemaju financijsku podlogu. Ja sam bila i slobodna novinarka, ali ja ne mogu raditi dva, tri mjeseca na nekoj temi, ako nemam priljev, moram od nečeg živjeti, ne mogu se posvetiti nečem što mi u kratkom vremenu neće donijeti rezultate ako nemam financije. Dakle, da postoje neki bolje organizirani fondovi ili organizacije za to, onda bi se više ljudi moglo baviti takvim nekim ozbiljnijim temama. Istraživačka tema može biti i zlostavljanje djece u dječjem domu, karikiram, ili u nekoj instituciji. Mogu biti najraznovrsnije teme ako vi saznate, može biti, recimo, tretman mačkaka u Dumovcu, naprimjer, to su neke teme kada bi se pojavila sumnja da se s mačkama ne postupa adekvatno i onda to vi morate, ali da bi to mogli dokazati tu morate uključiti neko praćenje, doslovno ono što gledamo u filmovima, da vi zapravo čekate i slikate, da imate i fizički dokaz da se nešto dogodilo.

Slobode u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Kako biste ocijenili slobodu istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj? Postoji li ona i u kojoj mjeri? Što za Vas znači slobodno istraživačko novinarstvo?

Sloboda ovisi o svakoj pojedinačnoj redakciji, našoj je redakciji istraživačko novinarstvo glavno opredjeljenje i Core Business, međutim nisam sigurna da je tako u svim redakcijama. Drugo, što se tiče slobode novinara, to upravo ovisi o tome imaju li pokrivena financiranja da bi se mogli time baviti. Bojim se da je to jako ograničeno, dosta je teško, mislim ima tih nekih fondova, ali tko se uopće ima vremena time baviti. Mislim da to i nisu neka velika sredstva, postoji, kada sam sudjelovala na nekim međunarodnim projektima, postojalo je da novinari iz više redakcija zajedno sudjeluju na nekim istraživanjima, ali to su velika istraživanja, mi smo se bavili transferima, odljevima novca i takvim vrstama malverzacija gdje morate imati

uključen jako veliki broj ljudi jer se radi o novcu koji odlazi na razne, Djevičanske otoke, vi morate to moći sve popratiti i imati načina doći do tih podataka, a to nije uopće jednostavno.

Mislite li da je moguće postići potpunu slobodu istraživanja u novinarstvu?

Moguće je postići potpuno slobodu, naravno da je moguće. Moguće je ako vi nešto želite, ako za time idete, naravno da je moguće, govorimo o tome hoće li vam institucije dozvoliti da nešto sami otkrijete, naravno da s te strane ne. Kažem, sloboda je uvjetovana mjestom gdje radite i načinom financiranja.

Po Vama, postoje li problemi koji stoje na putu slobodnom istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Kakvo je stanje u redakcijama, omogućavaju li one slobodan istraživački rad?

Nemaju sve redakcije slobodu istraživanja. Prvenstveno, jedan od problema je to što nema dovoljno ljudi, uvijek fali ljudi i internet koji podrazumijeva brzo reagiranje, utrku za klikovima na nekim banalnim stvarima i onda zapravo hiperprodukcija takvih vijesti gdje vi imate 10-15 minuta za kopirati neku temu i gdje ostaje jako malo prostora za one koji žele raditi nešto kvalitetno, zapravo istraživati. Mislim da svaka redakcija treba balansirati između jednog i drugog, naravno da morate biti u tijeku s aktualnostima jer o tome ovisi koliko ćete biti prepoznati na medijskom tržištu, sve se mjeri u klikovima danas, a naravno da bi kvalitetnije istraživačke teme trebale dobiti i neke klikove. Ali opet kada zbrojite koliko će dobiti Severina ili nešto što je jednostavno, a koliko ćete dobiti s tim jednim člankom za koji radite tjednima, nećete dobiti puno više u odnosu na ovo, ali ne može se na taj način gledati. Zadaća medija je kontrolirati što se događa u društvu i biti korektivni faktor. Ako oni to ne ispunjavaju, onda im neće pomoći ni ti klikovi od Severine i ostalih. Oglašivači jako puno uvjetuju, ne da uvjetuju, mi smo tu recimo, konkretno, Nacional je zbog sustavnog pisanja i istraživanja o temama Ina-Mol, zloupotreba Mola u sustavu Ine, o upravljanju koji je sazdan na kriminalu što je pravomoćno presuđeno, mi zbog toga već godinama nemamo oglase od Ine, tu smo izgubili milijune mi kao Nacional, vlasnici Nacionala i redakcija Nacionala je izgubila milijune zbog toga. To je bilo praktički odmah čim smo krenuli, odmah su to ukinuli čim smo mi krenuli pisati o tome. To je netransparentno s obzirom na to da je Ina tvrtka u državnom vlasništvu, suvlasništvu države i trebala bi postojati nekakva transparentna politika oko toga na koji se način dodjeljuju oglasi, prema utjecaju pojedinog medija, čitanosti, važnosti, a ne ako vam se netko sviđa ili ne sviđa. Isto tako, recimo, državna tvrtka HEP također je zabranila oglase u Nacionalu. U slučaju Nacionala mi imamo vrlo provjerene informacije da je i sam premijer

Plenković uključen u zabranu da se Nacionalu, a to je opet vezano uz oglašivače zato što on diktira koja će državna tvrtka, ministarstvo, županija, hoće li ili neće, s obzirom na to da se oni isto oglašavaju, a njegov utjecaj ide tako daleko da je čak i nekim privatnim firmama poručio da se ne oglašavaju u Nacionalu, oni koji već sami nisu odlučili da neće zbog tema o kojima pišemo. Znači, mi smo izgubili nekoliko velikih oglašivača zbog toga što smo odlučiti slijediti potpuno svoje načelo da ćemo otkrivati teme koje su važne za društvo, a koje se tiču kriminala i korupcije. Govorim o privatnim firmama, ali ne bih ih imenovala, ove druge sam imenovala zbog toga što su državne.

Prema Vašem mišljenju, što bi se po pitanju sloboda u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj moglo napraviti?

Mediji su također, nema državnih medija osim HRT-a, dakle mediji su isto tako privatni, ali ispunjavaju neku javnu funkciju, znači rade u interesu javnosti. I trebalo bi na nivou države regulirati da se ne može favorizirati samo jedan medij ili dva medija, nego da se mora nekako ravnomjernije rasporediti jedan budžet koji je namijenjen za medije. Oni su toliko bahati da čak i ove budžete koji dolaze iz europskih fondova u smislu da su predodređeni da moraju ići medijima, tamo neke agencije određuju koji će to mediji biti koji će to dobiti. Isto tako, novac bi trebao biti raspoređen za takozvanu medijsku vidljivost, iz EU projekata, a oni to opet raspodjeljuju po babi i stričevima, odnosno onako kako im netko iz vrha vlasti naređuje. S te strane, morao bi biti uređeniji sustav, a što se tiče privatnih oglašivača vi njih ne možete natjerati kojem će mediju dati oglas, mada bi se po meni i to pitanje možda moglo nekim načinom zakonski urediti, ali opet ne možete to, to je stvar tržišta i tu se moraju svi boriti.

Pritisci u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Mislite li da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj izloženo pritiscima? Koje pritiske smatrate najjačima kada je u pitanju istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj? Mislite li da se pritiscima u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj može doskočiti? Kako, na koji način?

Redakcije su izložene pritiscima, ali ponavljam, najviše su to financijski pritisci, kada je riječ o istraživanju kriminala, onog klasičnog uličnog kriminala, tada je moguće da neki novinari budu izloženi i konkretnim, imali smo primjer kolege koji je bio pretučen, na kraju krajeva naš bivši urednik Ivo Pukanić je bio ubijen zbog istraživanja, u centru Zagreba mu je podmetnut eksploziv. To je obično potpis neke mafije, ako se zamjerite takvoj vrsti ljudi, onda oni idu na najgore metode, a to mogu raditi u slučajevima kada država nije efikasna, kao što naša država

nažalost nije. Ne samo da se nikada ne nađu naručitelji takvih stvari, nego se vrlo često ne nađeni počinitelji. Dakle, u slučaju Pukanića nađeni su neposredni počinitelji, ali naručitelji nisu nikada. Znači, to je odgovornost države i policije koja ne radi dovoljno na tome, a da su policija i država učinkoviti, onda se takve stvari ne bi događale, ne bi se u sred Zagreba mogla događati ovakva ubojstva, paljevine automobila. Znači, takve stvari se događaju kada se mafija razmaše, a mafija se razmaše kada je država slaba, a naša vlast je nažalost slaba, zato što joj očito nije u interesu da pravosuđe funkcionira. Zato imamo situacije da se predmeti rastežu po 10-20 godina na sudu.

Jeste li se tijekom svoje novinarske karijere susretali s pritiscima tijekom istraživanja? Možete li reći o kojim se pritiscima radilo? Ako ste bili izloženi pritiscima, je li to i na koji način utjecalo na Vaš rad?

Pritisci mogu biti onoliki jaki koliko ih dopustite, dakle, pritisak može biti i naručena e-mail poruka od nekog HDZ-ovog, kao što sam danas dobila primjerice, koji vas pokušavaju izvrijeđati itd. Znači direktne prijetnje nisam dobila, u smislu direktnih prijetnji. Prijetnje idu više na račun redakcije, a prijetnje idu upravo kroz ovo, a to je također pritisak. Pritisak se danas najviše radi putem tih financija, upravo tako da se režu oglasni prostori, to je najveći pritisak, ali Nacional kao tvrtka nije podlegla tim pritiscima jer smo pokazali da radimo i bez toga. Odrežu nam budžet, a mi radimo i dalje bez toga, znači ne podliježemo toj vrsti pritiska i ne može nas nitko na taj način ucjenjivati, dok se neki daju ucijeniti. To je nešto o čemu odlučuje glavni urednik, odnosno vlasnik, naš glavni urednik koji je ujedno i suvlasnik odlučuje o tome da neće podlegnuti nekim pritiscima, zato i radim u Nacionalu, upravo zbog takvog njegovog čvrstog stava.

Nagrađeni rad od strane HND-a

Vezano uz rad za koji ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo, ukratko opišite kako je tekao Vaš istraživački put, što je bilo najizazovnije, s čime ste se sve suočili?

To je bio zajednički rad kolegice Sandre Carić Herceg, glavnog urednika koji slučajno nije bio potpisan pod tekst i mene. Ta tema koju smo mi napravili je opet rezultat toga što je netko prepoznao da se mi sustavno bavimo problemom Ine i jedini beskompromisno obrađujemo tu temu i napadamo i prozivamo, otkrivamo povezanost ljudi iz državnog vrha s akterima iz Mola. U ovom je slučaju bila riječ, dobili smo konkretnu, netko je to nama dostavio. Međutim, upravo taj primjer pokazuje, kako bih to rekla, često se puta znalo dogoditi da smo mi dobili iste dokumente kakve su dobili i neke druge redakcije. Druge redakcije to nisu objavile, mi smo

objavili, u tome je razlika. Znači, ovo je zapravo bila jedna od najlakših, zato što smo dobili konkretne dokumente. Kada nama netko pošalje takve dokumente, oni znaju zašto nama to šalju, zato što znaju da ćemo mi to kvalitetno obraditi i ti dokumenti koje smo mi objavili, a to je bio ugovor koji je pokazivao da je supruga tadašnjeg potpredsjednika Vlade Tomislava Karamarka imala direktni poslovni angažman s tvrtkom čovjeka koji je lobist Mola i koji je radio protiv interesa Ine i RH. Dakle, čime je on bio u direktnom sukobu interesa kao potpredsjednik Vlade i zbog čega je na kraju krajeva i pala ta Vlada. Tek su nas kasnije na razne načine pokušali omalovažavati.

Jeste li se prilikom stvaranja rada kojim ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo susretali s ograničavanjem slobode ili pritiscima? Ako jeste, navedite o čemu je bila riječ.

Recimo, jedan od primjera, ja sam izložena privatnoj tužbi Ane Karamarko, to sam zaboravila reći. Pritisci se rade putem tužbi, jako puno ih se radi putem tužbi zato što se tužitelji ne libe, iako znaju da su u krivu, oni se ne libe pokrenuti sudske postupke, odnosno tužbe do te mjere apsurdne da netko, konkretno Ana Karamarko je mene privatno tužila za iznos veći od sto tisuća kuna. Mene osobno, kao da sam ja protiv nje napisala niz članaka i time naštetila njenom ugledu i dostojanstvu. Nažalost, na sudu je ponekad jako teško objasniti sucima koji uopće nisu, kojima se dodjeljuju medijski predmeti, čak i onim sucima koji uopće nisu upućeni u to, dolaze nepripremljeni na ročišta, ne razumiju teme, medije ni interes javnosti i onda često puta čak i ako ste u pravu i ako imate dokaze za to što ste objavili, suci presuđuju drugačije. Konkretni primjer, kada smo mi objavili transkripte iz afere Vjetroelektrane, u kojima se decidirano, imenom i prezimenom spominje dekan Agronomskog fakulteta, i on je nas tužio i sutkinja je prihvatila tužbu i dosudila njemu u korist iz razloga što ona tvrdi da mi nismo dokazali da su ti transkripti zaista iz samog spisa. Mislim, papiri imaju broj, što nitko nikada nije demantirao. Znači, vi nekada izgubite spor zbog takvih suludih razloga da je to nemoguće i to je, recimo, jedna vrsta pritiska. Bili su i pritisci, recimo, serijskih Slapp tužbi, jedan od primjera je bio bivši potpredsjednik sabora i bivši tajnik HDZ-a Milijan Brkić, to je itekako veliki pritisak. Prvo, ne samo financijski, mi često dobijemo te predmete, ali vam stvaraju pritisak i uzimaju vrijeme. Znači, vrijeme koje vi možete utrošiti na istraživanje, rad, na ukazivanje, čak i za odmor, vam uzima odlazak na sud i slušanje tih gluposti tamo na sudu. Zbog neefikasnosti samog pravosuđa, recimo konkretno, ja sam samo na ročište Karamarko ili bilo koje drugo, vama sutkinja zakaže ročište, a oni se ne pojave ili se pojave svi pa bude nešto sitno dogovoreno pa se zakaže novo ročište za šest mjeseci. Nit se sutkinja može sjetiti za šest mjeseci što je bilo, svi se moraju

ponovno pripremati, nit se ja više sjećam što sam pisala prije 3-4 godine, moram sve to proći. Znači, vi morate šesterostruko gubiti vrijeme na taj predmet jer se vi svaki puta morate iznova pripremati. To jednostavno nema nikakvog smisla, to iscrpljivanje i čisti gubitak vremena. A da ne govorim o sudskim troškovima koje vi morate cijelo vrijeme podmirivati, bez obzira hoćete li to kasnije dobiti ili ne, redakcija mora plaćati odvjetnike. Odvjetnik se ne plaća po završenom postupku već se mora plaćati konstantno.

Je li tijekom istraživanja bilo drugih problema? Ako da, navedite kojih, koji je razlog za to?

Nije bilo drugih problema.

Smatrate li da su Vaši postupci tijekom istraživanja u bilo kojem trenutku bili neetični?

Ne, postupci ni u jednom trenutku nisu bili neetični.

Mislite li da Vam je nešto moglo olakšati postupak istraživanja?

Kada bi policija ili netko drugi morali dati informacije koje nam sada ograničavaju zbog raznih stvari. Sada imamo taj novi Zakon o zaštiti osobnih podataka i razne druge stvari na koje se pozivaju, a sve to kako bi spriječili da informacije dođu do medija. A sada ovo drugo, da mi daju ulaz u bazu (smijeh).

Sandra Carić Herceg – 27.4.2023.

Stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Kako biste opisali trenutno stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Postoji li pravo istraživačko novinarstvo?

Ja bih rekla rijetko, vrlo rijetko je zastupljeno po redakcijama. Vrlo malo redakcija koristi istraživačko novinarstvo, odnosno njeguje istraživačko novinarstvo, meni se čini tako. Ne znam, osim Nacionala koji je praktički baziran na istraživačkom novinarstvu, možda još dvije ili tri redakcije, recimo, neka ih bude četiri, njeguju takav oblik novinarstva koji je zapravo po meni temelj cijele novinarske struke. Žao mi je da je tako, stvarno šteta, mislim da bi ovo društvo imalo puno više benefita nego što ga ima sada, da je ono šire i više zastupljeno.

Smatrate li da je situacija u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj bolja/lošija u odnosu na razdoblje prije pet ili deset godina?

Mislim da je lošija, mislim da je iz godine u godinu sve lošija jer se nekako od tog istraživačkog novinarstva pomalo odustaje, čini mi se. Sve se svodi na nekakve brze, površne vijesti i čini mi se da pravo istraživačko novinarstvo zapravo zamire.

Kako biste Vi definirali istraživačko novinarstvo? Razlikuje li se ta definicija od prakse u Hrvatskoj?

Što je pravo istraživačko novinarstvo, istraživačko novinarstvo mislim da je novinarstvo koje se ne libi zavući u one najdublje kutke događanja i otkrivati pozadinu i kontekst teme koju istražuje, a da pritom ne bi smjelo biti pritisaka niti bilo kakvih negativnih upliva na novinare jer po meni upravo takav vid novinarstva, zapravo, najviše koristi društvu i ispravlja sve one negativne događaje, odnosno negativne situacije koje se događaju u društvu. Po meni bi svaka država trebala itekako njegovati, odnosno društvu i njegove javne institucije ne bi smjele gušiti nego bi trebale njegovati takvu vrstu novinarstva jer ono ide u korist čitavog društva. To je ono što mi ovako na prvu loptu padne na pamet.

Koje su, po Vama, najzastupljenije teme istraživanja u Hrvatskoj?

Uvijek politika, najviše politika nažalost. Nažalost politika, ali žao mi je što su nekako gurnute u drugi plan, recimo, teme o zaštiti okoliša, njih je puno manje i puno su rjeđe, gospodarske teme također, ajde u nekim situacijama jesu istaknute, ali po meni opet premalo, ne znam što drugo, recimo, školstvo, medicina isto tako, odnosno zdravstvo bi trebalo biti zastupljenije u takvim istraživačkim temama, odnosno istraživačkim radovima novinara jer su to sve teme koje zapravo zadiru direktno u društvo i potrebno ih je istraživati i izvući na svjetlo dana. I sve ono loše, ali i dobro, nažalost, istraživačko novinarstvo se uvijek vezuje na loše teme, odnosno na loše događaje, a zapravo bi se trebali njegovati i oni pozitivni i dobri. Ima ih, samo se o njima ne govori.

Što smatrate glavnim filterom pri odabiru tema za istraživanje u hrvatskom novinarstvu?

Najčešće novinar sam donosi temu, barem je tako to kod nas u redakciji, ali mislim da je u većini slučajeva slično, novinar sam donosi temu, posebno ako ste specijalizirani za određeno područje, a nažalost takvih specijaliziranih novinara za određeno područje je sve manje i to se ne njeguje po redakcijama, nažalost. Novinar sam u kontaktu sa svojim izvorima, s ljudima s kojima inače kontaktira, s kojima je redovno u nekakvim razgovorima. Novinar je zapravo stalno u kontaktu s tim svojim izvorima s kojima inače kontaktira, to je zapravo bitno jer od tuda dolaze podatci, informacije o temama i informacije o događajima koji se isplate proučavati. Zna

se naprosto dogoditi da vam neke stvari jednostavno promaknu, nekad vam urednik predloži nešto jer su se u međuvremenu javili, redakcijama se jako često ljudi javljaju sami, nekada anonimno, nekada pod imenom i prezimenom ili šalju dokumente ili se jave i ponude određenu zanimljivu temu i onda urednik selekcionira što ga zanima, a što ne, što je u skladu s našom uređivačkom politikom, a što ne. To je uglavnom to, ali većinu uređivačkih tema donosi zapravo novinar.

Slobode u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Kako biste ocijenili slobodu istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj? Postoji li ona i u kojoj mjeri?

Recimo nekakva slabašna dvojka, ako ćemo ići od jedan do pet. Vrlo slabašna dvojka, nategnuta dvojka. Postoji sloboda, ali vrlo često su i istraživački novinari žrtve pritiska, ne samo javnosti, ne samo državnih institucija, pojedinaca o kojima počinjete istraživati i kopati, nego često i vlasnika medija koji naprosto u nekim situacijama ne daju da se u neke teme dira jer mogu naštetiti nekoj državnoj tvrtki, pojedincu ili naprosto privatnoj tvrtki koja je možda potencijalni oglašivač ili donator sredstava. Nažalost, to je tako, rijetke su redakcije koje se mogu tome othrvati.

Što za Vas znači slobodno istraživačko novinarstvo? Mislite li da je moguće postići potpunu slobodu istraživanja u novinarstvu?

Apsolutno slobodu teško da je moguće postići. Mislim da u nekoj mjeri istraživački novinari uvijek rade pod određenim pritiskom, ne samo u Hrvatskoj nego svugdje u svijetu, nije to kod nas ništa specifično, mada mislim da je možda u nekim situacijama to kod nas više naglašeno, ti pritisci su možda jači nego u razvijenim europskim zemljama, pogotovo skandinavskim zemljama gdje je istraživačko novinarstvo puno slobodnije i ima više prostora za djelovanje. Nažalost, kod nas je zakonski okvir takav da novinari podliježu tužbama, to su vrlo česte situacije. Poznajući rad Nacionala, gotovo da nema novinara u redakciji Nacionala koji nije prije ili kasnije bio žrtva sudske tužbe, neki od nas i po više puta. Tako da, koliko je i bi li istraživačko novinarstvo trebalo biti slobodnije, da, trebalo bi, daleko slobodnije. Ali nažalost, mislim da se i mi sami moramo za to izboriti, a ne očekivati da nam to država daje na pladnju. Nažalost, ne postoji kolektivni ugovor za novinare, ne postoji ni neki sindikalni konkretni okviri nekakvi koji bi zaštitili novinare. Sve se zapravo svodi na to da kada je novinar u sudskim postupcima, da onda HND izražava ogorčenost, užasnuti su količinom sudskih tužbi protiv novinara, ali konkretno se zapravo ništa ne postiže. Tako da, bojim se da HND tu ne radi mnogo,

da bi mogao mnogo više, ali je nažalost tako. Tako da se zapravo uvijek borite protiv vjetrenjača.

Po Vama, postoje li problemi koji stoje na putu slobodnom istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Kakvo je stanje u redakcijama, omogućavaju li one slobodan istraživački rad?

Zakonski okvir koji dozvoljava podizanje tužbi protiv novinara za svaku glupost, doslovno za svaku glupost. Svijest državne administracije da je slobodno novinarstvo na korist društvu, a ne na štetu, pa ako je na korist društvu, onda bi trebalo biti i na korist njima. Istraživačko novinarstvo zapravo jest ono koje bi trebalo ukazivati na negativne pojave u društvu, a ono se kao takvo ne prihvaća. Naprosto, istraživačko novinarstvo je manje-više svim državnim tvrtkama i agencijama i strankama i pojedincima naprosto trn u oku jer smatraju da novinari nanose štetu državi, što je potpuno suludo. Mi zapravo radimo u korist društva, a ne na štetu. Nažalost, radimo na štetu pojedinaca koji rade štetu tom istom društvu, ali bojim se da nas kao takve ne prihvaćaju. I još pojedinačni interesi vlasnika medija isto tako čine, odnosno guše istraživačko novinarstvo, to je ono što sam govorila.

Prema Vašem mišljenju, što bi se po pitanju sloboda u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj moglo napraviti?

Mislím da je tu zadatak i HND-a i samih novinara da se izbore za veće, da pritisnu i državnu administraciju i zakonodavca da se riješe takvih zakonskih okvira koji omogućuju sudske tužbe za svaku glupost. Jasno, što se tiče sudskih tužbi jedna važna napomena, istraživački novinari bi se ipak za vrijeme svog rada i istraživanja, trebali rukovoditi profesionalnom razinom postupanja, a to znači da neke stvari koje otkriju ne zloupotrebljavaju i da članak i temu koju istražuju rade na visoko profesionalnoj razini, to bi onda trebao biti jedan od načina da se izbjegnu sudske tužbe. A zakonodavac je taj koji bi trebao riješiti zakonske okvire, odnosno ublažiti zakonske okvire i umanjiti mogućnost da se tužaka za svaku glupost. To je način da se vrlo direktno i izravno pritisne novinar. Kažem, mislim da bismo mi sami novinari trebali biti žešći i glasniji u obrani naše profesije, to je to.

Pritisci u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj

Mislíte li da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj izloženo pritiscima? Koje pritiske smatrate najjačima kada je u pitanju istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj?

Apsolutno je izloženo pritiscima. Ne samo da su novinari koji se bave takvim vidom novinarstva izloženi tužbama, nego nekada postoje vrlo određeni, nekad direktni, a nekada vrlo perfidni i prikriveni načini pritiska na pojedine novinare u obliku telefonskih poziva, nerijetko se događa da novinari budu i fizički napadnuti, to se događalo i to je vrlo često. Sve su to načini pritiska i izazivanja straha kod novinara, a da ne govorim kod privatnih vlasnika medija da postoji način da se prijete smanjivanjem plaće ili otkazima, i to se događalo. Tako da, ništa to nije neobično, s time se borimo svakodnevno, a sada je na redakciji to koliko može i koliko želi zaštititi svog novinara koji se time bavi.

Jeste li se tijekom svoje novinarske karijere susretali s pritiscima tijekom istraživanja? Možete li reći o kojim se pritiscima radilo? Ako ste bili izloženi pritiscima, je li to i na koji način utjecalo na Vaš rad?

Susretala sam se i susrećem se stalno s pritiscima, sudskih tužbi je bilo nebrojeno mnogo, evo ja mislim da u ovom trenutku sad u petom mjesecu imam dva ročišta. Sudskih tužbi je do sada u ovih osam godina koliko radim u Nacionalu pa ja mislim bilo sigurno nekih 15-ak vrlo vjerojatno, ja bih rekla. Uvijek su barem dvije ili tri sudske tužbe aktualne. Što se tiče direktnih pritiska ne, ja moram priznati da redakcija Nacionala uvijek stoji iza svojih novinara i tu nikada nismo doživljavali, mislim da smo mi jedna od rijetkih redakcija gdje nema zabranjenih tema i gdje nema tema u koje se ne dira po nalogu bilo koga. Što se tiče direktnih pritiska, jednom sam bila u situaciji da me se vrlo fino, onako fino u rukavicama upozorilo od strane čovjeka kojeg sam istraživala, ali na vrlo pristojan način, nije bilo prijatni, fizičkih napada, bilo čega, to nisam doživljavala, ali vrlo fino u rukavicama upozorenje da ne čačkam, to jesam doživjela. To nije utjecalo na moj rad i kasnije nisam nikada doživjela nekakvu osvetu ili takvo nešto, to ne.

Mislite li da se pritiscima u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj može doskočiti? Kako, na koji način?

Teško, vrlo teško, pogotovo kada su pritisci anonimni. Vrlo teško možete izbjeći da netko kome ste stali na žulj, kako se kaže i koga istražujete i otkrili ste nešto neugodno, teško da možete očekivati da će on to mirno prihvatiti i da neće reagirati na ovaj ili onaj način. S time živite i na to računate i tu ne možete puno napraviti. Jedino na strane državne administracije da, ona bi mogla shvatiti, opet se vraćamo na to da državna administracija, odnosno državne tvrtke i institucije trebaju shvatiti da novinari rade u korist društva, a ne protiv njega. Tako da, koliko to oni mogu shvatiti i koliko će biti spremni mijenjati se, to je vrlo teško reći. A što se tiče

pojedinaca, ako nagazite na nekakve njihove pogrešne korake ili stvari koje rade, tu nažalost nemate puno, tu se ne može puno napraviti, toga će uvijek biti i na to računate.

Nagrađeni rad od strane HND-a

Vezano uz rad za koji ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo, ukratko opišite kako je tekao Vaš istraživački put, što je bilo najizazovnije, s čime ste se sve suočili?

Opet dolazimo do toga da je cijela ta situacija bila olakšana time što smo mi, još uvijek se u redakciji Nacionala cijeni specijaliziranost novinara za određene teme i područja i zahvaljujući tome smo dobili dokument koji je razotkrio cijelu situaciju oko afere Konzultantica. Upravo zahvaljujući tome što smo od strane onoga tko je poslao, a dokument je poslan anonimno, riječ je o ugovoru koji je gospođa Ana Karamarko imala sa gospodinom Jozom Petrovićem, odnosno tvrtkom gospodina Joze Petrovića. Dokument nam je poslan anonimno, ali zahvaljujući tome što je Nacional očito prepoznat kao redakcija koja se ne boji objaviti takav dokument, onda smo dalje krenuli, kolegica i ja, svaka sa svoje strane, ona je više za političku stranu, ja sam više bila u energetici jer mi je to područje djelovanja. Svaka sa svoje strane smo počele istraživati i to je onda rezultiralo tekstom koji je objavljen. A sada, kakvih je bilo izazova, čujte, nije lako doći do nekih informacija, trebate se rasuti okolo, trebate kontaktirati izvore koje poznajete i koji vam vjeruju i koji su spremni pričati. A to je, opet se vraćamo na važnost profesionalnog odnosa između novinara i samog izvora, to znači da ako ste spremni i ako ste obećali, ako on zahtijeva da mu se ne spominje ime, da to doista i napravite, odnosno da prihvatite i da držite u tajnosti izvor koji vam je omogućio informaciju. Tu se opet vraćamo na profesionalnu razinu novinarstva. Ako se ne ponašate profesionalno, ako ćete okrenuti leđa izvoru, od tuda više nikada nećete dobiti informaciju koja vas zanima, a to je temelj svega.

Jeste li se prilikom stvaranja rada kojim ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo susretali s ograničavanjem slobode ili pritiscima? Ako jeste, navedite o čemu je bila riječ.

Ja ih nisam osjetila, ne znam koliko je osjetila kolegica Orhidea, ali ja nisam. Ja sam sa svoje strane iz energetskih izvora dolazila do informacija posredstvom svojih kontakata. Za nju ne znam, ja mislim da ne, ne znam koliko je ona doživljavala, nije mi spominjala.

Je li tijekom istraživanja bilo drugih problema? Ako da, navedite kojih, koji je razlog za to?

Nije bilo drugih problema, osim nagovoriti nekoga da nešto kaže, trebalo je motivirati nekoga da otvori dušu i kaže neke stvari. To je to u principu, nije bilo nekih većih problema.

Smatrate li da su Vaši postupci tijekom istraživanja u bilo kojem trenutku bili neetični?

Postupci nisu bili neetični. Ja mislim da smo se držali visoko profesionalnih standarda i mislim da mi to u Nacionalu uvijek radimo, samim time što naša profesionalnost nije nikada dovedena u pitanje u većini slučajeva, ne mogu reći za ostale kolege, ali vjerujem, između ostalog, mislim da je i dokaz to što je Nacional i čitan i uvažen kao, ako se ne varam, najjači politički tjednik u ovom trenutku u Hrvatskoj. Onda to sve govori o razini profesionalizma novinara, mislim da to dovoljno govori.

Mislite li da Vam je nešto moglo olakšati postupak istraživanja?

Je li nešto moglo olakšati, pa ne znam, to su obično one stvari koje dionici cijele te situacije nastoje prikriti. Tako da ne vjerujem da su i htjeli da bi nam olakšali situaciju. Ne znam, nekada istraživačko novinarstvo nije stvar toga da vam netko olakšava, nego da vi naprosto budete dovoljno uporni da do nekih informacija dođete kada smatrate da su one tu i da postoje. To je to, nama ne treba da nam netko olakšava posao, treba nam samo to da nam ne otežavaju suvišnim zakonskim odredbama, pritiscima, prijetnjama i sudskim tužbama. Ne trebate nam pomagati, samo nam nemojte otežavati posao, to je to.

PRILOG 2: STRUKTURA I PITANJA

Poštovani,

U sklopu diplomskog rada „Percepcija istraživačkih novinara u Hrvatskoj o slobodi istraživanja i pritiscima“ na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu (mentor doc. dr. sc. Boris Beck) provodim dubinske intervju s novinarima koji su u posljednjih deset godina dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo. Radi se o ukupno 20 pitanja podijeljenih u četiri cjeline - općenito stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj, slobode u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj, pritisci u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj, nagrađeni rad od strane HND-a u kategoriji istraživačko novinarstvo. Rezultati istraživanja koristit će se isključivo u svrhe pisanja rada.

- Stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj:
 1. Kako biste opisali trenutno stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Postoji li pravo istraživačko novinarstvo?
 2. Smatrate li da je situacija u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj bolja/lošija u odnosu na razdoblje prije pet ili deset godina?
 3. Kako biste Vi definirali istraživačko novinarstvo? Razlikuje li se ta definicija od prakse u Hrvatskoj?
 4. Koje su, po Vama, najzastupljenije teme istraživanja u Hrvatskoj?
 5. Što smatrate glavnim filterom pri odabiru tema za istraživanje u hrvatskom novinarstvu?
- Slobode u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj:
 1. Kako biste ocijenili slobodu istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj? Postoji li ona i u kojoj mjeri?
 2. Što za Vas znači slobodno istraživačko novinarstvo?
 3. Mislite li da je moguće postići potpunu slobodu istraživanja u novinarstvu?
 4. Po Vama, postoje li problemi koji stoje na putu slobodnom istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj? Kakvo je stanje u redakcijama, omogućavaju li one slobodan istraživački rad?
 5. Prema Vašem mišljenju, što bi se po pitanju sloboda u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj moglo napraviti?

- Pritisци u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj:
 1. Mislite li da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj izloženo pritiscima?
 2. Koje pritiske smatrate najjačima kada je u pitanju istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj?
 3. Jeste li se tijekom svoje novinarske karijere susretali s pritiscima tijekom istraživanja? Možete li reći o kojim se pritiscima radilo?
 4. Ako ste bili izloženi pritiscima, je li to i na koji način utjecalo na Vaš rad?
 5. Mislite li da se pritiscima u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj može doskočiti? Kako, na koji način?
- Nagrađeni rad od strane HND-a:
 1. Vezano uz rad za koji ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo, ukratko opišite kako je tekao Vaš istraživački put, što je bilo najizazovnije, s čime ste se sve suočili?
 2. Jeste li se prilikom stvaranja rada kojim ste dobili nagradu HND-a za istraživačko novinarstvo susretali s ograničavanjem slobode ili pritiscima? Ako jeste, navedite o čemu je bila riječ.
 3. Je li tijekom istraživanja bilo drugih problema? Ako da, navedite kojih, koji je razlog za to?
 4. Smatrate li da su Vaši postupci tijekom istraživanja u bilo kojem trenutku bili neetični?
 5. Mislite li da Vam je nešto moglo olakšati postupak istraživanja?

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja je utvrditi u kolikoj mjeri novinari unutar svojih redakcija imaju slobodu istraživati te što im sve stoji na putu prema postizanju sloboda u istraživanju. Također, kroz razgovore sa sedam istaknutih istraživačkih novinara u Hrvatskoj, koji su u posljednjih deset godina nagrađeni od strane Hrvatskog novinarskog društva, analizira se i trenutno stanje hrvatskog istraživačkog novinarstva. Uzimajući u obzir dosadašnja istraživanja, u radu se polazi od pretpostavke da je novinarstvo u Hrvatskoj izloženo ograničavanju slobode i pritiscima. Prilikom istraživanja korištena je kvalitativna metoda strukturiranih intervjua. Analizom intervjua utvrđeno je da svi ispitani novinari unutar svojih redakcija imaju slobodu istraživati, ali su izloženi pritiscima. Također, istraživanjem je dokazano da, prema mišljenju nagrađenih novinara, u Hrvatskoj postoji pravo istraživačko novinarstvo.

Ključne riječi: novinarstvo, istraživanje, sloboda, pritisci, etika, nagrade

SUMMARY

The aim of this research is to determine to what extent journalists within their newsrooms have the freedom of research and what stands in the way of achieving the freedom in research. The current state of Croatian investigative journalism is analyzed through interviews with seven prominent investigative journalists in Croatia, who have been awarded by the Croatian Journalists Association in the last ten years. Considering previous research, the paper starts from the assumption that journalism in Croatia is exposed to restrictions of freedom and pressures. During the research, the qualitative method of structured interviews was used. The analysis of the interviews revealed that all interviewed journalists within their newsrooms have the freedom to investigate, but are exposed to some sorts of pressures. Also, the research proved that, according to award-winning journalists, real investigative journalism does exist in Croatia.

Keywords: journalism, research, freedom, pressures, ethics, awards